

Александар М. Новаковић

ФРАГМЕНТИ
О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА
НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

<https://doi.org/10.46630/fmn.2024>

Оперативни уредник

Др Маја Стојковић

Рецензенти

Проф. др Марина Јањић (Филозофски факултет у Нишу)

Проф. др Снежана Божић (Филозофски факултет у Нишу)

Доц. др Нина Говедар (Филолошки факултет у Бањалуци)

Др Наташа Спасић (Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу)

Александар М. Новаковић

ФРАГМЕНТИ
О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА
НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Филозофски факултет у Нишу
2024.

Тираж
30 примерака

Штампање уџбеника одобрило је Наставно-научно веће
Филозофског факултета Универзитета у Нишу
одлуком бр. 279/1-9-01 од 16. септембра 2024. године.

САДРЖАЈ

Предговор	9
<i>Прва лекција</i>	
О важности сагледавања историјског развитака (методике) наставе српског као страног језика.....	13
<i>Друга лекција</i>	
Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српског као страног језика.....	19
<i>Трећа лекција</i>	
Место и значај уџбеника <i>Почетни течај српскохрватског језика у развоју</i> (методике) наставе српског као страног језика.....	27
<i>Четврта лекција</i>	
Место и значај уџбеника <i>Српскохрватски језик 1: почетни течај за странце у развоју</i> (методике) наставе српског као страног језика.....	35
<i>Пета лекција</i>	
Место и значај уџбеника <i>Средњи течај српскохрватског језика у развоју</i> (методике) наставе српског као страног језика.....	41
<i>Шеста лекција</i>	
Место и значај уџбеника <i>Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце у развоју</i> (методике) наставе српског као страног језика.....	47
<i>Седма лекција</i>	
Место и значај зборника радова са два округла стола у развоју (методике) наставе српског као страног језика	55
<i>Осма лекција</i>	
Место и значај радничких и народних универзитета у развоју (методике) наставе српског као страног језика	71

Девета лекција

Место и значај Међународног славистичког центра у развоју (методике) наставе српског као страног језика 79

Десета лекција

Место и значај зборника *Међународни састанак слависта у Вукове дане* у развоју (методике) наставе српског као страног језика 85

Једанаеста лекција

Место и значај уџбеника *Српски језик за странце* проф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српског као страног језика..... 97

Дванаеста лекција

Место и значај научног рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српског као страног језика 105

Тринаеста лекција

Континуитет у истраживањима (методике) наставе српског као страног језика..... 117

Уместо закључка..... 127

Регистар аутора..... 129

Индекс појмова..... 133

Из рецензија..... 135

Библиографски подаци о радовима објављеним у овом уџбенику 147

Биографија аутора..... 149

ПРЕДГОВОР

Уџбеник који се налази пред Вама намењен је упознавању са основним чиниоцима који су допринели научном утемељењу и развоју методике наставе српског као страног језика након Другог светског рата. Иако засигурно знамо да методика наставе српског као страног језика има вишедеценијску генезу, у овом уџбенику смо се ограничили на период од 1945. до 1986. године, који се у званичној научној литератури узима као *златно доба методике наставе српског као страног језика*. Нажалост, младом наставнику и методичару наставе веома је тешко да разуме околности, али и дође до информација о стварним разлозима који су утицали на то да наведена научна дисциплина доживи процват и понесе епитет најперспективније области србистике (љубоморно га чувајући до данашњих дана). Србисти заинтересовани за наставу српског као страног језика – научници, истраживачи и предавачи – у датом периоду нису, сходно тадашњој организацији образовања (и усавршавања), претерано настојали да објављују своје (научне и стручне) резултате, већ су о њима усменим путем дискутовали у оквиру матичне организације или на научним скуповима, конгресима и симпозијумима. Због тога је данас веома тешко доћи до значајнијих информација о овом важном периоду у развоју наше научне дисциплине. И самом аутору овог уџбеника било је веома тешко да дође до података који би допринели стварању јасније слике о институцијама, појединцима и резултатима који су директно утицали да се методика наставе српског као страног језика издвоји у самосвојну научну дисциплину и, захваљујући систематским истраживањима, започне убрзани развој (ширећи круг заинтересованих научника, истраживача и предавача). Подстицај да напише уџбеник појавио се током одбране докторске дисертације, када је аутор од чланова Комисије добио добронамеран савет да се ближе упозна са достигнућима епохе за коју се везују стварни зачеци методике наставе српског као страног језика. Схватајући тежину и значај речи чланова Комисије, аутор је приступио вишегодишњем истраживачком раду у намери да пронађе што више информација које би му пружиле нови увид у чињенично стање ствари. Стога је овај уџбеник резултат преданог истраживања библиотечких фондова, виртуелних библиотека и електронских

база података, детаљног ишчитавања пронађених научних и стручних радова, али и плодотворних разговора са србистима чији је део професионалне каријере тесно повезан са наведеном епохом.

Садржај овог уџбеника чине огледи о месту и улози институција, појединца и њихових резултата у утемељењу методике наставе српског као страног језика. Свих тринаест лекција (од којих су неке раније објављене у виду студија у реномираним научним часописима) плод су систематских истраживања научне грађе и горенаведених извора. Четрдесет и једна година је изразито дуг период у коме су покренута и потпуно и/или делимично решена бројна питања у вези са организацијом и реализацијом наставе српског језика за странце. Током наведене *радне акције* свој допринос су пружиле многобројне институције и више стотина универзитетских професора, истраживача и предавача. У овом тренутку смо настојали да у уџбенику представимо резултате оних у вези са чијим радом смо могли да пронађемо и прикупимо довољан број информација за писање текста лекције, дајући чврсто обећање да ћемо место, улогу и значај осталих сагледати у будућим студијама (када будемо дошли до довољног броја потребних информација). Зато смо у првој лекцији овог уџбеника најпре објаснили важност историографских истраживања у методици наставе српског као страног језика, а затим смо у више огледа сагледали улогу коју су имали Институт за стране језике, народни и раднички универзитети, Међународни славистички центар, професори Божо Ђорић и Милорад Дешић, односно зборници радова, научни часописи и први уџбеници за учење српско(хрватско)г језика као страног. Осим прве, претпоследње и последње лекције, све остале имају униформни назив: 1. *О важности сагледавања историјског развоја (методике) наставе српског као страног језика*, 2. *Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 3. *Место и значај уџбеника Почетни печак српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 4. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 1: почетни печак за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 5. *Место и значај уџбеника Средњи печак српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 6. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 2: средњи печак за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 7. *Место и значај зборника радова са два окрула стиола у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 8. *Место и значај радничких и народних универзитетских у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 9. *Место и значај Међународног славистичког центара у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 10. *Место и значај зборника Међународни саванак слависта у Вукове дане у развоју (методике)*

*наставе српској као страног језика, 11. Место и значај уџбеника Српски језик за странце проф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српској као страног језика, 12. Место и значај научног рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српској као страног језика и Конвинуицијет у истраживањима (методике) наставе српској као страног језика. У три лекције смо учинили својеврсни (методолошки) хибрис, залазећи у анализу резултата остварних након 1986. године, правдајући наведени поступак чињеницом да су њихови зачеци чврсто утемељени у анализраном периоду од четрдесет и једне године. Настојећи да уџбеник прилагодимо препорукама о дидактичко-методичком обликовању, на почетку сваке лекције пружили смо краће објашњење њеног садржаја уз истицање кључних речи. Такође, издвојили смо и одређени број питања за проверу савладаности представљеног градива на крају сваке лекције, односно *Реџистар аутора* и *Индекс појмова* на самом крају уџбеника.*

Надамо се да ће уџбеник пружити помоћ студентима, младим истраживачима и методичарима наставе у сагледавању значаја који су институције, појединци и њихови резултати имали у развоју методике наставе српског као страног језика. Наш савет њима је да га читају пажљиво, јер је врло могуће да ће се искристалисати нека нова идеја о реализацији историографског истраживања, која ће допринети додатном расветљавању овог веома значајног периода. Нажалост, у уџбенику неће моћи да пронађу баш све неопходне информације, због чега уџбеник и носи наслов *Фрагменти о методици наставе српској као страног језика након Другог светског рата*.

Аутор

Прва лекција

О ВАЖНОСТИ САГЛЕДАВАЊА ИСТОРИЈСКОГ РАЗВИТКА (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Методика наставе српског као страног језика представља врло одговоран, изазован и креативан позив, јер је реч о теоријској, практичној и интердисциплинарној науци. Осим познавања садашњости и разумевања њеног кретања у блиској будућности, методика наставе српског као страног језика захтева и добро владање чињеницама из прошлости. Другим речима, изазови подучавања у садашности могу бити одгонетнути и (раз)решени једино ако се ослањамо на претходна сазнања и наставну праксу. Зато ћемо у овој лекцији настојати да сагледамо место и значај педагошке историографије у развоју (методике) наставе српског као страног језика.

Кључне речи: педагошка историографија, усавршавање предавача, континуитет, развој, библиографија

Актуелне прилике нам показују да се модерна настава одређује и дефинише у односу на промене до којих је дошло у друштвеном и образовном контексту током одређеног временског периода. Како би се утврдиле њихове основне карактеристике, веома је важно познавање историје образовања, дисциплине која чува основне информације о прошлости за будуће генерације. Историја педагогије (и, наравно, методике) представља важан сегмент у развоју педагошке/методичке културе, са једне стране, односно основу за развој научних теорија и унапређење наставне праксе, са друге стране. Иако се њени корени везују за другу половину XIX века, своје (рекли бисмо, заслужено) место у научној пракси пронашла је шездесетих година XX века када је започело нашироко коришћење социолошке методологије у педагошким истраживањима. Марк Депен (2002: 2) као основне задатке ове научне дисциплине види расветљавање педагошке прошлости и успостављање веза између ње и савремених педагошких проблема помоћу исто-

ријске методе.¹ Вељко Банђур и Никола Поткоњак (1999: 128) сматрају да се корист историјских проучавања у педагогији налази у чињеници да се упознавањем прошлости побољшава разумевање садашњег стања. „Знање о прошлости основ је за научно проучавање и истраживање, за научно сазнавање постојећег” (Максимовић 2012: 151). Дакле, историјска педагогија може, са једне стране, послужити као средство за разумевање прошлости, док, са друге стране, и као средство за разумевање садашњости, али и сагледавање тенденција развоја у блиској будућности. У научној литератури се за проучавање развитка одређених дисциплина у оквиру образовања користи термин *педагошка историографија*, која се бави расветљавањем „комплексног односа педагошких теорија и образовне праксе”, постављајући „пред историчаре педагогије сталан задатак преиспитивања релевантности сопствене дисциплине” (Вујисић-Живковић 2008: 258–259). Научна литература нам сведочи да историја педагогије има важно место у образовању наставника, због чега се неретко назива „круном педагошког образовања” (в. Вујисић-Живковић 2007). Њена функција је да: 1. (будућим) наставницима пружи целовити увид у систем образовања, у коме су сви делови (поседно, педагошка теорија и наставна пракса) међусобно повезани, 2. сачува догађаје из прошлости, 3. одужи се прошлим генерацијама и 4. истражи друштвена, економска и политичка дешавања која су предодредила развој одређене дисциплине. Захваљујући својој функционалности, тематском и, врло често, епохалном усмерењу, педагошка историографија је прихваћена од стручњака из других научних и наставних области, који настоје да са одређене временске дистанце сагледају историјски развитак, друштвена, економска и политичка питања развитка сопствених научних и наставних дисциплина, али и да дефинишу њихову сврху и функцију.

Пракса нам показује да педагошка историографија посебно место проналази у методици наставе српског као страног језика, која, на први поглед, представља једну од најмлађих дисциплина у оквиру србистике. Примена историјске анализе у оквирима ове области помаже нам да боље разумемо њен развитак, утврдимо стварне почетке и спознамо њене основне карактеристике у контексту целокупног развоја образовања у нашој земљи (и иностранству). Досадашња истраживања у области историјског развитка наставе српског као страног језика показују нам да она има вишевековну традицију. Професор Павле Ивић (1998: 65) праксу учења и подучавања српског језика везује за период након пада Деспотовине, када је српски језик „постао један од дипломатских језика у југо-

¹ „Историјска метода је самостална метода која првенствено истражује појаве и процесе преко збивања догађаја, при чему нужно користи аналогију и компарацију” (Танчић 2010: 181).

источној Европи”, а „писање српским језиком [...] достигло географску раширеност каква није забележена ни раније ни касније”. Као потврду наведене тезе Мирјана Маринковић (2010) издваја пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика (арапског, персијског, грчког и српског) из библиотеке султана Махмуда I, који су, према наводима Митре Рељић (2012), користили представници Османског царства – султани, обласни заповедници, јаничари и др. У најновијим истраживањима Александар Новаковић (2023; 2024) показује постојање континуитета у подучавању српског као страног језика и сагледава његов статус у време Вука С. Караџића и његовог савременика Димитрија Владисављевића, наводећи тада актуелне примере педагошке теорије и праксе из Вуковог непосредног окружења. Ипак, доступни научни извори нам показују да се стварни почeci методике наставе (савременог) српског као страног језика везују за друштвено-политичке активности наше бивше државе у првим годинама након Другог светског рата. Током више од седам деценија постојања искристалисале су се најмање две фазе у развоју методике наставе српског као страног језика. У првој фази је, захваљујући потписивању бројних државничких билатералних споразума, дошло до повећања броја заинтересованих странаца који су желели да (на)уче српски језик. Са порастом интересовања увећавао се и број предавача који су се активно укључивали у реализацију течајева српског као страног језика. Тада се оснивају и „прве школе за стране језике, посебно у Београду, у којима се спроводе интезивни курсеви језика (Коларчев народни универзитет, Институт за стране језике итд.)” (Крајишник 2016: 8). Професор Милорад Дешић (1990: 234) указује да се српски језик као страни предавао и учио у институтима (*Институт за стране језике*), на факултетима, у центрима за учење страних језика (*Центар за српски као страни језик на Филолошком факултету у Београду*) и, посебно, на народним и радничким универзитетима широм земље (Народном универзитету „Владимир Дујић” у Београду, Радничком универзитету „Радивој Ђирпанов” у Новом Саду) и у другим институцијама. Осим наведених институција, засигурно је своју важну улогу имао и, почев од 1971. године, Међународни славистички центар при Филолошком факултету у Београду (Новаковић, Стаменковић 2023). Ову фазу у развоју методике наставе српског као страног језика обележило је њихово настојање да своје методе и приступе прилагоде тадашњим захтевима наставе страних језика, због чега су се неретко „учили на грешакама и тајно ослањали на уџбенике страних језика, црпећи идеје, моделе и приступе језичкој материји” (Крајишник 2016: 9). Међутим, таква пракса је била у несагласју са значајем који је придаван српско(хрватско)м језику као страном, због чега је, природно и логично, отпочела фаза систематичнијих проучава-

ња. Александар Новаковић (2022: 19) почетак ове фазе везује за организацију два округла стола и објављивање два зборника радова – *Српскохрватски језик као сѝрани* (Институт за стране језике, 1984) и *Настава српскохрватској језика као сѝраној* (Институт за стране језике – ЗУОВ, 1986).² Младом методичару наставе и наставнику/предавачу српског као страног језика биће потребно много енергије, жеље и посвећености да спозна карактеристике обеју фаза у утемељењу ове херметичне, а уједно, и (нај)перспективн(и)је области савремене србистике. Са једне стране, његов рад на спознавању достигнућа из другопоменуте фазе може бити нешто лакши и једноставнији, захваљујући коришћењу доступних библиографија радова (Крајишник 1992; Николић 2018; Новаковић 2023) и електронских извора (у пе-де-ефу). Са друге стране, сигурно је да ће сагледавање стварног значаја и улоге горенаведених институција, појединаца и публикација у првој фази развоја методике наставе српског као страног језика бити знатно теже, јер су сазнања о њиховом месту и функцији расута по многобројним студијама (старијег датума) до којих је данас, и поред постојања великог броја електронских каталога и база података, врло тешко доћи. Другим речима, до дана данашњег није објављено истраживање у коме би на једном месту био објашњен значај који су институције, њихови резултати и запослени имали по развитак методике наставе српског као страног језика, нити сагледане економске, политичке и друштвене прилике које су несумњиво имале доминантну улогу у конституисању и развоју (методике) српског као страног језика (какву је данас познајемо). Зато ћемо настојати да у овом уџбенику и наредним лекцијама издвојимо и заинтересоване проучаваоце ближе упознамо са догађајима, научницима, публикацијама и резултатима за које се чврсто верује да су обележили наведени период у развоју методике наставе српског као страног језика.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Објасните важност педагошке историографије.

Које су основне функције педагошке историографије?

Зашто можемо тврдити да методика наставе српског као страног језика има вишевековну традицију?

На којим институцијама се српски језик предавао у периоду након Другог светског рата?

Објасните друштвено-политичке околности које су утицале на ек-

² Приказ Зборника из 1986. године написао је и објавио проф. Милорад Дешић 1988. године у часопису *Књижевност и језик*, XXXV.

спанзију наставе српског као страног језика.

Задатак за израду пројекта

Прочитајте три до сада објављене библиографије из области методике наставе српског као страног језика – Крајишник 1992; Николић 2020; Новаковић 2023. Ко се од аутора забележених у библиографијама бавио питањима педагошке историографије?

Цитирана литература

- Вујисић-Живковић, Наташа (2008). Улога педагошке историографије у формирању педагошког знања. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 2, 257–273.
- Ивић, Павле (1998). *Прејед историје српског језика* (приредио Александар Младеновић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Крајишник, Весна (2016). Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III* (7–26). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.
- Маринковић, Мирјана (2010). Српски језик у Османском царству: Пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика из библиотеке султана Махмуда I. *Славистика*, 14, 280–298.
- Николић, Милка (2020). Библиографија српског као страног језика (1991–2018). У Крајишник (ур.), *Српски језик као страни у теорији и пракси IV* (593–623), Београд: Филолошки факултет.
- Новаковић, Александар (2022). *Увод у методiku наставе српског као страног језика*. Ниш: Филозофски факултет.
- Новаковић, Александар (2023). Кажипут Вука С. Караџића у настави српског као страног језика. *Зборник Мајице српске за књижевност и језик*, 71(3), 783–803.
- Новаковић, Александар (2024). Завештање Димитрија Владисављевића: прва граматика за учење савременог српског као страног језика?. *Исходина*, 10, 235–256.
- Новаковић, Александар, Стаменковић, Ксенија (2023). Допринос зборника *Међународни савез слависта у Вукове дане* развоју методике наставе српског као страног језика. *Славистика*, XXVII/2, 356–373.
- Танчић, Драган (2010). Историјски метод у друштвеним и политичким наукама. *Токови историје*, 1, 181–207.

Bandur, Veljko, Potkonjak, Nenad (1999). *Metodologija pedagogije*. Београд: Savez pedagoških društava Jugoslavije.

- Depaepe, Marc (2002): A comparative history of educational sciences: the comparability of the incomparable, *European Educational Research Journal*, 1(1), 1–5.
- Dešić, Milorad (1988). Problemi nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. *Književnost i jezik*, XXXV, 78–79.
- Dešić, Milorad (1990). Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog: dosadašnja iskustva i naredni zadaci. U *Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 233–237.
- Krajišnik, Vesna (1992). Bibliografija jugoslovenskih radova o srpskohrvatskom jeziku kao stranom (1960–1990). *Živi jezici*, XXXIV–XXXV/1–4, 184–203.
- Maksimović, Aleksandra (2012). Značaj istorijskih istraživanja u pedagogiji. *Pedagogija*, LXVII (1), 150–156.
- Vujisić-Živković, Nataša (2007): Pregled shvatanja srpskih pedagoga o odnosu teorijskog i praktičnog profesionalnog obrazovanja učitelja. U V. Nikolić (ur.), *Obrazovanje i usavršavanje nastavnika – istorijski aspekt* (45–66). Užice: Učiteljski fakultet.

Друга лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ ИНСТИТУТА ЗА СТРАНЕ ЈЕЗИКЕ У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

У званичној методичкој литератури забележено је да се након Другог светског рата српски језик као страни изучавао на институтима, у центрима, на радничким и народним универзитетима. Једна од институција на којој изучавање/подучавање српског као страног језика има најдужу традицију јесте Институт за стране језике. У овом поглављу ћемо, на основу доступне научне литературе, настојати да сагледамо место и значај који је имао у развоју (методике) наставе српског као страног језика у послератном периоду.

Кључне речи: Институт за стране језике, Ђорђе Костић, течај, лабораторија, научна и уџбеничка продукција

Институт за стране језике једна је од институција у Републици Србији са најдужом традицијом организовања и реализације наставе српског као страног језика. Историјски развој методике наставе српског као страног језика нам показује да се управо за деловање наведене институције везују најважнији тренуци у њеном званичном утемељењу у науци. Предисторија ове институције везује се за послератне године, тачније 1949. годину почетак рада Одсека за експерименталну фонетику Српске академије наука и уметности, односно тадашњег Института за српскохрватски језик¹ (Костић и сар. 1982: 215; Ђупић, Танасић 2007: 13). „Заузимањем тадашњег управника Института за српскохрватски језик професора Александра Белића за руководиоца Одсека постављен је професор Ђорђе Костић, који се школовао и усавршавао на београдском, лондонском и париском универзитету” и који је „већ тада био познат као веома способан и марљив научни рад-

¹ Институт за српски језик је основан 15. јула 1947. године (Ђупић, Танасић 2007: 11), а Одсек за експерименталну фонетику је деловао од 1. децембра 1949. до 24. фебруара 1954. године (Стевановић 1973: 7).

ник” (Жигић 1989: 82). Захваљујући његовом преданом раду и залагању његових сарадника, Одсек је 1953. године прерастао² у Институт за експерименталну фонетику, патологију говора и изучавање страних језика,³ у коме је научноистраживачки рад био усмерен ка проучавањима у области патологије говора, патологије слуха и култура, генезе и развоја говора, те изучавања страних језика.

„Када су првог јула 1953. године ’школе страних језика у Београду и Загребу предате нашим стручњацима на даље управљање’, према допису Управе за економско-техничку помоћ ФНРЈ (скраћено УТЕП) од 25. јануара 1954. године, заведеном под бројем 29, престала је потреба за помоћи америчких стручњака Роса Макдоналда и Барбаре Крејдер, који су према уговору између ФНРЈ и Џорџтаун универзитета из Вашингтона, дошли да помогну при оснивању језичких течајева уз аудио помагала у Београду и Загребу, превасходно намењених кандидатима који су упућивани на стручно усавршавање у САД. Тај датум Институт за стране језике узима као почетак свог рада” (Игњатић 1983: 7).

Ђорђе Костић се и сам озбиљно посветио методици наставе страних језика заснованој на фонетским принципима и фонетско-фонолошким научним достигнућима, објављујући 1960. године две књиге: *Основи српскохрватског језика: специјални курс* и *Прејлед драматике српскохрватског језика*. Прва језичка фонетска лабораторија у Србији и Европи ушла је 1954. године у састав Института, а она је из фонетске лабораторије експерименталног типа постала фонетска лабораторија наставног типа која је послужила као основа савремене фонетско-аудитивне методе учења страних језика.⁴ У њој су „састављани текстови, разрађивана магнетофонска вежбања, припремана снимања и организован рад на редиговању и снимању припремљених програма” (Жигић 1989: 85). Магнетофон је као наставно средство стално коришћен ради понављања и увежбавања већ познатих и обрађених говорних целина. Уз аудитивне наставне материјале запослени у Институту су започели припрему уџбеника за енглески, немачки, руски, италијански, француски и српскохрватски као страни језик за различите степене учења, јер се у то време појавила објективна

² Игњатић (1983: 10) бележи да је Институт „по издвајању у самосталну радну организацију” био организован кроз три стручна и једно одељење заједничких служби (која су током времена доживљавала одређене трансформације): одељење за наставу страних језика за одрасле, одељење за унапређивање наставе страних језика у школама, одељење за ваншколску наставу страних језика за децу и одељење заједничких служби (техничка служба, секретаријат и рачунарско-привредна служба).

³ „Институт је основан 1952. године, а званично је започео са радом 1953. године” (Вучковић и сар. 2003: 9).

⁴ Језичка лабораторија је деловањем Института отворена 1958. године и на Радничком универзитету у Новом Саду (*Борба*, 20. VIII 1958, стр. 4).

потреба за увећањем броја функционалних наставних материјала: „Број штампаних публикација о СХ-ХС језику расте након педесетих година, што се поклапа с повећаним интересовањем за наш језик у свету” (Милошевић 1987: 8).⁵ „Први течај српскохрватског језика одржан је у Институту 1958. године”, а већ од 1959. године запослени су израдили посебан уџбеник и аудио-материјал за арапске студенте и одлазили у отворену језичку лабораторију у Египту да држе наставу (Вучковић и сар. 2003: 9).⁶ „У оквиру међудржавне научно-техничке и културне сарадње са Египтом, професори Института су у градовима Ел Минији, Порт Саиду и Ед Фини неколико школских година држали наставу српскохрватског језика за стране студенте виших школа из ових градова” (Игњатић 1983: 19). Број странаца заинтересованих за учење нашег језика се из године у годину увећавао, због чега се Институт за стране језике издвојио у засебну установу 29. априла 1963. године (Игњатић 1983: 7–10). На годишњем нивоу је српскохрватски као страни језик у Институту учило више стотина (па и хиљада) странаца, па је настава српскохрватског језика представљала основу и, по обиму, највећи део делатности Института. Јавни позиви су објављивани у јавним гласилима, при чему се у првим годинама рада Института посебно наглашавало да ће „специјални течајеви (индивидуални и са мањим бројем слушалаца), као и течајеви српскохрватског језика за странце” бити отворани „споразумно” (*Борба*, 17. VIII 1967, стр. 10). Наставни рад са странцима (одраслима и децом) заснивао се на примени аудио-визуелне, глобално-структурне и комуникативне методе, а (једномесечни, петомесечни или једногодишњи) течајеви су организовани на различитим нивоима (почетном и средњем) у два термина – током јесени/зиме, односно пролећа/лета текуће године⁷ (*Борба*, 23. VIII 1969, стр. 6).⁸ Настава је реализована у договору са полазницима. Од 1963. до 1982. године српскохрватски језик је учило 15.818 полазника (Игњатић 1983: 18), а до 2003. године у Институту око 30.000 страних држављана (Вучковић и сар. 2003: 10). Важан сегмент рада Института био је усмерен на проучавање методологије наставе страних језика (па и српскохрватског). Запослени у институту иницирали су, организовали и реализовали два округла стола, које, из данашње перспективе, Александар Новаковић

⁵ „Мало је познато колико има материјала који може научну и стручну јавност да обавести о СХ-ХС језику као страном” (Милошевић 1987: 8).

⁶ Од оснивања па до дана данашњег Центар за наставу страних језика за одрасле и српског за странце представља доминантан део свеукупног деловања Института.

⁷ „Редовна настава се у почетку одржавала на три четворомесечна течаја, али се од 1960. године прешло на два семестра од по 4 и по месеца – пролетњи (фебруар–јун) и јесењи (септембар–јануар)” (Игњатић 1983: 17).

⁸ Институт је у једном периоду свога деловања наставу, услед повећаног интересовања, реализовао на више локација (Милошевић 1987: 10).

(2022: 20) препознаје као почетак систематичних проучавања у области методике наставе српског као страног језика.⁹ Први округли сто је организован 5. јануара 1984. године на тему „Српскохрватски језик као страни”, а други 24–25. октобра 1986. године (у сарадњи за Заводом за унапређење образовања и васпитања) на тему „Настава српскохрватског језика као страног”. Реферати изложени током округлих столова штампани су у двама истоименим зборницима радова,¹⁰ и то 16 реферата у првом и 35 реферата у другом¹¹. Зборници радова представљају значајан допринос рјешавању или бар постављању проблема из области којој се досад није поклањало довољно пажње” (Дешић 1988: 79). Другим речима, током наведених округлих столова покренута су фундаментална питања наставе српског као страног језика, а аутори су у својим рефератима: 1. први пут јасно и недвосмислено термилошки утемељили методику наставе српског као страног језика и њене поддисциплине (методику наставе српског као нематерњег и завичајног језика), односно 2. подигли глас против тада постојећег „негативног односа према методици наставе страних језика уопште” (Димитријевић 1984: 36).

„Значај овог зборника¹² [...] јесте у томе што он указује на даље истраживачке перспективе, као што је израда речника-минимума, фреквенцијских речника, других приручника и уџбеника различите намене и нивоа, и посебно на истраживање различитих стилова. Надајмо се да ће зборник бити даљи стимуланс за заснивање једне посебне области примењене лингвистике, посвећене теорији и пракси наставе српскохрватског језика као страног, у којој се срећу интересовања и стваралачке могућности стручњака за српскохрватски и стручњака за друге (стране) језике” (Маројевић 1988: 77).

Анализа поменутих штампаних реферата показала нам је да се сви реферати лингвиста, истраживача и наставника тематски везују за четири кључна наставна чиниоца: предаваче, ученике, садржај(е) и наставна средства. У вези са последњим, продукција аудио и видео материјала, речника, уџбеника и приручника одувек је у Институту било у функ-

⁹ „На крају треба рећи да се Институт за стране језике из Београда није представио само као један од организатора Саветовања, него и као организатор пригодне изложбе уџбеника и приручника, а његови сарадници као активни учесници Саветовања и аутори уџбеника и приручника” (Васић 1986: 98).

¹⁰ Напомена уредника зборника јесте да нису сви учесници доставили своје радове ради публикација.

¹¹ У тадашњој штампи овај зборник је оцењен као „јединствена књига југословенских сербодокроатиста и лингвиста”, која „утврђује задатке и подстиче разрешавање заједничким напорима, неодложних лингвистичких проблема СХ-ХС језика у земљи и ван њених граница” (Милошевић 1987: 8).

¹² Зборник са округлог стола одржаног 1986. године.

цији унапређења квалитета наставе и њене организације по начелима и захтевима комуникативног приступа у настави страних језика. Реч је о наставним материјалима који су нашироко прихваћени у пракси. Неки од њих представљали су пионирске кораке на пољу реализације наставе српско(хрватско)г као страног језика. Анализа библиотечких фондова и библиографије радова (од 1953. до 2003. године)¹³ нам показује да је објављено више уџбеника за почетни и средњи ниво учења српског језика (а који су имали више измењених и допуњених издања). Први публиковани уџбеник написали су сарадници Института и објавили 1963. године под називом *Почетни шечај српскохрватској језика* (са преводом на енглески, француски, шпански). Овом приликом бисмо издвојили уџбенике (и радне свеске) који, узев у глобалу, имају више десетина издања: Данице Вујадиновић, Станице Церовић *Средњи шечај српскохрватској језика* из 1963. године, Јелене Јовановић и Зоре Вукадиновић *Српскохрватски језик 1: почетни шечај за сѝранце* из 1979. године, Маше Селимовић-Момчиловић и Љубице Живанић *Српски језик 1: почетни шечај за сѝранце*¹⁴ из 1997. године, односно Данице Вујадиновић и Зоре Вукадиновић *Српскохрватски језик 2: средњи шечај за сѝранце* из 1983. године, Гордане Вићентијевић, Љубице Живанић и Маше Селимовић-Момчиловић *Српски језик за сѝранце 2* из 2003. године. Уз уџбенике објављени су и бројни речници (који их прате), и то за француски (*Српскохрватско-француски речник: почетни шечај за сѝранце*, 1980), грчки (*Српскохрватско-грчки речник: почетни шечај за сѝранце*, 1982; *Српскохрватско-грчки речник: средњи шечај за сѝранце*, 1982), арапски (*Српскохрватско-арапски речник: почетни шечај*, 1967; *Српскохрватско-арапски речник: средњи шечај за сѝранце*, 1984; *Српскохрватско-арапски речник: почетни шечај за сѝранце*, 1985), немачки (*Српскохрватско-немачки речник: почетни шечај за сѝранце*, 1985; *Српскохрватско-немачки речник: средњи шечај за сѝранце*, 1985) и кинески (*Српско-кинески речник*, 1999) језик. Наставна пракса показује да се многи од њих, захваљујући свом квалитету, и данас користе у настави. Квалитет је резултат преданог рада и константног усавршавања сарадника, које се спроводи „на неколико начина: од дужих студијских путовања, преко једномесечних летњих стипендија за похађање семинара, научних скупова и предавања у земљи и иностранству, до стипендирања постдипломских студија” (Вучковић и сар. 2003: 14). Међу запосленима је од оснивања до данашњих дана увек било наставника српског као страног језика. Директори Института, угледни научни рад-

¹³ Библиографија је објављена у зборнику радова под називом *50 година Института за стране језике* (Београд: Институт за стране језике, 2003).

¹⁴ Наведени уџбеник (популарно назван *Реч по реч*) има, судећи по библиотечким фондовима, поред основног још једанаест реиздања: 1998, 2001, 2002, 2007, 2008, 2009, 2011, 2012, 2013, 2015. и 2018. године.

ници, настојали су да за своје сараднике бирају стручне и оспособљене наставнике који имају одговарајуће иницијално образовање – завршене студије српско(хрватско)г језика и књижевности.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Које су важне етапе у оснивању Института за стране језике?

Зашто се Институт за стране језике препознаје као важна институција у развоју методике наставе српског као страног језика?

Када су одржани први течајеви српско(хрватско)г језика у Институту?

Које врсте течајева је Институт имао у својој понуди током друге половине XX века?

Који су важни правци деловања запослених у Институту?

Задатак за израду пројекта

Пронађите библиографију радова сарадника Института објављену у *Зборнику њоводом тиридесет њодина рада Института за стране језике*. Упознајте се ближе са њиховом научном и уџбеничком продукцијом из области методике наставе српског као страног језика.

Цитирана лијерајура

- Васић, Вера (1986). Саветовање: Настава српскохрватског/хрватско-српског језика као страног. *Књижевност и језик*, XXXIII, св. 1–2, 97–98.
- Вучковић, Петар и др. (2003). Педесет година Института за стране језике. У П. Вучковић и сар. (ур.), *50 година Института за стране језике: 1953–2003* (9–14). Београд: Институт за стране језике.
- Маројевић, Радмило (1988). Лингвистичка и лингвометодичка питања српско-хрватског језика као страног. *Књижевност и језик*, XXXV, 75–77.
- Новаковић, Александар (2022). *Увод у методик у наставе српског као страног језика*. Ниш: Филозофски факултет.
- Стевановић, Михајло (1973). Институт за српскохрватски језик и програми његова рада. *Наш језик*, XX, св. 1–5, 1–10.
- Ђупић, Драго, Танасић, Срето (2007). Шездесет година института за српски језик САНУ. У С. Танасић (ур.), *Шездесет година института за српски језик САНУ* (11–18). Београд: Институт за српски језик САНУ.

- Dešić, Milorad (1988). Problemi nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. *Književnost i jezik*, XXXV, 78–79.

- Dimitrijević, Naum (1984). Uslovi modernizacije srpskohrvatskog jezika kao stranog. U: *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”*, Beograd: Institut za strane jezike, 34-40.
- Ignjatić, Zdravko (1983). Trideset godina Instituta za strane jezike. U O. Đurić (ur.), *Zbornik povodom trideset godina rada Instituta za strane jezike (7-10)*, Beograd: Institut za strane jezike.
- Kostić, Đorđe, Vasić, Smiljka, Knaflić, Vladislava, Petar, Stevan (1982). Jezička kultura u sredstvima javnog obaveštavanja. *Književni jezik*, 11(4), 215-218.
- Žigić, Darko (1989). Iz istorije fonetsko-fonoloških istraživanja Instituta za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora u Beogradu. *Govor*, 6(2), 81-91.

Извори

- С. А. (1958). Нови Сад добија лабораторију за изучавање страних језика. *Борба*, 20. VIII 1958, стр. 4.
- Оглас Института за стране језике, *Борба*, 17. VIII 1967, стр. 10.
- Оглас Института за стране језике, *Борба*, 23. VIII 1969, стр. 6.
- Милошевић, Милош (1987). Околности „варијантског раслојавања”. *Борба*, 3. VII 1987, стр. 8.

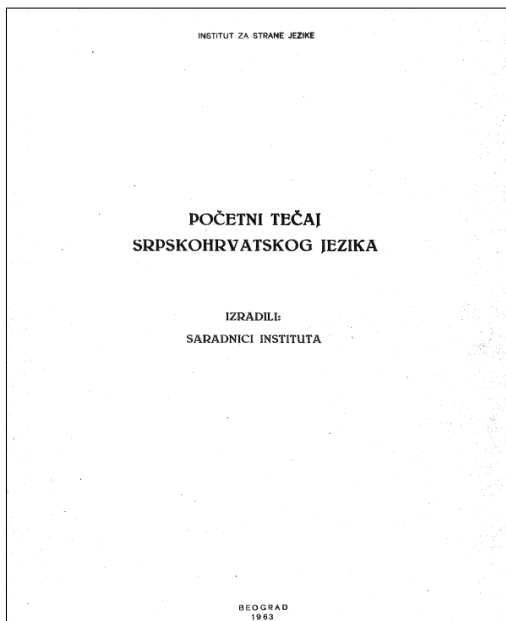
Трећа лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ УЏБЕНИКА ПОЧЕТНИ ТЕЧАЈ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Савремена методичка истраживања наставе српског као страног језика показују нам да се уџбеници Института за стране језике нашироко користе у пракси захваљујући високом степену функционалности и квалитета дидактичко-методичког обликовања. Њихов квалитет засигурно није последица (пуког) случаја, већ резултат темељног и вишедеценијског унапређивања наставног материјала. Зато ћемо у овој лекцији анализирати први уџбеник за учење српско(хрватско)г језика као страног који су објавили сарадници Института за стране језике (сада већ давне) 1963. године.

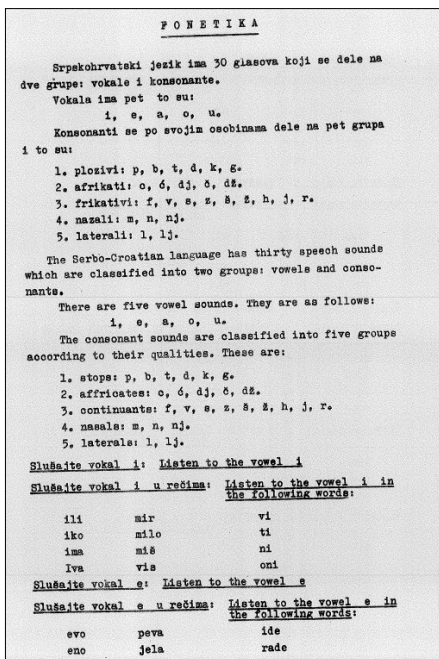
Кључне речи: почетни течај, српск(охрватск)и језик, сарадници Института, комуникативни обрасци

Настојећи да унапреде наставу српско(хрватско)г језика за странце, сарадници Института за стране језике израдили су сопствене наставне материјале. Пет година након првог одржаног течаја објавили су први уџбеник за учење српског језика на почетном нивоу. Након првог издања објављеног 1963. године, уџбеник је доживео више реиздања – 1966, 1967, 1968, 1975, 1977 и 1979. У време објављивања је представљао значајно наставно средство. Годинама је коришћен у наставној пракси. Дизајниран је и осмишљен у складу са тадашњим захтевима наставе страних језика и техничким могућностима припреме и обликовања. „Изабрани језички материјал обрађује ситуације у којима је предвиђена одређена граматичка партија и функцијске јединице потребне за комуникацију у датој говорној ситуацији” (Вујадиновић 1984: 26). Намера аутора је била да у што краћем временском интервалу странце подуче основама српско(хрватско)г језика како би несметано могли да се интегришу у српско друштво, школско или факултетско окружење.

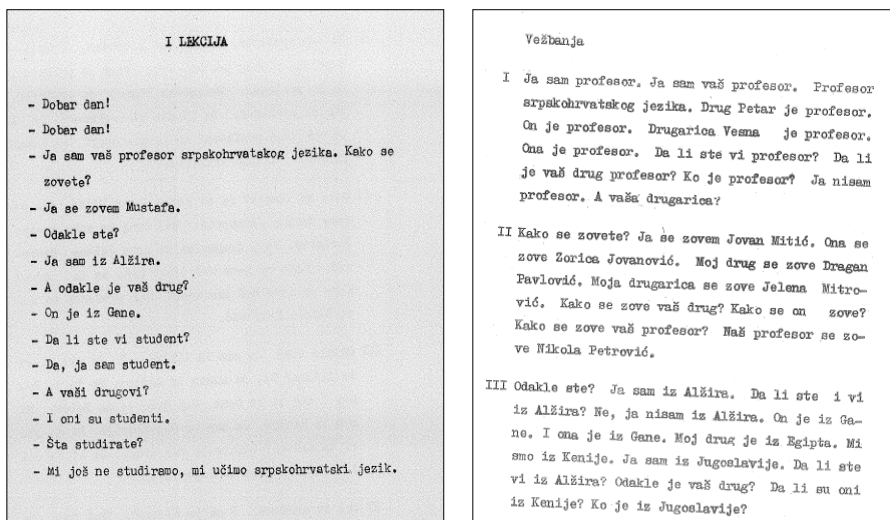
Фотографија 1. Изглед корице анализираног уџбеника

Прво издање уџбеника има 230 страница. Реч је о веома садржајном наставном средству. Садржај уџбеника чини пет одељака: 1. фонетика, 2. лекције, 3. осам ревизија, 4. речник мањепознатих речи и 5. преглед граматичких садржаја. У одељку насловљеном *фонетика* аутори су пружили детаљан преглед фонетско-фонолошког и акценатског система српско(хрватско)г језика, указујући на основне разлике између вокала и консонаната, односно консонаната међу собом (африката *ћ* и *ч*, *ђ* и *џ*, назала *м* и *н*, латерала *л* и *љ*). Након наведеног прегледа предочена су, у складу са тадашњим ставовима (језичке) политике, „два писма која су равноправна”. У читавом анализираном одељку објашњења су дата на српском и енглеском језику како би ученици из иностранства могли боље разумети садржаје. Ипак, овај сегмент уџбеника претпоставља активно учешће наставника на часу. Наиме, наставник је у обавези да ученике упозна са правилним изговором гласова и акцената српско(хрватско)г језика.

Фотографија 2. Изглед одељка са фонетско-фонолошким објашњењима

Уџбеник садржи тридесет и две лекције. Свака лекција се састоји од основног текста (представљеног у виду дијалога), одређеног броја вежбања, објашњења непознатих речи и прегледа граматичких садржаја.

Фотографија 3. Структурни елементи лекција у уџбенику

„У уџбенику за почетни течај аутори су пошли од структуре која је апсолутно подређена функцији, а у крајњем исходу комуникацији” (Вујадиновић 1984: 26). Дијалози у основном тексту лекције се, уз поштовање начела систематичности и поступности, развијају из лекције у лекцију – од једноставних конверзацијских образаца у првој лекцији до озбиљних разговора о најразличитијим темама живота у Југославији – породица, храна и пиће, становање, гледање на сат, дневна рутина, слободно време и хобији, оријентација у простору, одећа, куповина, здравље, образовање, одмор, догађаји, посао и сл. Лекције у уџбенику нису насловљене, а у неколико случајева чак ни обележене (двадесета, двадесет и друга, двадесет и четврта). Ипак, у свима њима обрађују се комуникативне ситуације из свакодневног живота. Ученици се упознају са језичким образцима неопходним да се представе и споразумеју у учионици, у граду, у продавници, на факултету, у ресторану, у фризерском салону, у пошти, у робној кући, у ординацији, на пијаци, у гостима, на излету, на утакмици, у шетњи, у позоришту, у књижари, на радној акцији, на одмору, на летовању, у хотелу, у музеју, на селу, у граду, у фабрици, на испиту, током обележавања празника, али и да напишу приватно писмо. Иако нису насловљени, основни текстови у уџбенику усмерени су управо ка савладавању лексике потребне за успостављање основне комуникације са матерњим говорницима српског језика, али и за упознавање са културноисторијским чињеницама живота у Југославији – 1. *знаменијим местима*: Београдом, Калемегданом, Авалом, Топчидером, Славијом, Хваром, Сплитом, Дубровником, 2. *личностима* – Ивом Андрићем, Иваном Мештровићем, 3. *важним (историјским) догађајима*: радним акцијама, народноослободилачким борбама, Даном републике и 4. *међуљудским односима и друштвеним нормама*. Посебан значај у усвајању говорних образаца имају вежбања након основног текста лекције – више комуникативних образаца у вези са обрађеном темом у главном тексту лекције и разноврсна питања, радни налози и задаци. Од ученика се очекује да пружи одговарајући одговор (дајући основне информације о својим животним навикама и размишљањима), допуни празно место одговарајућим граматичким обликом, преформулише дате исказе или преслуша реченице и дијалоге, односно напише одговарајући краћи састав. У двадесет и пет (од укупно тридесет и две лекције) објашњени су граматички садржаји (обрађени у основном тексту лекције), и то: презент помоћног глагола *јесам*: потврдни, одрични и упитни облик (I), презент глагола *имајши/немајши* (II), основни и редни бројеви (III), перфекат (IV), садашње и прошло време глагола *јисајши* (V), глаголи *моћи* и *хитети*, присвојне заменице (VI), футур I, глагол *гоћи* (VII), глаголи *доручковати* и *јести* (VIII), генитив именица мушког и женског рода (IX), инструментал именица

мушког и женског рода (X), акузатив именица мушког и женског рода (XI), акузатив и локатив именица мушког рода (XV), промена придева и придевских заменица мушког рода у једнини (XVII), промена придева и придевских заменица мушког рода у множини (XVIII), посесивне заменице (XIX), придеви и придевске заменице женског рода у једнини (XXI), промена личних заменица у једнини (XXII), промена личних заменица у множини (XXIII), промена именице средњег рода *дете* (XXV), промена упитних заменица *ко?* и *шта?* (XXVI), промена придева и придевских заменица средњег рода (XXVII) и именице женског рода на консонант (XXX). Граматички садржаји су организовани табеларно (сходно тадашњем нивоу развоја технике и технологије коришћене при писању уџбеника).

GRAMATIKA	
Sadašnje vreme	
POTVRDNI OBLIK	
JESAM	
<u>Jednina</u>	<u>Mnoština</u>
ja sam	mi smo
ti si	vi ste
on je	oni su
ona je	one su
ono je	ona su
ODREČNI OBLIK:	
<u>Jednina</u>	<u>Mnoština</u>
ja nisam	mi nismo
ti nisi	vi niste
on nije	oni nisu
ona nije	one nisu
ono nije	ona nisu
UPITNI OBLIK:	
<u>Jednina</u>	<u>Mnoština</u>
da li sam /ja/?	da li smo /mi/?
da li si /ti/?	da li ste /vi/?
da li je	da li su
/on, ona, ono/?	/oni, one, ona/?

Фотографија 4. Граматичка објашњења у анализираном уџбенику

Након сваке четврте лекције у уџбенику налазе се ревизије градива. Дакле, укупно је осам ревизија градива. У њима се, најпре, у виду дијалогских ситуација понављају обрађени граматички и лексички садржаји у новим контекстима, а затим се даје одређени број питања, радних налога и задатака у вези са темом, односно садржајем основних текстова у обрађеним лекцијама. У читавом уџбенику се протежу садржајни речници са преводом на енглески језик. Једна страница у свакој лекцији намењена је објашњењу непознатих и/или мањепознатих речи и израза, а на самом крају уџбеника објашњено је више стотина речи на чак 26 страница (од 198. до 224). На самом крају уџбеника налази се преглед одређеног броја граматичких садржаја: промена заменица *неко*, *ко*, *нешто*, *шта*, промена придева и именица (са главним наставцима) и облици глагола у презент-

ту, перфекту и футуру I (*знайши, учиши, ийши, куйовайши, имайши, доне-
йши, иисайши, моћи, ићи и доћи*).

. PROMENA ZAMENICA: NEKO, KO, NEŠTO, ŠTA

Padež	L I C A		Padež	S T V A R I	
N.	neko	ko	N.	nešto	šta
G.	nekoga	koga	G.	nečega	čega
D.	nekome	kome	D.	nečemu	čemu
A.	nekoga	koga	A.	nešto	šta
I.	s nekim	s kim	I.	nečim	čim
L.	o nekom	o kome	L.	o nečem	o čemu

Фотографија 5. *Преглед граматике на крају анализираног уџбеника*

У време када је објављен уџбеник је представљао значајно наставно средство које је остварило значајну улогу у унапређењу квалитета наставе српско(хрватско)г као страног језика. Осим на Институту за стране језике, коришћен је на великом броју народних и радничких универзитета са којима је Институт имао закључене уговоре о сарадњи. Представљао је основни наставни материјал за хиљаде странаца који су у деценији након његовог објављивања учили наш језик. Настао је по узору на уџбенике других страних језика, а својом концепцијом и методичким решењима утицао је на обликовање нових уџбеника насталих из пера сарадника Института за стране језике. Нека од примењених решења у овом уџбенику задржана су и до данашњих дана у наставним материјалима за учење српског као страног језика.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Који је назив првог уџбеника који је објављен у Институту за потребе учења српског као страног језика?

Ко је аутор наведеног уџбеника?

На који начин је уџбеник био структуриран?

Које теме и граматички садржаји се обрађују у уџбенику?

Објасните најважније карактеристике дидактичко-методичког

обликовања уџбеника.

Задатак за израду пројекта

Покушајте да путем међублиблнотечке позајмице пронађете уџбеник *Почетни теџај српскохрватског језика*. Упознајте се са структуром, садржином и дидактичко-методичким обликовањем. Упоредите га са уџбеницима који се данас претежно користе у наставној пракси.

Цитирана литератyра

Vujadinović, Danica (1984). Neka iskustva iz nastave sa grupama učenika koji imaju različite „prve” jezike. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”* (23-28). Beograd: Institut za strane jezike.

Извори

Saradnici Instituta (1963). *Početni tečaj srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Institut za strane jezike.

Четврта лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ УЏБЕНИКА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК 1: ПОЧЕТНИ ТЕЧАЈ ЗА СТРАНЦЕ У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

У претходној лекцији смо анализирали први институтски објављени уџбеник за учење српског као страног језика на почетном нивоу. Својом концепцијом и идејним решењима представљао је у датом тренутку функционално средство. Међутим, са развојем методичке мисли у Срба сарадници Института Зора Вукадиновић и Јелена Јовановић своју пажњу су усмериле ка објављивању новог под називом *Српскохрватски језик 1: њочейни ѡечај за сѡранице*. Уџбеник је, за разлику од претходноанализираног, имао савременије дидактичко-методичко обликовање. Зато у овом поглављу сагледавамо његово место и функцију у настави српског језика за странце.

Кључне речи: српскохрватски језик, модернизација наставе, теоријска и практична унапређења, вишегодишње искуство

Настојећи да наставу у Институту за стране језике модернизују, а своје часове учине квалитетнијим, активности запослених биле су усмерене ка припреми и објављивању наставних материјала. Један од првих написаних уџбеника за савладавање нашег језика на почетном течају јесте и уџбеник Зоре Вукадиновић и Јелене Јовановић под називом *Српскохрватски језик 1: њочейни ѡечај за сѡранице* (Институт за стране језике, 1979). Уџбеник је био намењен свим странцима који су, почев од 1958. године, у Институту учили српски као страни језик. Анализа библиотечких фондова нам је показала да је уџбеник доживео више издања – 1979, 1982, 1984. и 1991.¹ Настао је на основама вишегодишњег искуства стеченог у наставној пракси, али и на основу плодотворне сарадње са наставницима страних језика. Петар Вучковић

¹ У каснијим годинама је уз уџбеник штампан и речник са преводом речи на немачки, грчки, француски и арапски језик.

(1984: 9) наглашава да је наведена сарадња била успостављена на два поља – најпре на пољу извођења наставе, а затим и на пољу примене теоријских сазнања у пракси. У уводу уџбеника се указује на основне карактеристике српско(хрватско)г језика – јужнословенски штокавски језик са три наречја (екавским, ијекавским и икавским). Сам уџбеник је „написан источном варијантом стандардног српскохрватског језика”. Приликом писања уџбеника коришћена је метода контрастирања према енглеском језику – претпостављене непознате речи и граматичка објашњења преведени су на енглески језик. Структуру уџбеника чине четири доминантна одељка – уводни део, двадесет и пет лекција, речник и преглед граматике српско(хрватско)г језика. Структура уџбеника је „апсолутно подређена функцији, а у крајњем исходу – комуникацији” (Вујадиновић 1984: 26).

ЏЕТРНАЕСТА ЛЕКЦИЈА

2. VEŽBE

On se ne oseća dobro. On je bolestan.	Ona se ne oseća dobro. Ona je bolesna.
--	---

— Kako se oseća Ahmed?
— Ne oseća se dobro. Bolestan je.
— Kako se oseća Janis?
— Oseća se dobro. On je zdrav.
— Kako je vaša drugarica?
— Ona je bila bolesna. Sada se dobro oseća.

Čeka me prijatelj. te ga je.	Čeka nas Marija. vas ih
---------------------------------------	-------------------------------

— Čekaj me, molim te.
— Ne mogu da te čekam. Čekaju me Marija i Janis.
— Video sam ih jutros u Studentskoj poliklinici.
— Olga i ja smo bili na pregledu. Da li si nas video?
— Video sam vas.

Boli me glava. ga je.	Bole me oči. ga je.
-----------------------------	---------------------------

— Ne mogu da čitam. Boli me glava.
— Da li dobro vidite?
— Da.
— Moj drug ne vidi dobro. Boli ga glava kad dugo čita.
— Olgu bole oči kad dugo čita. Često je boli glava.

3. KOD LEKARA

Ahmed se juče nije dobro osećao. Cele noći ga je bolela glava i imao je visoku temperaturu. Nije mogao da spava. Ujutro je otišao lekaru.
— Izvolite, sedite. Kako se osećate?
— Boli me glava i grlo. Kašljem i kijam.
— Da li ste izmerili temperaturu?
— Jutros sam imao 38,2 (trideset osam sa dva).
— Treba da vas pregledam. Pluća su zdrava. Da vidim grlo. Imate zapaljenje grla. Jeste li nekad primili penicilin?

126
127

Фотографија 1. Изглед дела лекције у уџбенику

Уводно поглавље је уједно и најкраће у анализираном уџбенику. У њему су представљена и објашњена писма српског језика – ћирилица и латиница, издвојене основне разлике међу њима, али и указано на основне елементе фонетско-фонолошког система – вокале и консонанте, који су разврстани у четири групе: 1. *й, ђ, г, ии, і, к*; 2. *с, з, ш, ж, ф, х*; 3. *ц, ч, џ, ћ, ђ*; 4. *л, љ, р, м, н, њ, ј, в*. Објашњења су праћена мноштвом радних налога за њихово преслушавање и идентификовање у различитим позицијама у речи. Свака од двадесет и пет лекција има седмоделну структуру: два или

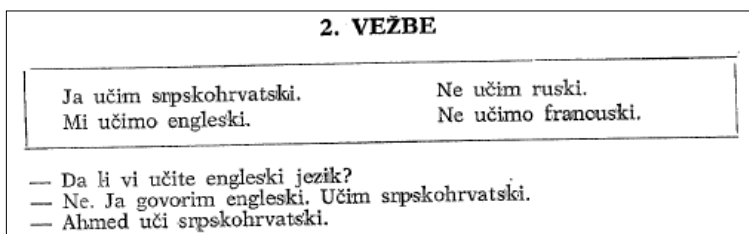
три насловљена текста (у којима се обрађује нова лексика), једног или два одељка посвећених вежбањима и дужим текстом за увежбавање вештине слушања и/или читања након чега следи преглед најважнијих граматичких појава (из претходно савладаних текстова) и домаћи задатак/задачи. Сваки текст у лекцији је насловљен и обрађује лексику из свакодневног живота ученика, при чему је део текстова написан у виду управног говора / дијалога између главних протагониста у уџбенику – домаћих и страних студената. „Изабрани језички материјал обрађује ситуације у којима је предвиђена одређена граматичка партија и функцијске јединице потребне за комуникацију у датој говорној ситуацији” (Вујадиновић 1984: 26). Стога можемо рећи да се уџбеник заснивао на примени комуникативног модела, јер основни задатак наставника да своје ученике, пасивне слушаоце, „произведе” у активне и компетентне говорнике. Његово присуство је обавезивало наставника да води константан дијалог с полазницима течајева или да (у одговарајућим ситуацијама) користи четири аудио-касете које су чиниле саставни део уџбеника. Већ на основу самих наслова може се закључити са којим се лексичким слојем нашег савременог језика ученици упознају – *На часу, У учионици, Пре часа, После часова, Сјуденџи чекају њрофесора, Лей дан, У љраду, У љровавници, Куда идеџе?, Јуџиро, Учио сам цео дан, Сасџанак, Судоџа је, Самойослуџа, На љоџиџи, Телефонски разџовор, Сусреџи, Писмо, Код куће, У ресџорану, У Скадарлиџи, Марко ће сџановаџи у..., Куда ћеш ићи?, Ићи ће на излеџи, Иџрају „Динамо” и „Црвена звезда”, Сџорџска џаакмичења, Ахмед се не осећа добро, Код лекара, Разџовор са љриџаџељима, Омар љраџи сџан, Сјуденџски љрад, Исџиџи, Родна кућа, Пред Нову љодину, Зимски расџусџи, На Злаџиџбору, На селу, Пољоџривредно добро, Библиоџека, У чииџаоници, Поџлед са Калемеџдана, На Авали, Шейња љо љраду, На љуџу ка Заџреду, На железничкој сџиџаници, Дубровник, Заводи, Разџовор са радницима, Омладинска радна акџиџа, На Морави* и сл. У самим лекцијама представљени су важни елементи културе, историје, али и друштвеног уређења и тада актуелних друштвених и политичких покрета. У уџбенику су присутне и шездесет и две илустрације. Везане су за основни текст лекције, а функција им је да читаоцима приближе њен садржај. Од граматичких садржаја обрађују се (по лекцијама): 1. род именица, номинатив именица мушког, женског и средњег рода, глагол *јесам*, личне заменице, номинатив упитних заменица *ко, шџиџа*; 2. презент глагола *учиџиџи*, генитив именица мушког и женског рода; 3. презент глагола *знаџиџи*, презент глагола *имаџиџи*, акузатив (као објекат) именица мушког рода и женског рода, основни бројеви; 4. презент глагола *сџановаџиџи* и *љознаваџиџи*, глаголи непотпуног значења, локатив именица мушког и женског рода; 5. презент глагола *ићи, доћи, сџиџићи, љисаџиџи, јесџиџи, љиџиџи*, презент глагола *диџиџи*, глагол *џиредаџиџи*,

акузатив именица мушког и женског рода са предлозима *у* и *на*; 6. перфекат глагола; 7. презент глагола *хитиши* и *моћи*, глаголски вид, инструментал именица и личних заменица; 8. датив именица и личних заменица; 9. редни бројеви, локатив са значењем неправог објекта; 10. перфекат рефлексивних глагола, генитив (уз речи које означавају меру или количину и уз предлог *ког*), генитив личних заменица; 11. футур глагола на *-иши*; 12. футур глагола на *-ћи*, футур рефлексивног глагола, напомена о именицама средњег рода; 13. инструментал без предлога, инструментал упитне заменице *шћиа*, напомена о глаголским именицама; 14. акузатив личних заменица, напомена о глаголу *долеиши*; 15. присвојне заменице, упитна придевска заменица *чији*, компарација прилога *брзо*, потенцијал; 16. промена придева, придевске заменице, лична заменица – *себе* (*се*); 17. акузатив придева и придевских заменица, поређење придева; 18. значење предлога *у* и *на*, локатив придева и придевских заменица; изрази *ћо-ћло ми је*, *хладно ми је*, поређење прилога; 19. промена именица средњег рода, напомена о именицама *воће*, *цвеће*; 20. датив придева и придевских заменица, напомена о промени редних бројева, напомена о глаголу позајмити; 21. генитив придева и придевских заменица; напомена о предлозима који се слажу са генитивом; 22. напомена о предлозима *ћрема* и *ка*, императив, промена бројева; 23. инструментал придева и придевских заменица, напомена о предлогу *за*, промена именица средњег рода име и време; 24. промена именица деца и браћа, збирни бројеви; 25. именице женског рода на консонант, бројне именице (двојица, тројица). Сви обрађени граматички садржаји посебно су издвојени на самим крајевима лекција у одељку *Објашњења*, који је (такође) преведен на енглески језик.

OBJASNJENJA	GRAMMAR EXPLANATIONS
I — Instrumental prideva i pridevskih zamenica	I — The Instrumental Case of Adjectives and Adjectival pronouns
Muški rod	
Singular	Plural
Letovao je sa svojim drugom.	Letovali su sa svojim(a) drugovima.
Putovao je brzin autobusom.	Putovali su brzin(a) autobusima.
Pridevi i pridevske zamenice muškog roda u instrumentalu singulara imaju nastavak -im . U instrumentalu plurala imaju nastavak -im(a) .	Adjectives and adjectival pronouns in the masculine have the ending -im in the instrumental singular and -im(a) in the instrumental plural.
Zenski rod	
Singular	Plural
Letuje sa svojom drugaricom.	Letuju sa svojim(a) drugaricama.
Setala je starom ulicom.	Setale su starim(a) ulicama.
Pridevi i pridevske zamenice ženskog roda u instrumentalu singulara imaju nastavak -om . U instrumentalu plurala imaju nastavak -im(a) .	Adjectives and adjectival pronouns in the feminine have the ending -om in the instrumental singular and -im(a) in the instrumental plural.
Srednji rod	
Singular	Plural
Setali su zelenim poljem.	Setali su zelenim(a) poljima.
Pridevi i pridevske zamenice srednjeg roda u instrumentalu singulara i plurala imaju iste nastavke kao pridevi i pridevske zamenice muškog roda u istim oblicima.	Adjectives and adjectival pronouns in the neuter in both the instrumental singular and plural have the same endings as the adjectives and adjectival pronouns of masculine gender in the same forms (dat./loc./instr. pl.).
Napomena	Note
Instrumental se pojavljuje i u značenju mesta kojim se nešto ili neko kreće:	In the following examples the instrumental indicates the place where somebody or something is moving:
Setaju starim ulicama. Setaju parkom.	
204	

Фотографија 2. Граматичка објашњења након сваке појединачне лекције

Поседну вредност уџбеника представљају бројна вежбања која су представљена кроз најмање два одељка у свакој лекцији. Непосредно након основног текста лекције налазе се вежбе за читање и усвајање конверзационих образаца, али и граматичких правила у одговарајућем стварно-животном контексту. Она су, сходно тадашњем узусу у дидактичко-методичком обликовању приручника ове врсте, посебно истакнута уоквиравањем садржаја (в. фотографију 3).

Фотографија 3. Конверзациони образац након основног тјекста лекције

Радни карактер уџбеника се одређује радним наловима, задацима и питањима у оквиру одељка *Домаћи задатак*, који је присутан у свакој лекцији. Њихов број зависи од садржајности лекције и варира између свега три до чак седам. Од ученика се очекује да започете реченице компетира уписујући одговарајући/правилан облик речи на празно место, преформулише исказ на одговарајући начин, одговори на постављено питање (на основу садржаја основног текста), али и напише одговарајући краћи/дужи текст. Након овог одељка, а пре прегледа обрађених граматичких појава, налази се речник са преводом на енглески језик. Осим непознатих речи, неретко су преведени и функционални изрази (и одговарајући скупови речи). Садржајан речник свих речи и израза (са преводом на енглески језик) употребљених у уџбенику се налази и на његовом самом крају. Након речника непознатих речи аутори су на систематичан и поступан начин направили преглед најважнијих граматичких садржаја: значења падежа, промену именица, заменица, наставке за падеже и промену глагола.

Анализирани уџбеник је у време објављивања представљао праву (малу) револуцију у погледу припреме и објављивања функционалних наставних материјала за реализацију наставе српско(хрватско)г као страног језика. Многобројна издања која је уџбеник доживео сведоче о његовом квалитету и значају који је имао у унапређењу наставног процеса. Био је коришћен, осим у Институту за стране језике, и на факултетима, радничким и народним универзитетима, односно на свим оним местима на којима се реализовала настава српско(хрватско)г језика за странце. Његово дидактичко-методичко обликовање било је усклађено са тадашњим достигнућима у настави страних језика, али и техничким могућностима припреме и објављивања. Захваљујући свим својим до-

брим странама, уџбеник је послужио као основа за писање и припрему каснијих, не само институтских, уџбеника. Својом замишљу и реализацијом Зора Вукадиновић и Јелена Јовановић оставиле су значајан траг у методици наставе српског као страног језика.² Њихова имена ће сигурно остати записана златним словима у историографским белешкама о развоју ове научне дисциплине.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Ко су аутори уџбеника *Српскохрватски језик I: почетни теџај за странце*?

Када је уџбеник објављен?

Зашто је уџбеник у тренутку објављивања представљао значајно наставно средство?

На који начин је уџбеник био структуриран?

По чему се разликовао од свог претходника / претходно анализираниог уџбеника?

Задатак за израду пројекта

Покушајте да путем међублиблотеџке позајмице пронађете уџбеник *Српскохрватски језик I: почетни теџај за странце*. Упознајте се са структуром, садржином и дидаџтиџко-методичким обликовањем. Упоредите га са институтским уџбеником који се сматра његовим претходником.

Цитирана лиџература

Vučković, Petar (1984). Srpskohrvatski jezik i strani jezici u institutu. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”* (9–12). Beograd: Institut za strane jezike.

Vujadinović, Danica (1984). Neka iskustva iz nastave sa grupama učenika koji imaju različite „prve” jezike. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”* (23–28). Beograd: Institut za strane jezike.

Извори

Vukadinović, Zora, Jovanović, Jelena (1979). *Srpskohrvatski jezik I: početni tečaj za strance*. Beograd: Institut za strane jezike.

² Уџбеник је, нажалост, џак био предмет злоупотребе 2008. године (в. *Печат*, 20. VI 2014, <http://skr.rs/zNxy>).

Пета лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ УЏБЕНИКА СРЕДЊИ ТЕЧАЈ СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Упознавање са радом Института за стране језике у првим годинама након осамостаљења указало нам је на чињеницу да је настава српско(хрватско)г језика била реализована на почетном и средњем течају. Сарадници Института су паралелно са развојем наставних материјала за учење српског као страног језика на почетном нивоу радили и на материјалима за његово савладавање на средњем нивоу. Први такав уџбеник под називом *Средњи течај српскохрватској језика* објавиле су Станица Церовић и Даница Вујадиновић 1967. године. Стога у овој лекцији сагледавамо место и значај који је уџбеник имао по развитак (методике) наставе српског као страног језика.

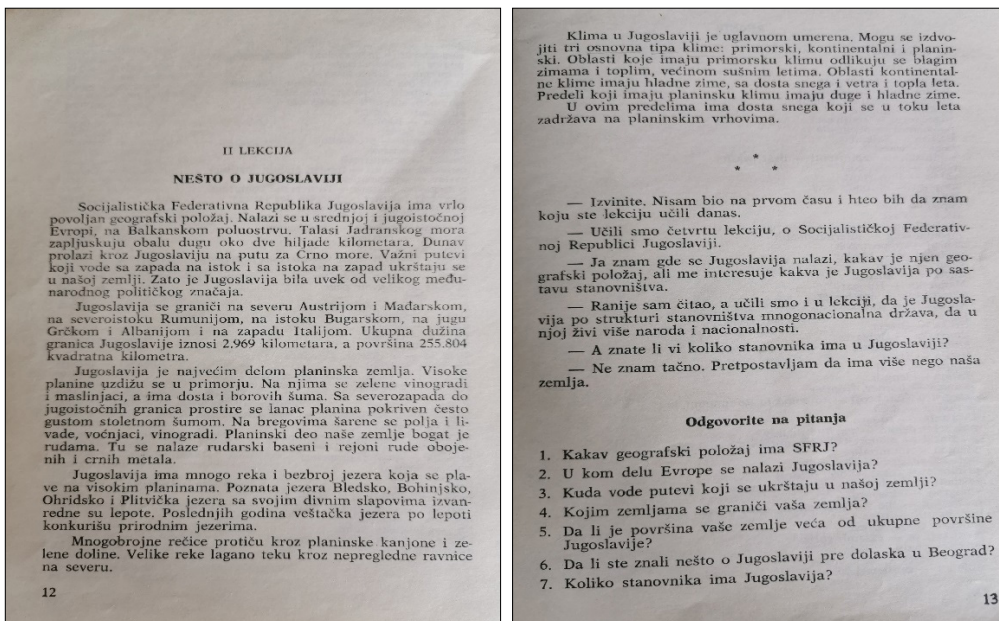
Кључне речи: Институт за стране језике, средњи течај, народни универзитети, припрема за школу, дидактичко-методичко обликовање

Важно место у свеукупном развоју наставе српског као страног језика у периоду након Другог светског рата заузима уџбеник намењен савладавању српско(хрватско)г језика на средњем течају. Реч је о уџбенику под називом *Средњи течај српскохрватској језика*, који су објавиле Станица Церовић и Даница Вујадиновић. Прво издање овог уџбеника публиковано је у Институту за стране језике 1964. године, а у каснијим годинама објављено је више измењених и допуњених издања – 1967, 1972, 1975, 1978. и 1981. године. Уџбеник је представљао новину на пољу унапређења квалитета наставних материјала, а објављен је, као што можемо приметити, у време објављивања уџбеника за учење српско(хрватско)г језика на почетном нивоу/течају. Наведено је посебно видљиво у његовом дидактичко-методичком обликовању, које је својствено уџбеницима старије генерације: „Иако недостаје детаљна анализа свих уџбеника, може се већ сада рећи да они нису увијек у довољној мјери квалитетни и савремени (у лингвистичком и методичком погледу)” (Дешић 1990: 235–236). Предмет анализе у овој лекцији је из-

дање уџбеника објављено 1981. године, а измене и допуне у овом уџбенику извршиле су ауторка Станица Церовић и Драгица Келеува. Анализа библиотечких фондова нам открива да је у свом првом издању уџбеник имао 111 страница текста, док је у каснијим издањима, рачунајући и последње, имао 269 страница.

Уџбеник *Средњи шечај српскохрватског језика* намењен је савладавању оних садржаја који би ученицима помогли да прате наставу у школама и на факултетима. Милорад Дешић (1990: 235) и Александар Новаковић (2023: 243) бележе да је уџбеник био коришћен као основно наставно средство за реализацију наставе на вишим течајевима српско- (хрватско)г језика. Садржи двадесет осам лекција и обиман речник са преводом непознатих/мањепознатих речи на енглески и француски језик. Коришћењем анализираниог уџбеника у наставној пракси ученици понављају граматичке садржаје савладане током почетног течаја, али у новим ситуацијама и са новом лексиком. „Велики део *јрамајичких нејознаница* ученици су већ чули било на часу, било ван часа, било у говорној средини где се крећу и живе, и усвојили их у неким категоријама речи или у одређеном контексту” (Вујадиновић 1984: 27). Другим речима, уџбеник је коришћен ради усвајања значења и функције познатих граматичких и лексичких образаца у новим контекстима и на већим ступњевима сложености. Свака лекција у уџбенику је нумерисана и насловљена: *На првом часу средњег шечаја, Нешић о Јујославији, Једно јујовање, Дубровник – јрад музеј, Беојрадски сајам, Земљојрес у Скојљу, Друји свејски рай, Иво Лола Рибар – народни херој, Уједињене нације, Главни јрад Јујославије, Околина Беојрада, Олимјијске ијре, Вук Караџић, Савремена јрадња зрада и мостјова, Манастјири – сјоменици кулјуре, Физика као јриродна наука, Никола Тесла, Ујојреба ајјомске енерјије, Хемија – наука о матјерији, Нафта – црно злато, Биолојија – наука о живојју, Медицина у будојносји, Далеко је сунце, Час јеојрафије, Сиројте мајке, Пејшар Пејшровић Њејош, Глас из дејињсјива и На Дрини ћујрија*. На основу наслова лекције лако се идентификују теме које су у њима обрађене. Као најфреквентније појављују се теме из области образовања, друштвено-политичког уређења тадашње државе, туризма, друштвених и природних дешавања, историје, грађевинарства и архитектуре, хемије, биологије, медицине и књижевности. Ученици се упознају са важним историјским личностима (Вуком Караџићем, Николом Теслом, Петром Петровићем Његошем), пресудним догађајима у српској историји, стичући шире образовање о важним друштвеним процесима и односима. Свака лекција у уџбенику је структурирана на следећи начин: након основног текста лекције дата су најосновнија питања (у вези са текстом лекције и животом ученика у југословенском друштву) и детаљан речник

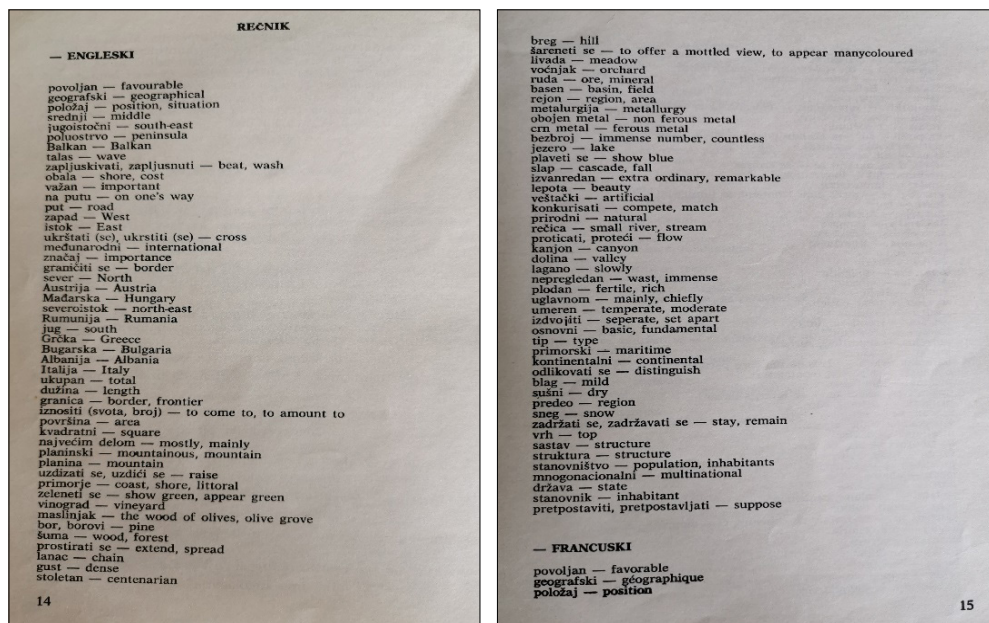
мањепознатих речи и израза (са преводом на енглески и француски језик).

Фотографија 1. Лекција у уџбенику *Средњи шечај српскохрватској језика*

Једино се у првој, петој и десетој лекцији након основног текста дају, поред питања у вези са текстом лекције, и радни налози за увежбавање вештине писања. Од ученика се очекује да напише краћи састав на понуђену тему: 1. *Желим да сџудирам...*, 2. *Ойишиитџе џосеџу сајму* и 3. *Шџа знаџте о џлавном џраду своје земље?*. Текстови у уџбенику су врло садржајни и обухватају важне информације из живота и ускостручних дисциплина – медицине, географије, биологије и сл. Врло често подсећају на текстове лекција ексцерпираних из уџбеника за наведене предмете. Неретко се након основних текстова налазе њихови наставци представљени у виду дијалогских ситуација, намењених читању и игри по улогама. Овим деловима текстова се указује на важне чињенице у главном тексту, појашњавају мање познати делови/значања и пружају додатне информације. Посебан квалитет дидактичко-методичког обликовања представљају питања, радни налози и задаци, који су усмерени ка мисаоном активирању ученика. Наиме, очекује се да ученик пружи детаљан и сложенији одговор. Из перспективе ученика (поседно из арапских земаља) реч је о врло сложеним и комплексним радњама, чији је циљ да ученик развије компетенције потребне за неометану комуникацију са српским домицилним становништвом. Интересантно је да у читавом уџбенику нема граматичких објашњења, нити прегледа граматике српског језика. Ипак, граматика се савладава имплицитно, и то кроз упознавање са говорним

обрасцима представљеним у основном тексту и пратећим дијалозима. Ученици „добиају потребна обавештења о конгруенцији, проширује се морфологија (уводе се, између осталог, аорист и имперфекат), па им се тиме отвара пут за праћење лепе књижевности”. У уџбенику су присутни текстови Бранка Ћопића, Бранислава Нушића, Добрице Ћосића, Стевана Јаковљевића и Петра II Петровића Његоша. Након свих лекција налази се садржајан речник, који се простире од 183. до 259. странице уџбеника. У њему су речи преведене на енглески и француски језик: „Иако су уџбеници писани српским језиком, преводи речи на енглески и француски пружили су велику помоћ наставницима и ученицима у преношењу, односно савладавању предметних садржаја” (Новаковић 2023: 243).

Фотографија 1. Речник у уџбенику *Средњи шечај српскохрватској језика*

Нажалост, у уџбенику нема илустрација, фотографија, табеларних и/или графичких приказа, што је било у складу са тадашњом издавачком праксом.

Иако скромног дидактичко-методичког обликовања, уџбеник је годинама (па и деценијама) био коришћен као основно средство за реализацију наставе на средњем течају/нивоу. Информација о томе да је коришћен на институтима, народним и радничким универзитетима и факултетима довољан је показатељ о значају који је имао током осамдесетих и деведесетих година XX века. У истогриографским истраживањима о развоју наставе српског као страног језика остаће забележен као пионирски подухват сарадника Института за стране језике којим су

утрли пут свим будућим састављачима уџбеника за савладавање српског језика на вишим нивоима. Примера ради, Даница Вујадиновић и Зора Вукадиновић 1983. године објавиле су уџбеник под називом *Српскохрватски језик 2: средњи шечај за стџранце*,¹ који се, са доласком већег броја иностраних студената, почео нашироко користити у наставној пракси, наследивши гореанализирани уџбеник.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Када је објављено прво издање уџбеника *Средњи шечај српскохрватског језика*?

Колико издања је имао анализирани уџбеник?

Укратко објасните структуру уџбеника *Средњи шечај српскохрватског језика*.

Зашто је уџбеник био значајан у тренутку објављивања?

Које би се добре карактеристике овог уџбеника у погледу дидактичко-методичког обликовања могле издвојити?

Задатак за израду пројекта

Покушајте да путем међублиблотечке позајмице пронађете уџбеник *Средњи шечај српскохрватског језика*. Упознајте се са структуром, садржином и дидактичко-методичким обликовањем. Упоредите га са уџбеницима који се данас претежно користе у наставној пракси за учење српског језика на средњем нивоу.

Цитирана лиџература

Новаковић, Александар (2023). Настава српског као страног језика на Радничком универзитету у Крушевцу. У В. Крајишник (ур.), *Српски као стџрани језик у теорији и џракси V* (238-248). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.

Dešić, Milorad (1990). Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog: dosadašnja iskustva i naredni zadaci. U *Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 233-237.

Vujadinović, Danica (1984). Neka iskustva iz nastave sa grupama učenika koji imaju različite „prve” jezike. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”* (23-28). Beograd: Institut za strane jezike.

¹ Уџбеник је, према подацима у електронском каталогу Народне библотеке Србије, имао и друго издање, објављено 1986. године.

Извори

Cerović, Stanica, Vujadinović, Danica (1981). *Srednji tečaj srpskohrvatskog jezika*.
Beograd: Institut za strane jezike.

Шеста лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ УЏБЕНИКА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК 2: СРЕДЊИ ТЕЧАЈ ЗА СТРАНЦЕ У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Претходне анализе уџбеника показале су нам да су сарадници Института посебну пажњу посвећивали објављивању нових и унапређивању постојећих наставних материјала. Један од уџбеника који је посебно оставио траг у настави српског као страног језика јесте уџбеник *Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце*. Својом концепцијом и идејним решењима користио се, осим на Институту, и на великом броју народних и радничких универзитета у склопу припреме иностраних држављана за школовање и студирање у Југославији. Стога је предмет лекције анализа наведеног уџбеника, односно његовог места и значаја који је у датом историјском моменту имао по развитаку наставе српско- (хрватско)г језика за странце.

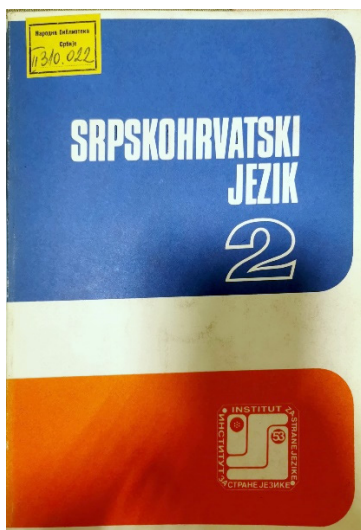
Кључне речи: Институт за стране језике, средњи течај, структура, унапређење наставе, конверзациони обрасци

Анализа функционисања Института за стране језике нам је показала да се „од почетка свог рада [...] определио за писање сопствених уџбеника, методских упутстава и других наставних материјала” (Вучковић 2003: 13). Након вишегодишњег коришћења приручника *Средњи течај српскохрватског језика за странце*, Даница Вујадиновић и Зора Вукадиновић припремиле су и објавиле нови уџбеник за учење нашег језика на средњем нивоу под називом *Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце*. Прво издање је објављено 1983. године.¹ За разлику од претходно анализираних уџбеника, овај је имао само једно реиздање – из 1986. године. Познајући специфичне проблеме наставе на средњем течају, аутори су овим уџбеником настојали да унапреде наставни процес, прилагођа-

¹ Наведене године је одштампано укупно 5000 примерака.

вајући садржаје и дидактичко-методичко обликовање новим захтевима у настави током деведесетих година прошлога века. Уџбеник је био заснован на савременим теоријама учења и на комуникативном приступу у настави српско(хрватско)г као страног језика. С обзиром на чињеницу да су ученици, захваљујући уџбеницима за учење српског као страног језика на почетном нивоу, раније савладали већи део граматичких садржаја, нови уџбеник је усмерен ка њиховом разјашњавању. Ученици се „оспособљавају за сложенији начин изражавања” кроз проширивање и употпуњавање знања новим садржајима (Вујадиновић 1984: 27).² Према речима аутора, уџбеник „могу користити странци који су савладали лексичку и граматичку грађу обухваћену уџбеником *Српскохрватски језик 1*” и намењен је „онима који се спремају за студије на различитим факултетима у нашој земљи” (Вујадиновић, Вукадиновић 1983: 3).

Дизајн уџбеника био је прилагођен тадашњим техничко-технолошким могућностима припреме и објављивања приручника ове врсте. На корицама уџбеника представљена је застава бивше Југославије (плава, бела и црвена боја) са јасно истакнутим називом, док су на унутрашњим странцима налазе „дијалектолошка карта српскохрватског језика у границама СФРЈ”, односно географска карта у боји Савезне Федеративне Републике Југославије.

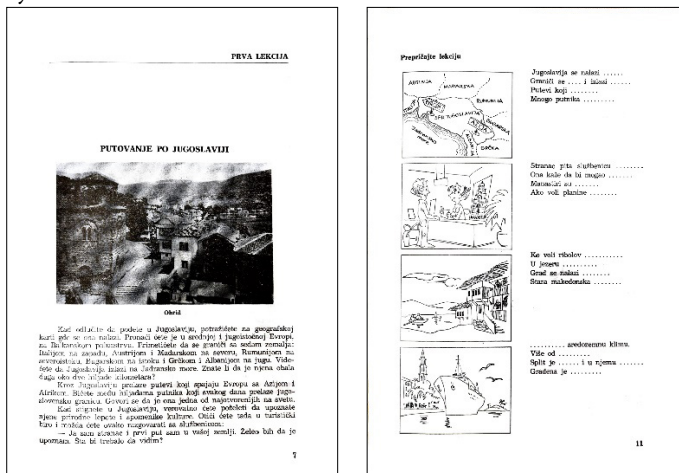

Фотографија 1. Корице уџбеника *Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце*

Структуру уџбеника чини двадесет лекција, читанка, преглед граматике и речник. Свих двадесет лекција је нумерисано и насловљено: *Пушовање*

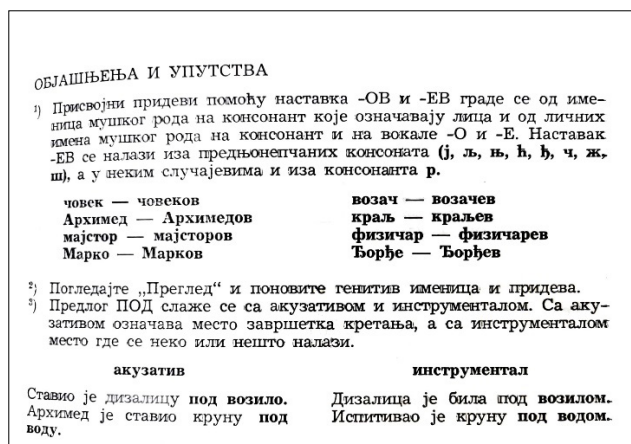
² Посебно се „проширује мофологија (уводе се, између осталог, аорист и имперфекат) па им се тиме отвара пут за праћење лепе књижевности” (Вујадиновић 1984: 28).

ио Југославији, Социјалистичка Федеративна Република Југославија, На леиом „илавом” Дунаву, Од њешака до свемирској љућника, Брже, више, снажније, Солићери – нужно зло, Београд – главни град Југославије, Здравље је највеће бојаштво, Јесмо ли сами у свемиру, Пронашао сам, Еволуција – прича о животињу, Хемијски процеси свуда око нас, Наше тело као сложена машина, Каг не би било новца, Извори енергије, Игре свећлости, „Ловци” на микробе, Може ли се искоренити глад?, Никола Тесла – неуморни истраживач и Умешности не познаје границе. С обзиром на чињеницу да је уџбеник намењен припреми будућих студената за похађање наставе на универзитетском нивоу, поред општих тема, обрађује се и неколико стручних тема, које су састављене према текстовима из научно-популарне литературе: „Како поред стручног речника обухватају и речник опште природе којим се служимо у одређеним говорним ситуацијама, то се уџбеником могу користити и сви који желе да прошире своје знање српскохрватског језика” (Вујадиновић, Вукадиновић 1983: 3). Све лекције су писане екавским наречјем штокавског дијалекта, и то претежно ћириличким писмом. Имају седмоделну структуру: основни текст лекције, објашњења непознатих речи и израза, вежба, одељак за препричавање лекције, тема за разговор, домаћи задатак, објашњења граматичких појмова и корисна упутства, односно одељак за *радознале* и *насмејане*. Свака лекција је праћена црно-белом фотографијом, којом се илуструје њен садржај. С обзиром на чињеницу да је уџбеник био коришћен, осим на Институту, и на народним и радничким универзитетима, непознате (и/или мањепознате) речи биле су преведене на енглески и француски језик. Такође, уз уџбеник су објављени и речници за арапски, немачки и грчки језик, који су представљали корисне приручнике свим ученицима из иностранства који су имали проблема са познавањем лексике српско-хрватског језика.

Фотографија 2. Изјлед лекције у анализираном уџбенику

Посебан квалитет уџбеника представљају разноврсни задаци, у којима се од ученика очекује да употребе одговарајући облик, замене неправилне конструкције правилним, допуне реченицу одговарајућим обликом речи, изаберу тачан одговор, изоставе подвучене речи и сл. Од граматичких садржаја обрађују се или понављају: временске реченице са везником *кад*, предлог *међу* са инструменталом, промена именица (I лекција), промена придева, пасивни облици глагола (II лекција), везник *нећо* са компаративом прилога и придева (III лекција), перфекат пасива, императив, именице мушког рода на консонант *-к* (IV лекција), именице мушког рода на *-а*, генитив именица и придева, глаголски вид, везник *ишћо* у реченицама (V лекција), датив личних заменица, локатив именица и придева, глагол *чинити се* (VI лекција), глаголски прилог садашњи, акузатив и локатив именица и придева (VII лекција), директни и индиректни говор, датив именица и придева (VIII лекција), промена именица, придева и личних заменица, везници *и*, *а*, *ни* (IX лекција), присвојни придеви са наставцима *-ов*, *-ев*, генитив именица и придева, предлог *ћог* са акузативом и инструменталом (X лекција), квалификативни генитив, придеви са наставцима *-ин*, *-ни*, *-ски*, *-шки*, *-ји*, *-ан*, *-ак*, *ћре* и *ћре нећо* *ишћо* у реченици (XI лекција), футур други, кондиционалне реченице са везником *ако* (XII лекција), номинатив и генитив множине именица *косћ*, *око*, *ухо*, везник *док* са временским реченицама, присвојна заменица *свој*, лична заменица *себе* (XIII лекција), кондиционалне реченице са везником *кад*, бесубјекатске реченице, именице изведене наставцима *-ар*, *-ач*, *-ац*, *-ик* (XIV лекција), кондиционалне реченице са везником *да* (XV лекција), кондиционалне реченице са везником *да*, глаголски прилог садашњи као прилог за начин (XVI лекција), напоредна употреба везника *кад* и везника *ћошћо* (XVII лекција), збирне именице, везници *ћошћо* и *зайћо шћо* (XVIII лекција), односне реченице, одричне заменице *нико* и *нишћа* (XIX лекција) и именице мушког рода на *-лац* (XX лекција). Обради наведених граматичких садржаја пажња се посвећује у оквиру одељка *Објашњења и ућућства*, у коме су важне инфромације истакнуте коришћењем масних слова и двостубачних/тростубачних табеларних приказа. Све представљено је подређено успостављању несметане комуникације са изворним говорницима српског језика.

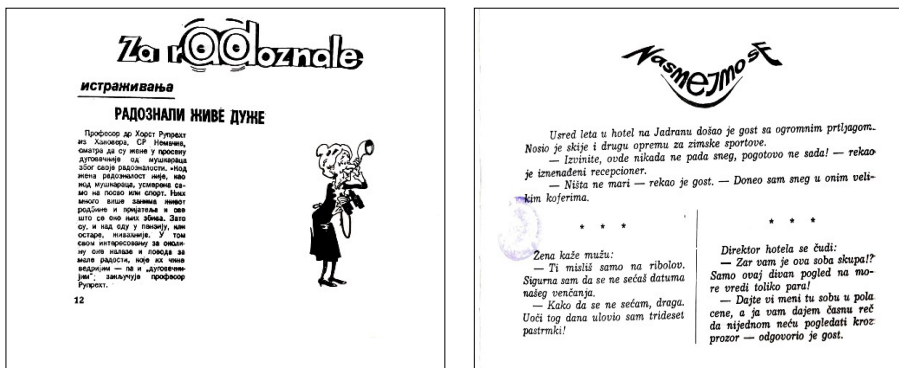

Фотографија 3. Граматичка објашњења и упућивања у уџбенику

Функционални сегменти у лекцијама анализираних уџбеника јесу задаци којима се од ученика очекује да *преприча лекцију* (користећи дате илустрације), односно *разговара о задатој теми у вези са текстом лекције* (*Путовање по нашој земљи, Моја земља, Развој индустрије донео је многе користи, Од индустрије имамо више штеће него користи, Путовање некад и сад, Једно сјорјско такмичење, Волим да станујем у..., Наш главни град, Превантивна и лечење у нашој земљи, Ми смо сами у свемиру, Нисмо сами у свемиру, Помоћу сирава и машина лакше радимо, Живој на Земљи се мења, Човек је најсавршеније биће, Открића хемичара, Без кисеоника не би било живој, Пресађивање орјана је корисно, Пресађивање орјана је ојасно и нејојредно, Како би свако јроизводио све што му јтреба..., Новац и јрјовина, У XXI веку – више енерјије, више сировина, више хране, Пијјамо се како ће се живеји у дудућности, Свејтлосне јојаве свуда око нас, Микроби су корисни, Микроби су штејни, Глад се може искоренији, Људи је све више, а хране све мање, Елекјрична сјруја се користи у свакодневном живоју и Кроз музику, ијру и књије јуознајемо друје народе). Посебно корисни одељци у уџбенику намењени су развоју вештине писања. У читавом уџбенику се пажња посвећује, осим комуникацији путем говора, и комуникацији преко писаног текста. Ученици се оспособљавају за комуницирање на „вишем“ нивоу кроз израду одговарајућег концепта. Осим основног текста, већина лекција у уџбенику садржи и два функционална одељка – *За радознале* и *Насмејмо се*, у којима се ученици упознају са југословенским друштвеним уређењем и занимљивостима из научно-популарне литературе најчешће кроз исечке из новина и часописа,³ односно са актуелним шалама, доскочицама и вицежима. Такође, представљају се значајни географски локалитети у Са-*

³ Текстови су из области географије, туризма, биологије, архитектуре, спорта, физике, математике итд.

везној Федеративној Републици Југославији – Охрид, Јадран, Дубровник, Београд, Славонски Брод, Крагујевац и сл.

Фотографија 4. Одељци *За разознале* и *Насмејмо се у уџбенику*

Посебан квалитет уџбенику даје сто двадесет и осам илустрација, чија је функција да приближе садржај лекције и потпомогну разумевање и решавање задатака и радних налога. Свака лекција садржи и *домаћи задатак*, којим се од ученика захтева да обрађене садржаје понове и употребе у новим контекстима током самосталног рада код куће.

У одељку *Чишанка* налазе се одломци прозних и поетских дела писаца српскохрватског језичког подручја (екавског и ијекавског) који се користе за увежбавање вештине читања и слушања, али и увећање лексичког фонда ученика: Бранислав Нушић *Власи*, Иво Андрић *Екскурзија*, Антоније Исаковић *Трен*, Бранко Ћопић *Башића сљезове доје*, Радоје Домановић *Не разумем*, Стеван Раичковић *Дима*, Михаило Лалић *Зло њролеће*, Десанка Максимовић *Ојомена*, Алекса Шантић *Остјајите овде*, Густав Крклец *Кос*, *разјовор с ружом*, Добриша Цесарић *Прољеће које није моје*, Јосип Брзо Тито *Тишо јовори*, *Идеја класика марксизма о самоујрављању уведена је код нас у њраксу* (текстови из *Полијике* и *Борбе*). При крају уџбеника налази се и преглед граматике са почетног течаја и дају граматички облици који се први пут јављају у овом уџбенику – *значења њадежа*, *џлајолски вид*, *џлајолска времена и начини*, *џромена њридева*, *џридевских заменица* и *именица мушкој, женској и средњег рога* и *настјавци њадежа њридева* и *именица*. На самом крају се налази садржајан⁴ *Речник* који садржи речи из лекција и читанке које се не појављују у уџбенику *Српскохрватски језик 1*.

Уџбеник *Српскохрватски језик 2: средњи џечај за сџиранце* допринео је унапређењу наставног процеса средином деведесетих година ХХ века. Заснован на платформи свог претходника, а уз садржинска и

⁴ Речник има чак на тридесет и три странице.

дидактичко-методичка унапређења, представљао је функционално наставно средство које је умногоме олакшало рад наставника и припремање ученика за праћење наставе на школском и универзитетском нивоу. Методичари наставе српског језика су га у то време сматрали добрим уџбеником,⁵ проверавајући његову функционалност у непосредном раду са ученицима из иностранства. Засигурно га је користио већи број предавача и ученика, чији је број тих година био у експанзији. Захваљујући одличној замисли и реализацији, делови анализiranог уџбеника нашли су своје место у новијим издањима Института за стране језике.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Ко су аутори уџбеника *Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце*?

На који начин је уџбеник био структуриран?

Које су добре особине његовог дидактичко-методичког обликовања?

По чему се уџбеник разликовао од претходноанализiranог уџбеника за учење српско(хрватско)г као страног језика?

На којим институцијама је највише био коришћен?

Задатак за израду пројекта

Покушајте да путем међублиблотечке позајмице пронађете уџбеник *Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце*. Упознајте се са структуром, садржином и дидактичко-методичким обликовањем. Упоредите га са институтским уџбеником који се сматра његовим претходником.

Цитирана литература

Вучковић, Петар и др. (2003). Педесет година Института за стране језике. У П. Вучковић и сар. (ур.), *50 година Института за стране језике: 1953–2003* (9–14). Београд: Институт за стране језике.

Dešić, Milorad (1990). Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog: dosadašnja iskustva i naredni zadaci. U *Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 233–237.

Vujadinović, Danica, Vukadinović, Zora (1983). Predgovor. U *Srpskohrvatski jezik 2: srednji tečaj za strance* (3–4). Београд: Институт за стране језике.

⁵ „За добру наставу потребан је добар уџбеник. Не можемо се пожалити на број приручника српскохрватског језика за странце. Неки од њих се користе и у поменутиим установама” (Дешић 1990: 235).

Vujadinović, Danica (1984). Neka iskustva iz nastave sa grupama učenika koji imaju različite „prve” jezike. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani”* (23-28). Beograd: Institut za strane jezike.

Извори

Vujadinović, Danica, Vukadinović, Zora (1983). *Srpskohrvatski jezik 2: srednji tečaj za strance*. Beograd: Institut za strane jezike.

Седма лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ ЗБОРНИКА РАДОВА СА ДВА ОКРУГЛА СТОЛА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Иако радови из наведена два зборника у „Библиографији југословенских радова о српскохрватском језику као страном (1960–1990)” чине четвртину од укупног броја пописаних радова, до сада у званичној методичкој литератури није детаљно објашњен стварни значај који су зборници имали по развитаку ове области. Стога је предмет овог поглавља анализа садржаја наведених зборника, са циљем стварања јасније слике о њиховој улози у утемељењу методике наставе српског као страног језика.

Кључне речи: Институт за стране језике, округли столови, реферат, универзитетски професори, фундаментална питања

Зборници радова са округлих столова одржаних 5. јануара 1984. и 24–25. октобра 1986. године представљају капитална дела из области методике наставе српског као страног језика. У њима је објављен укупно 51 реферат (и то 16 реферата у првом, а 35 реферата у другом⁶), уз напомену уредника да нису сви учесници округлог стола доставили своје реферате. Намера организатора округлих столова била је да се чује „више различитих, па и опречних мишљења” (Вучковић 1984: 3) у вези са проблематиком наставе српског као страног језика. И док током првог округлог стола није било ограничења у вези са избором теме, на другом округлом столу јасно су дефинисане подтеме које илуструју „сву сложеност и специфичност наставе српскохрватског језика као страног” (Богдановић и сар. 1986: 4): 1. *Теоријско-методолошка позадина наставе СХ језика као страног*, 2. *Специфичности наставе СХ језика као страног у нашој земљи, односно иностранству* и 3. *План и програм рада, израда наставног материјала и организација наставе за СХ језик као страног*. Учесници округлих столова били су угледни универзитетски

⁶ „Овај зборник радова значајан је допринос рјешавању или бар постављању проблема из области којој се досад није поклањало довољно пажње” (Дешић 1988: 79).

професори, научни и наставни радници запослени при институтима и центрима за учење језика, који су: 1. у својим рефератима први пут јасно и недвосмислено термилошки утемељили методiku наставе српског као страног језика и њене поддисциплине (методiku наставе српског као нематерњег⁷ и завичајног језика)⁸, односно 2. подигли глас против тада постојећег „негативног односа према методици наставе страних језика уопште” (Димитријевић 1984: 36). У уводној речи током првог округлог стола Остоја Ђурић, тадашњи директор Института за стране језике, истакао је да српски језик по говору простога народа „полако иде према породици светских језика”, што је „за нашу културу велики комплимент, а за нашу језичку науку прави изазов”, јер се током скоро четрдесет година предавања српског језика странцима „врло мало пажње посвећивало анализи и уопштавању искустава до којих смо дошли” (Ђурић 1984: 7–8). У вези са тим, Ранко Бугарски (1984: 22) посебно истиче важност ангажованог учешћа представника научне, педагошке и друштвене оријентације по развој наставе српског као страног језика. Анализа поменутих штампаних реферата показала нам је да се сви реферати лингвиста, истраживача и наставника тематски везују за четири кључна наставна чиниоца: ученике, предаваче, садржај(е) и наставна средства.⁹

1.1. Ученици у настави српског као страног језика

Промена улоге ученика у наставном процесу из пасивне у активну, посебно је наишла на прихватање наше стручне јавности средином деведесетих година прошлога века. Већи број истраживача је у својим рефератима сагледао место и функцију ученика у настави српског као страног

⁷ Наведени термин детаљно објашњава Јован Јерковић у реферату „Обрада српскохрватског за потребе учења овог језика као језика друштвене средине” (1986).

⁸ Анализа радова нам је показала да се у рефератима почела успостављати дистинкција између методике наставе српског као страног и њених поддисциплина. То чине Зденка Гудељ Велага и Олга Мишеска-Томић. Зденка Гудељ Велага у раду „Поглед на односе лингвистике и методике у постизању билингвалности кад је предмет учења хрватски или српски језик” издваја три врсте наставе: 1. наставу хрватског или српског језика у школама на језицима народа и народности у домовини, 1. наставу хрватског или српског која се изводи с припадницима наших националних мањина и 3. наставу хрватског или српског језика која се као допунска настава изводи с дјецом наших радника на привременом раду у иностранству. Олга Мишеска-Томић у реферату „О појму страни језик” међу првима указује на „два специфична типа наставе српскохрватског или хрватскосрпског језика за странце”: 1. за децу наших емиграната и 2. изворне говорнике језика народности Југославије који живе у Македонији и Словенији.

⁹ Дешић (1988: 78) као значајне проблеме којих су се дотакли аутори у другообјављеном зборнику наводи: „повезаност наставе српскохрватског језика као страног и неких аспеката социолингвистике и психолингвистике; настава српскохрватског језика као страног и контрастивна анализа; обрада граматичких питања у настави српскохрватског језика као страног; план, програм и приручници за српскохрватски као страни језик”.

језика. Као ученике у настави нашег језика као страног Ранко Бугарски (1984: 18) препознаје странце који имају одређена друштвено-политичка, пословна или дипломатска ангажовања, односно странце који изучавају историју, књижевност, културу, туризам и славистику. Међутим, као ученике препознаје и српске исељенике ранијих генерација, те у свом раду „Социолингвистички и социопсихолошки статус српскохрватског језика у иностранству” (1984) посебно диференцира наставу српског као страног од наставе српског као нематерњег и завичајног језика¹⁰. Уз наведене типове ученика, Наум Димитријевић у реферату „Услови модернизације српскохрватског језика као страног” (1984) посебно издваја пет профила ученика у нашој тадашњој земљи: 1. стране студенте у Југославији,¹¹ 2. странце који српскохрватски језик уче у својој земљи (пословне људе, дипломате), 3. студенте који изучавају српскохрватски језик као страни у својој земљи, 4. потомке наших исељеника у страним земљама¹² и 5. припаднике националних мањина у Југославији. Ново Томић у раду „Студенти српскохрватског језика: преводиоци наше књижевности” (1984) посебно сагледава трећу групу ученика – стране слависте, који наш језик уче као други страни језик и који исказују посебно интересовање ка превођењу наших књижевних дела на своје матерње језике. Међу њима су ученици који, природно и логично, имају различите матерње језике, што, из перспективе предавача српског као страног језика, има посебну важност. Даница Вујадиновић у раду „Нека искуства из наставе са групама ученика који имају различите *йрве* језике” (1984) сагледава процес интерференције¹³ матерњег језика на страни (други) језик: „Учећи га, странци ће спонтано покушавати да следе језичке норме и структуре из свог првог језика и да у други језик унесу већ стечене језичке навике” (Вујадиновић 1984: 24).¹⁴ Наведену ситуацију препознаје као једну од најтежих врста наставног ангажовања предавача. Посебну пажњу наведеном питању посветио је Славко Вукомановић у раду „Интерференција и језички систем” (1984), који као решење многобројних потенцијалних проблема

¹⁰ У вези са наставом српског као страног језика Дубравка Новаковић-Шашић у раду „Нека разматрања о концепцијама материјала за децу наших исељеника и потребама те деце у средини у којој живе” (1986) упознаје стручну јавност са проблемима ове врсте наставе и дотад објављеним уџбеницима.

¹¹ Ранка Раос-Ђурчин у раду „Са бољим српскохрватским/хрватскосрпским на наше факултете” (1986) као најбројнију групу ученика нашег језика издваја студенте медицине, пољопривреде, технике и електротехнике.

¹² Павица Мразовић у реферату „Неки резултати рада у допунској настави српскохрватског језика у Савезној републици Немачкој” (1986) сагледава потешкоће у реализацији наставе и учења завичајног језика.

¹³ Ауторка користи термин „процес преношења и примања знања”.

¹⁴ Никола Крезмер (1984: 31) као посебно издваја проблеме у настави са слушаоцима који имају неиндоевропске матерње језике.

препознаје примену компаративно-контрастивне методе,¹⁵ те разврставање ученика „према матерњем језику” (Вукомановић 1984: 41). У вези са тим, чак пет аутора представља резултате својих контрастивних анализа. Најпре то чини Дарко Танасковић у раду „Налази контрастивне анализе арапског и српскохрватског вокализма и њихове глотодидактичке импликације” (1986) издвајајући сличности и разлике које могу утицати на сам наставни процес. Затим, Даница Шкара у раду „Енглески елементи у ХС/СХ језику и њихов одраз у творби речи” (1986) анализира утицај енглеског језика на наш језик на пољу морфологије и творбе речи.¹⁶ Вања Бреро у раду „Методичка интерпретација контрастивне анализе изрицања свршености у хрватском или српском и талијанском језику” (1986) сагледава потешкоће у превођењу са једног језика на други. Љубица Прћић у раду „Консонантски систем у српскохрватском и мађарском језику и њихова графемска реализација код ученика мађарске националности у основној школи” (1986) и Нада Малетић у раду „Српскохрватско-мађарска двојезичност: усвајање корелативне заменице у српскохрватском језику” (1986) указују на разлике између два језичка система (које су узрочници многобројних грешака приликом учења нашег језика). Уз наведено, Првослав Плавшић у раду „Значај типа језичког окружења” (1984) објашњава важност упознавања нове друштвене средине као предуслова успешног савладавања језика и интеграције у друштвену средину. Сам процес интеграције кроз учење језика праћен је и бројним психолингвистичким теоријама, које су у другом зборнику образложиле Гордана Опачић у раду „О неким психолингвистичким аспектима усвајања другог или страног језика” (1986) и Меланија Микеш у раду „Психолингвистички и социолингвистички аспекти наставе српскохрватског као страног језика” (1986), док је питање мотивације ученика детаљно је разрадио (и) Зоран Гачић у реферату под називом „Како побољшати мотивацију наших полазника” (1986). Имајући у виду тежњу ка развоју комуникативне компетенције, аутор у први план ставља важност мисаоног ангажовања ученика: „Дозволимо им [ученицима] да прикладно, спонтано, креативно и сврсисходно користе оно што знају – дозволимо им да се користе српскохрватским језиком” (Гачић 1986: 144).

¹⁵ Базирајући своје истраживање на овој методи, Богдан Дабић у раду „Нека питања из наставе српскохрватског језика у словенским земљама” (1986) указује на сличности и разлике између граматичких система српског и других словенских језика.

¹⁶ Зорица Вучетић у раду „Творба ријечи у граматицима српскохрватског/хрватскосрпског језика” (1986) истиче важност познавања творбених модела српског језика у савладавању нашег језика: „Познавање творбених поступака и творбених елемената у језику омогућит ће ученику и студенту да схвати значења твореница које први пут сусреће, а исто тако и да правилно твори нове ријечи од језичног материјала који познаје” (Вучетић 1986: 78).

1.1.2. Анализа грешака у настави српског као страног језика

Иако нам најновија истраживања показују да су наставници реализовали текућа тестирања у раду са ученицима (в. Новаковић 2023), први пут је током округлих столова објашњен стварни значај анализе грешака. Посебну пажњу на место и важност ове дисциплине пружила је Бранислава Богдановић у раду „Анализа грешака слушалаца при изради првог теста на почетном течају српскохрватског језика за странце” (1984). Реч је о првом званичном раду у коме су сагледане грешке странаца који су похађали почетни течај српскохрватског језика као страног на Институту за стране језике. Примењујући основне статистичке тестове, ауторка је пажљиво сагледала успешност својих ученика према пореклу, односно матерњем језику (индоевропском и неиндоевропском). Александар Перић у раду „Глотодидактички аспект наставе страног језика без контрастирања са матерњим, са примером српскохрватског” (1986) детаљно објашњава значај анализе грешака, називајући је поступком „којим се статистички обрађују и факторизују грешке”, а самим тим поставља „један систематски и дидактички релевантан оквир лоцирања и исправљања грешака, као и тражења узрока њиховог настанка” (Перић 1986: 39). Настојећи да утврди најчешће грешке говорника енглеског језика који уче српски језик, Миљенко Ковачићек у раду „Проблеми у учењу хрватског или српског на почетним ступњевима за енглеског говорно подручје” (1986) класификује све грешке на: грешке говора, ортографског састава и граматике нашег језика. У вези са последњим, Мидхат Риђановић у раду „О неким недовољно истраженим сегментима српскохрватске граматике” (1986) указује на комплексност граматике српског језика и, посебно, на примену прескриптивистичких приступа у писању граматика.¹⁷ Посебну пажњу питању анализе грешака посвећују Владислава Петровић и Часлав Стојановић. Владислава Петровић у реферату „Неки проблеми усвајања рекције српскохрватских глагола” (1986) издваја најчешће грешке које странци праве приликом учења рестриктивних мофросемантичких правила (удруживања глагола и допуне). Са друге стране, Часлав Стојановић у раду „Проблеми презентирања фонолошког система српскохрватског језика страним студентима” (1986) указује на специфичности фонолошког система српског језика који, посебно на почетним ступњевима учења језика, узрокују појаву већег броја грешака страних студената. Као важан сегмент спровођења анализе грешака Весна Пожгај-Хаџи у раду „О неким методама исправљања говорних грешака” (1986) препознаје и класификује наведене методе у две групе: методе које не захтевају снимање говорних вежди и методе које захте-

¹⁷ Ранка Раос Ђурчин (1986) такође је против примене прескриптивистичких програма наставе српскохрватског као страног језика.

вају снимање говорних вежди, детаљно објашњавајући начине њихове имплементације у наставни процес.

1.2. Предавач у настави српског као страног језика

У анализираним зборницима посебно место је, уз ученика, посвећено и наставнику, односно његовом образовном профилу и могућностима стручног усавршавања.

1.2.1. Образовни профил предавача српског као страног језика и њихово стручно усавршавање

Никола Кремзер у раду „Дидактичко-методски аспект наставе српскохрватског као страног” (1984) као посебно важно питање издваја стручну оспособљеност наставника који реализују течајеве српског као страног језика, сматрајући погрешним став „да је изворни говорник најбољи учитељ свог материнског језика”, као и „да је наставник српскохрватског као матерњег најкомпетентнији за наставу српскохрватског као страног” (Кремзер 1984: 31). Водећи се расположивим подацима из наставне праксе, Ранко Бугарски у раду „Прегршт питања о српскохрватском језику као страном” (1984) наглашава да су се у пракси највише српским као страним језиком бавили „сербокроатисти са знањем језика који је матерњи онима који српскохрватски уче као страни, односно неког посредничког трећег језика, или пак стручњаци за одговарајући страни језик који су стекли и одређена стручна знања о српскохрватском језику и нашој књижевности и култури” (Бугарски 1984: 17). Ипак, и сам аутор поставља питање у којој су мери били оспособљени за наведени посао, а колико су њихови позитивни резултати плод накнадног рада и посебног залагања. У вези са проблемима иницијалног образовања наставника посебно је (про)говорио/писао Милорад Дешић у раду „Прозодијски елементи у настави српскохрватског језика као страног” (1986), указујући на мањкавости наставе прозодије услед „многих неријешених питања школовања и усавршавања наставника који предају српскохрватски странцима” (Дешић 1986: 108). Настојећи да овековечи део стеченог искуства из праксе, а тиме помогне младим генерацијама предавача, Зора Вукадиновић у раду „Програм и реализација наставе српскохрватског језика као страног” (1984) упознаје читаоце са најважнијим питањима реализације наставе, дајући потенцијалне одговоре на питања у вези са пореклом и образовањем ученика, временом трајања наставе, циљем наставе, њеним реализаторима, садржају курсева и основним методама рада.

Посебно место у сагледавању места и улоге наставника српског као страног језика у наведеним зборницима припада сагледавању мо-

гућности и потреба њиховог стручног усавршавања. Тако Петар Вучковић у раду „Српскохрватски језик и страни језици у Институту” (1984) анализира сарадњу професора српскохрватског као страног језика са професорима страних језика, стављајући у први план видове стручног усавршавања, и то на пољу: извођења наставе и примене теоријских сазнања у пракси. Као препоруку за унапређење квалитета наставе српског као страног језика аутор издваја потребу: континуираног усавршавања у погледу достигнућа примењене лингвистике и публикавања (научних и стручних) радова. Идентично мишљење исказала је и Десанка Милутиновић у раду „О специфичностима остваривања циљева наставе српскохрватског језика као страног у Институту” (1984), издвајајући посебно потребу научног сагледавања стеченог наставног искуства. Славко Вукомановић (1984: 42) указује да би предавачи требало, у склопу сопственог стручног усавршавања, савладати (бар основе) страног језика који је ученицима матерњи. Исти став према значају познавања страног језика у настави нашег језика као страног има и Љубица Живанић која се наведеним питањем посебно бави у раду „Значај познавања елемената матерњег језика слушаца у настави српскохрватског језика за странце” (1986), закључујући да „наставник мора да нађе праву меру и обазриво, плански и систематично искористи компоненту матерњег или другог ученику познатог језика” (Живанић 1986: 63).

1.2.2. Питање функционисања лектората, улоге и избора лектора

Разумевајући комплексну природу наставничког позива, Ранко Бугарски (1984: 21) као актуелан вид ангажовања предавача препознаје и посао лектора, чији је задатак да српски језик шири и ван граница наше земље. Посматрајући наведено питање са данашњег становишта, можемо закључити да је већ током првог саветовања покренуто ово питање од националне важности (које, нажалост, још увек није решено). Наиме, говорећи о овом виду ангажовања и (посебно) избору лектора на страним универзитетима, упознаје стручну јавност са чињеницом да у пракси „влада одређена произвољност, па се стицајем разних ванстручних обзира и околности може десити да једна тако важна мисија буде поверена и појединцима сумњивих стручних квалификација”. И у уводној речи током другог округлог стола Остоја Ђурић (1986: 5) фокус ставља на питање функционисања лектората, констатујући да „на славистичким катедрама и сербокроатистичким лекторатима у свету, данас наш језик учи завидан број страних студената”. Посебну пажњу изучавању српског језика на славистичким катедрама посвећује Божидар Зарић у раду „О настави српскохрватског језика на неким универзитетима” (1986), издвајајући искуства из наставе на универзитетима у Греноблу, Екс ан Прован-

су и Поатјеу.

1.2.3. Методе у настави српског као страног језика

Питање метода у настави српског као страног језика нема доминантно место у анализираним зборницима, али смо се, с обзиром на немерљив значај који има у овој врсти наставе, одлучили да га издвојимо у посебно потпоглавље (иако је обрађено у само два рада). Најпре Зора Вукадиновић у раду „Програм и реализација наставе српскохрватског језика као страног” (1984) као веома функционалну методу издваја „комбиновану”, подразумевајући под њом спој традиционалне граматичко-преводне методе, аудио-лингвалне методе, методе контрастивне анализе и комуникативне методе. Затим, као посебну врсту у оквиру комуникативних метода Зоран Хамовић издваја методу интервјуа, детаљно је објашњавајући у реферату под називом „Интервју – метода у настави страних језика” (1986).

1.3. Садржај(и) наставе српског као страног језика

У вези са питањем актуелних курсева у време организације саветовања, Никола Кремзер у раду „Дидактичко-методски аспект наставе српскохрватског као страног” (1984) диференцира два типа курсева. На једној страни налазе се курсеви у којима су оријентисани ка основним комуникацијским моделима ради интеграције страних радника у привредне токове те земље, док се на другој страни налазе курсеви у социјалистичким земљама у којима се реализују интезивни курсеви са циљем да се студенти и стручњаци оспособе за успешно студирање и специјализацију. Као посебан проблем интезивних курсева препознаје потребу да ученици морају у кратком временском року стећи висок ниво рецептивних и продуктивних вештина. О њима посебно пишу Зора Вукадиновић у раду „Програм и реализација наставе српскохрватског језика као страног” (1984), сагледавајући садржај почетног и срењег течаја у Институту за стране језике, и Радослав Ђерић у реферату „О настави српскохрватског језика као страног у ЈНА” (1984), упознајући читаоце са праксом реализације интезивних курсева у југословенској војсци. Настојећи да приближи суштину интезивних курсева (на Институту за стране језике) стручној јавности, Здравко Игњатић рефератом „Специјализовани течајеви српскохрватског језика за стране студенте” (1986) представља карактеристике посебних течајева организованих за студенте и ученике нефилолошких смерова, издвајајући том приликом основне проблеме раније наведених курсева – недостатак „ширег познавања основног вокабулара из одређене струке и, као друго, структуре реченица које се најчешће јављају у уџбеницима и скриптама за те струке” (Игњатић 1986: 113).

Поседну групу радова у анализираним зборницима чине они у којима се сагледавају карактеристике и функциоалност (тада) актуелних наставних програма. Тако, Наум Димитријевић у раду „Услови модернизације српскохрватског језика као страног” (1984) међу првима издваја проблем непостојања програма за српски као страни језик који би био „теоријски разрађен, лингвистички адекватан, а методски применљив и проверен”, што препознаје као први и најважнији задатак осавремењивања ове врсте наставе (Димитријевић 1984: 36). И Зоран Жилетић у раду „Прилог дискусији на тему *Српскохрватски као страни језик* у оквиру језичке трибине Института за стране језике” (1984) указује на постојање објективне потребе израде предлога „обима и садржине знања тог језика за стране студенте овдашњих факултета” у складу са лингвистичким и дидактичким сазнањима о специфичности процеса усвајања једног језика. Водећи се искуством стеченим у Институту за стране језике, Зора Вукадиновић у раду „Програм и реализација наставе српскохрватског језика као страног” (1984) детаљно објашњава садржај и структуру програма за почетни и средњи ниво учења српског као страног језика. У вези са концепцијом програма Радмило Маројевић у раду „Теоријско-методолошка питања наставе српскохрватског језика као страног” (1986) посебно указује на потребу описа граматичког система појмовним апаратом који је познат ученицима из наставе матерњег језика или страних језика које су претходно учили. Осим граматичких садржаја,¹⁸ у настави српског као страног језика препознат је и значај семантике. Петар Вучковић у раду „Семантика и настава српскохрватског језика као страног” (1986) настоји да да одговор на питање: *Шта се у процесу наставе страног језика (пored фонетике/фонологије и синтаксе) учи да би се постигао одговарајући степен комуникативне компетенције тог (страног) језика?*. Аутор као потенцијалне одговоре наводи: 1. употребу језика и 2. савладавање одређених аспеката културе народа чији се језик учи, показујући на тај начин да се „семантика у настави страног језика не предаје, односно не учи. Уз наведено, Ранко Бугарски (1984: 19) међу првима покреће питање варијанте која ће се предавати странцима: „Може ли се овај језик данас странцима предавати као јединствена целина, или ће се као основни образац прећутно или чак експлицитно нудити једна од варијанти савременог српскохрватског стандарда?”. На наведено питање покушава да одговори Вера Васић радом „Српскохрватски као страни језик: проблем варијантног раслојавања” (1986), остављајући избор појединцу да одлучи на основу доступних података о варијантним разликама и њиховим

¹⁸ Радмило Стојановић у раду „Глаголске дијаде српскохрватског језика” (1986) указује на значај познавања фреквентних израза у српском језику ради успостављања прве комуникације са припадницима друштвене заједнице.

особеностима.

1.4. Квалитет наставних материјала у настави српског као страног језика

С обзиром на немерљиву важност који имају у настави српског као страног језика питање квалитета наставних материјала привукло је пажњу већег броја учесника округлих столова. Љубомир Михаиловић у раду „О учењу и настави српскохрватског језика као страног” (1984) међу првима сагледава значај постојања квалитетних наставних материјала, издвајајући посебно потребу израде „граматике српскохрватског језика” за странце која би, са једне стране садржала „све чињенице и сва правила”, док би, са друге стране, била прилагођена ученицима са различитим матерњим језицима и различитим предзнањима (Михаиловић 1984: 13–14). Ипак, и сам примећује да писање таквих наставних материјала изискује претходно сагледавање наставног циља, ужи круг ученикових потреба, односно дидактичких и лингвистичких принципа. У вези са наведеним питањима, Ранко Бугарски (1984: 20) запажа да је у пракси потребно сагледати функционалност постојећих педагошких граматика српскохрватског као страног језика, које се користе без координације међу установама. Наведено мишљење дели и Наум Димитријевић (1984: 37), који указује на непостојање речника, хрестоматија и тестова који би одговарали принципима обраде језичке грађе током курса. Сходно томе, као важну особину квалитета Славко Вукомановић (1984: 47) издваја потребу коришћења текстова „у којима ће бити што више свакодневне лексике и свих оних типова говорне реченице”. Ипак, Здравко Игњатић у раду „О наставним материјалима за српскохрватски језик као страни” (1984) указује на: 1. чињеницу да процес израде наставних материјала и приручника није лак ни за земље са дужом традицијом и 2. добре и лоше стране уџбеника који се користе у Институту за стране језике у Београду за реализацију наставе на почетном и средњем течају.¹⁹ Стога Радмило Маројевић у раду „Теоријско-методолошка питања наставе српскохрватског језика као страног” (1986) саветује да се при изради нове граматике мора водити рачуна о примени функционалног метода, који ће утицати да се селекција језичких чињеница обави у складу са њиховом фреквентношћу, актуелношћу, обавезношћу употребе, творбеним потенцијалом и лексичко-синтаксичком спојивошћу. У вези са наведеним ставом, Дарко Жигић радом „Контекстуални приступ настави српскохрватског језика као страног” (1986) сагледава важност поштовања и примене ситуацио-

¹⁹ Весна Сладојевић у раду „Библиографија: српскохрватски језик као страни” (1986), са једне стране, упознаје стручну јавност са (тада) започетим пројектом израде библиографије уџбеника, граматика, приручника за наставнике, речника, наставних планова и програма, научних и стручних радова, док, са друге стране, истиче потребу континуираног рада и праћења издавачке делатности у овој области.

ног, вербалног и граматичког контекста приликом писања и објављивања уџбеника. Уз уџбенике за учење српског као страног језика, Мирјана Бурзан своју пажњу усмерава ка уџбеницима за учење српског као матерњег језика у раду „О концепцији уџбеника српскохрватског језика као језика друштвене средине” (1986), спроводећи једну од првих евалуација (тада) актуелних уџбеника.

Поглед на анализирани зборнике са (скоро) четрдесетогодишње временске дистанце омогућио нам је да боље схватимо и разумемо улогу и значај који су остварили у конституисању методике наставе српског као страног језика. Захваљујући учешћу на округлим столовима, а затим и објављивању реферата у анализираним зборницима, угледни универзитетски професори, истраживачи и наставници-практичари пружили су немерљив допринос, са једне стране, у процесу издвајања методике наставе српског као страног језика из методике наставе српског као матерњег, односно, са друге стране, конституисању њених поддисциплина – методике наставе српског као нематерњег и методике наставе српског као завичајног језика. У њима су отворена фундаментална теоријско-методолошка питања организације и реализације наставе српског језика за странце, указано на лоше стране дотадашње наставне праксе, идентификовани реални проблеми и предложени важни кораци у даљем расту и развоју ове научне дисциплине. Другим речима, (тада) актуелна ситуација у наставној пракси сагледана је из различитих перспектива, уз коришћење релевантне и савремене методичке иностране (и домаће) научне литературе. Поређење методике наставе српског као страног језика из времена пре одржавања округлих столова и оне након њихове реализације (и публиковања зборника) сведочи нам о значају који су зборници заиста имали. Водећи се таквим показатељима, могли бисмо (без икаквих проблема) да потврдимо речи Остоје Ђурића, дугогодишњег директора Института за стране језике, који је, приликом закључивања другог окупљања, изјавио да ће настава нашег језика после саветовања *бити нешто боље*. Ера стихијских проучавања замењена је систематичним и организованим истраживањима у области методике наставе српског као страног језика. У вези са тим, иако организатори и учесници два округа стола нису желели да изводе било какве закључке, садржај њихових радова послужиће будућим генерацијама методичара наставе српског као страног језика и наставницима-практичарима да својим залагањем потпомогну решавању идентификованих проблема у наставној теорији и пракси, пратећи пажљиво (и сажето) формулисани смернице свих учесника округлог стола, који су своја размишљања усмерили ка основним наставним чиниоцима – наставницима, ученицима, садржају курсева и наставним средствима. Поредиће садржаје реферата са предузетим ак-

тивностима, можемо закључити да се одједи њихових гласова нису претворили у ехо и нестали, већ материјализовали кроз бројне сврсисходне активности – отворени су центри за подучавање српског као страног језика при свим српским државним универзитетима, акредитовани су посебни студијски програми (и предмети) за оспособљавање наставног кадра, осмишљене различите врсте програма, унапређен је квалитет наставних материјала, увећао се број научних истраживача заинтересованих за проучавања у овој области, тешње повезана теорија са праксом и сл. Наравно, остала су нерешена још нека питања покренута током саветовања, чије решавање чека боље економско-политичке и културне прилике у земљи (и иностранству). Док се то не буде догодило, сврсисходно је повремено вратити се коренима ове научне дисциплине и одати почаст онима који су пружили свој допринос њеном утемељењу. Стога би било врло занимљиво да се и други истраживачи, посебно млађи, упознају са достигнућима универзитетских професора, који су живели и радили у нешто другачијим околностима, а који су увек нашли начин да потпомогну развој методике наставе српског као страног језика.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Када су одржани први округли столови посвећени настави српско(хрватско)г као страног језика?

Наведите назив зборника у којима су објављени реферати са округлих столова.

Које су теме обрађене у објављеним рефератима?

О којој од (у зборнику) обрађених тема бисте волели да напишете научни рад и због чега?

Ко су аутори научних чланака?

Задатак за израду пројекта

Пронађите зборнике радова са округлих столова из 1984. и 1986. године. Прочитајте све радове који су у њима објављени. Размислите о питањима која су у њима отворена, а која још увек нису у наставној теорији и пракси разрешена.

Цитирана литература

Вучковић, Петар и др. (2003). Педесет година Института за стране језике. У: П.

Вучковић и сар. (ур.), *50 година Института за стране језике: 1953–2003* (9–14). Београд: Институт за стране језике.

Ивић, Павле (1998). *Преглед историје српског језика* (приредио Александар

Младеновић). Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Крајишник, Весна (2016). Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III* (7–26). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.

Новаковић, Александар (2022). *Увод у методикку наставе српског као страног језика*. Ниш: Филозофски факултет.

Извори

Bogdanović, Branislava (1984). Analiza grešaka slušalaca pri izradi prvog testa na početnom tečaju srpskohrvatskog jezika za strance. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (70–74). Beograd: Institut za strane jezike.

Brero, Vanja (1986). Metodička interpretacija kontrastivne analize izricanja svršenosti u hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (56–60). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Bugarški, Ranko (1984). Pregršt pitanja o srpskohrvatskom kao stranom jeziku. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (17–22). Beograd: Institut za strane jezike.

Bugarški, Ranko (1986). Sociolingvistički i sociopsihološki status srpskohrvatskog jezika u inostranstvu. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (9–12). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Burzan, Mirjana (1986). O koncepciji udžbenika srpskohrvatskog jezika kao jezika društvene sredine. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (160–165). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Dabić, Bogdan (1986). Neka pitanja iz nastave srpskohrvatskog jezika u slovenskim zemljama. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (127–131). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Dešić, Milorad (1986). Prozodijski elementi u nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (106–108). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Đerić, Radoslav (1984). O nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog u JNA. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (68–69). Beograd: Institut za strane jezike.

Đurić, Ostoja (1984). Uvodna reč. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (5–8). Beograd: Institut za strane jezike.

Gačić, Zoran (1986). Kako poboljšati motivaciju naših polaznika. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (141–144). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Gudelj-Velaga, Zdenka (1986). Pogled na odnose lingvistike i metodike u postizanju bilingvalnosti kad je predmet učenja hrvatski ili srpski jezik. U P. Vučković,

- Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (26–30). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Hamović, Zoran (1986). Intervju – metoda u nastavi stranih jezika. U P. Vučković, *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (145–149). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Ignjatić, Zdravko (1984). O nastavnim materijalima za srpskohrvatski jezik kao strani. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (79–83). Beograd: Institut za strane jezike.
- Ignjatić, Zdravko (1986). Specijalizovani tečajevi srpskohrvatskog jezika za strane studente. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (113–116). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Jerković, Jovan (1986). Obrada srpskohrvatskog za potrebe učenja ovog jezika kao jezika društvene sredine. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (155–159). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Kovačićek, Miljenko (1986). Problemi u učenju hrvatskog ili srpskog na početnim stupnjevima za englesko govorno područje. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (65–69). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Kremzer, Nikola (1984). Didaktičko-metodski aspekt nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (29–33). Beograd: Institut za strane jezike.
- Maletić, Nada (1986). Srpskohrvatsko-mađarska dvojezičnost: usvajanje korelativne zamenice u srpskohrvatskom jeziku. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (166–169). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Marojević, Radmilo (1986). Teorijsko-metodološka pitanja nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (34–37). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Mihailović, Ljubimir (1984). O učenju i nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (13–16). Beograd: Institut za strane jezike.
- Mikeš, Melanija (1986). Psiholingvistički i sociolingvistički aspekti nastave srpskohrvatskog kao jezika sredine. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (150–154). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Milutinović, Desanka (1984). O specifičnostima ostvarivanja ciljeva nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog u Institutu. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (84–86). Beograd: Institut za strane jezike.
- Mišeska-Tomić, Olga (1986). O pojmu strani jezik. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (31–33). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Mrazović, Pavica (1986). Neki rezultati rada u dopunskoj nastavi srpskohrvatskog jezika u Saveznoj Republici Nemačkoj. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpsko-*

- hrvatskog jezika kao stranog* (132–136). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Novaković-Šašić, Dubravka (1986). Neka razmatranja o koncepcijama materijala za decu naših iseljenika i potrebama te dece u sredini u kojoj žive. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (122–126). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Opačić, Gordana (1986). O nekim psiholingvističkim aspektima usvajanja drugog ili stranog jezika. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (18–20). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Perić, Aleksandar (1986). Glotodidaktički aspekt nastave stranog jezika bez kontrastiranja sa maternjim, sa primerom srpskohrvatskog. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (38–41). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Petrović, Vladislava (1986). Neki problemi usvajanja rekcije srpskohrvatskih glagola. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (88–93). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Plavšić, Prvoslav (1984). Značaj tipa jezičkog okruženja. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (52–59). Beograd: Institut za strane jezike.
- Požgaj-Hadžić, Vesna (1986). O nekim metodama ispravljanja govornih grešaka. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (94–96). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Prčić, Ljubica (1986). Konsonantski sistem u srpskohrvatskom i mađarskom jeziku i njihova grafemska realizacija kod učenika mađarske nacionalnosti u osnovnoj školi. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (109–112). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Raos-Ćurčin, Ranka (1986). Sa boljim srpskohrvatskim/hrvatskosrpskim na naše fakultete. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (117–121). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Riđanović, Midhat (1986). O nekim nedovoljno istraženim segmentima srpskohrvatske gramatike. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (70–74). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Sladojević, Vesna (1986). Bibliografija: Srpskohrvatski jezik kao strani. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (97–99). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Stojanović, Časlav (1986). Problemi prezentiranja fonološkog sistema srpskohrvatskog jezika stranim studentima. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (100–105). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Stojanović, Radmilo (1986). Glagolske dijade srpskohrvatskog jezika. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (80–87). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Škara, Danica (1986). Engleski elementi u HS/SH jeziku i njihov odraz u tvorbi riječi.

- U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (50–55). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Tanasković, Darko (1986). Nalazi kontrastivne analize arapskog i srpskohrvatskog vokalizma i njihove glotodidaktičke implikacije. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (45–49). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Tomić, Novo (1984). Studenti srpskohrvatskog jezika – prevodioci naše književnosti. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (75–78). Beograd: Institut za strane jezike.
- Vasić, Vera (1986). Problem varijantnog raslojavanja. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (13–17). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Vučetić, Zorica (1986). Tvorba riječi u gramatikama srpskohrvatskog/hrvatskosrpskog jezika. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (75–79). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Vučković, Petar (1984). Srpskohrvatski jezik i strani jezici u Institutu. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (9–12). Beograd: Institut za strane jezike.
- Vučković, Petar (1986). Semantika i nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (21–25). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Vujadinović, Danica (1984). Neka iskustva iz nastave sa grupama učenika koji imaju različite prve jezike. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (23–28). Beograd: Institut za strane jezike.
- Vukadinović, Zora (1984). Program i realizacija nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (60–67). Beograd: Institut za strane jezike.
- Vukomanović, Slavko (1984). Interferencija i jezički sistem. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (41–48). Beograd: Institut za strane jezike.
- Zarić, Božidar (1986). O nastavi srpskohrvatskog jezika na nekim univerzitetima u Francuskoj. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (137–140). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Žigić, Darko (1986). Kontekstualni pristup nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (42–44). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.
- Žiletić, Zoran (1984). Prilog diskusiji na temu Srpskohrvatski kao strani jezik u okviru jezičke tribine Instituta za strane jezike. U P. Vučković (ur.), *Srpskohrvatski jezik kao strani* (49–51). Beograd: Institut za strane jezike.
- Živanić, Ljubica (1986). Značaj poznavanja elemenata maternjeg jezika slušalaca u nastavi srpskohrvatskog jezika za strance. U P. Vučković (ur.), *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog* (61–64). Beograd: Institut za strane jezike, ZUOV.

Осма лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ РАДНИЧКИХ И НАРОДНИХ УНИВЕРЗИТЕТА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Оснивање народних и радничких универзитета након Другог светског рата представљало је државни пројекат. Отворени су у свим већим градовима (и местима) широм Југославије. Са променом курса спољне политике и доласком већег броја иностраних држављана ради школовања, препознати су као важна места за реализацију припремних течајева српско(хрватско)г језика. Стога је предмет овога рада сагледавање места и значаја који су раднички и народни универзитети имали у развоју (методике) наставе српског као страног језика.

Кључне речи: народни и раднички универзитети, Покрет несврстаних, билатерални споразум, уговори о сарадњи

Обнову и изградњу ратом порушене земље после извојеване народне револуције прати снажан рад свих друштвених снага на образовању народа – основном, политичком и стручном. Брза изградња, модернизација и индустријализација након Другог светског рата, створила је потребу за све већим бројем стручних и образованих радника, јер је, нажалост, у том периоду „велики проценат становништва био неписмен”¹ (Савић 2010: 147). Просветна политика добила је важно место у тадашњем југословенском друштву у тежњи ка народном просвећивању кроз смањење неписмености и кроз културно издигнуће народа.² У остваривању тог циља кренуло се путем оснивања народних универзитета (Бонџић 2012: 1), при чему је постојала (незнатна) разлика између ових и радничких универзитета. Настава на на-

¹ Број неписменог становништва пре рата према попису из 1931. године износио је 44,6%, а код женске популације 56,4% (Бонџић 2018: 201).

² Народни универзитети [...] настају углавном под утицајем познатих старијих искустава из других земаља напредне Европе – енглеских универзитетских екстензи (чешће), или данских народних високих школа (ретко)” (Бралић 2016: 425-426).

родним универзитетима требало је да пружи основна знања из области друштвених и природних наука, политике и привреде, док је наставна пракса на радничким универзитетима била усмерена ка специјализованом образовању одраслих, односно припреми посебних образовних профила. Другим речима, на почетку самоуправне фазе друштвеног развоја, у коме радни човек постаје господар свога рада, уочава се и потреба радничке класе и грађана за ширењем знања и образовања. Активности народних универзитета спровођене су кроз предавања из разних области, усмене новине, курсеве страних језика, музичке и књижевне вечери и свечане академије. „Најчешће су настајали као [...] 'продужетак' универзитета, затим гимназија и других средњих школа, па и народних, основних школа” (Бралић 2016: 426). Како би остварили своју просветно-културну мисију, отворани су у свим већим градовима бивше Југославије.³ Оцењујући потребу за једним систематским и перманентним идеолошко-политичким, техничко-економским, општим, културним и перманентним образовањем радног човека, среска синдикална већа већ по окончању Другог светског рата покретала су иницијативу за оснивање радничких/народних универзитета са циљем обезбеђивања систематског и континуираног ваншколског образовања радних људи и грађана. Њихови основни задаци били су да: 1) раде на економском, идеолошко-политичком, општем, културном и стручном образовању радника; 2) сарађују са свим културно-просветним институцијама, политичким и друштвеним организацијама које раде на остваривању општег програма образовања одраслих; 3) помажу и развијају образовне активности у радним колективима и 4) развијају културно-забавни живот у градовима и општинама. У првим годинама рада универзитет је успостављен као важна образовна институција која је пружала подршку свеопштем културном и просветном уздизању заједничке државе.

Спољнополитичка активност наше (тадашње) државе утицала је да раднички и народни универзитети буду препознати као институције којима се може поверити посао од стратешког значаја – реализација наставе српско(хрватско)г као страног језика. Наиме, Југославија је успела да, упркос јаким геополитичким превирањима, оствари значајне резултате на пољу политичких и економских односа сва већим бројем европских, америчких и арапских земаља, „потписујући билатералне споразуме, односно уговоре о међусобној сарадњи и подршци” (Новаковић 2023: 238). Захваљујући деловању у оквиру Уједињених нација и Покрету несврстаних, успостављени су продуктивни и пријатељски односи са

³ Бралић (2016: 428) бележи да је постојало преко 140 народних универзитета у Југославији. На основу сачуваних података из 1934. године већ тада је у Моравској бановини постојало пет народних универзитета (према: Бралић 2016).

већим бројем арапских земаља, које су „претрпеле огромне материјалне губитке” током арапско-израелског сукоба 1967. године (Богетић, Живоћић 2010: 177–178). Како би пружила помоћ својим (новим) партнерима, наша влада је потписала велики број протокола и споразума „у области грађевинарства, здравства, културе и војне индустрије, због чега је долазило до споразумне миграције становништва из једне у другу земљу и обратно” (Новаковић 2023: 238). Заједно са економском и политичком сарадњом успостављене су културна и образовна сарадња, те је долазило до размене ученика, студената и стручњака (Бонцић 2014: 639). Странци (углавном из арапских земаља) пристизали су у нашу земљу ради школовања, студирања и рада, али је главна препрека нормалном школовању и студирању била реализација наставе на српско(хрватско)м језику, „што је представљало тешкоћу” (Лазих 2009: 64). Још током 1951. године постављени су општи критеријуми по којима је ученик/студент из иностранства могао да буде стипендиран - „тражено је да се обавезно познаје ’наш језик’ (српскохрватски, словеначки или македонски, зависно од места студирања), да је кандидат ’политички орјентисан према политици југословенске владе’ и давано је првенство студентима који су учествовали на радним акцијама у Југославији” (Бонцић 2014: 639). У *Самоујравном споразуму о њихвањању на школовање стјудената страној држављанства* (од 16. новембра 1985. године) утврђено је да странац мора поднети документацију којом доказује да добро влада српско(хрватск)им језиком: 1) да је завршио најмање два течаја за учење српскохрватског језика у трајању од укупно 8 месеци или 2) о провери знања српскохрватског језика на нивоу два течаја пред испитном комисијом, коју чине по један члан организације која издаје уверење, друге овлашћење организације и Филолошког факултета у Београду. Сходно томе, тада актуелни Савезни завод за међународну, просветно-културну и техничку сарадњу је био у обавези да обезбеди и учење српског језика. Процењујући расположиве ресурсе, Завод је одлучио да се настава српско(хрватско)г језика реализује при народним и радничким универзитетима у већим градовима наше земље. Такође, и Институт за стране језике склапао је уговоре са радничким и народним универзитетима, ангажујући професоре српскохрватског као страног језика и пружајући одговарајућу стручну помоћ и наставни материјал. „Сарадња ове врсте остварена је до сада са близу 50 радничких и народних универзитета, домова културе и радних организација” (Игњатић 1983: 19).

Иако су народни и раднички универзитети одиграли значајну улогу у развоју (методике) наставе српског као страног језика, што је стручној јавности добро познато, нема много истраживања у којима су аутори сагледали и оставили званична сведочења о њиховом функционисању и

основним карактеристикама наставе српског као страног језика. Први то чини професор Милорад Дешић који у раду „Настава српскохрватског језика као страног – досадашња искуства и наредни задаци” давне 1990. године пружа општи преглед (тада) актуелне наставне праксе на Народном универзитету „Владимир Дујић” у Београду и на Радничком универзитету „Радивој Ђирпанов” у Новом Саду. Након професора Дешића слична истраживања су спровели само Јована Јаћимовић (2022) и Александар Новаковић (2023). Наиме, Јована Јаћимовић у мастер раду под називом „Настава српског као страног језика на Народном универзитету у Нишу” анализира архивску грађу у потрази за важним питањима наставе српског као страног језика на поменутој институцији, показујући да је у периоду од 1982. до 1991. године у Нишу наш језик учило 2750 ученика из 30 различитих земаља. На исти начин проучавању значаја народних и радничких универзитета приступио је и Александар Новаковић у раду „Настава српског као страног језика на Радничком универзитету у Крушевцу”. Анализирајући архивску грађу, Александар Новаковић (2023: 240) бележи да су ученици из арапских земаља боравили у Крушевцу, Александровцу, Брусу, Блацу, Краљеви, Чачку, Смедеревској Паланци, Великој Плани и Нишу. Резултати три наведена истраживања показују да се број ученика-странаца, који су на народним и радничким универзитетима учили српски језик, кретао између неколико стотина до више хиљада, при чему се као зенит узимају осмадесете и деведесете године прошлога века. Савладавање нашег језика била је обавеза коју су странци морали да прихвате.¹ Другим речима, познавање српско(хрватско)г језика било предуслов њихове успешније интеграције у школски и друштвени живот уопште, односно врста културног утицаја. Настава је обично била реализована кроз два интезивна течаја – почетни и средњи. Реч је о интезивном курсу током чијега трајања су ученици српски изучавали четири часа дневно шест дана у недељи (од понедељка до суботе). Њихова реализација била је праћена бројним изазовима са којима су наставници морали да се суоче – бројност групе (која је неретко бројала и преко тридесет чланова), нередовност на часовима, одласци у домовину, проблеми са законом и сл. Наставу су (махом) реализовали професори српскохрватског језика, који су посебним уговорима ангажовани у својству ментора-предавача на народним и радничким универзитетима.² Током курсева коришћени су уџбеници Института за стране језике – *Почетни течај српскохрватског језика* (1979), односно *Средњи течај*

¹ Занемаривање учења језика (избегавање и непојављивање на часовима) од стране студената из иностранства било је праћено одузимањем стипендија (Лазих 2009: 65).

² „Сачуване захвалнице, позивнице, писма и евиденције наставника сведоче нам о професионалном и пријатељском односу који је изграђен са ученицима из Либије” (Новаковић 2023: 243).

српскохрватској језика (1981) Станице Церовић и Данице Вујадиновић (Новаковић 2023: 243), који су уједно коришћени као својеврсни програми рада. Милорад Лазић (2009: 65) истиче да су се студенти неретко „жалели и на доминацију српскохрватског код стручних термина, посебно у медицини, безуспешно захтевајући да макар стручни изрази буду на енглеском, јер слични не постоје на њиховим језицима” (Лазић 2009: 65). Ипак, посебна пажња је кроз реализацију засебних часова била усмерена на учење речи из лекција, читање уз мерење брзине и грешака и преписивање текстова, организовање диктата и аутодиктата, периодично понављање обрађених садржаја и њихово читање, коришћење ћириличних слова (почетни течај); превођење са арапског на српски језик и обратно, читање непознатих текстова, увежбавање логичког читања, па чак и примена играликих облика наставе – играње одбојке, кошарке, фудбала (средњи течај). Током трајања наставе реализована су текућа тестирања на недељу дана ради провере савладаности садржаја. Важан сегмент рада чинила је и реализација ненаставних активности – одлазак на екскурзије, позоришта, биоскопе, кафиће, диско-клубове и утакмице.

Промене друштвено-политичких прилика у земљи и свету крајем деведесетих година утицале су и на драстично смањивање броја странаца који су пристизали у нашу земљу, због чега се настава српског као страног језика на народним и радничким универзитетима постепено изгубила. Спорадично су реализовани курсеви српског језика за странце за неколицину странаца, који су се нашли у управним одборима некадашњих великих државних фабрика. Нажалост, многи народни и раднички универзитети су преструктурирани, преименовани, а многи су, у процесу транзиције, угашени. Заједно са њиховим гашењем уништена је архивска грађа о настави српског као страног језика или је, у случају постојања нешто бар мало савести (и свести), смештена у архиве, где чека да буде пронађена и обрађена. Док се то не буде десило, повест о овој врсти наставе на народним и радничким универзитетима преносиће се са колена на колена у породицама бивших наставника и њихових синова, кћери и унучади.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Објасните улогу и значај радничких и народних универзитета након Другог светског рата?

На који начин је организована настава српско(хрватско)г језика на народним и радничким универзитетима?

Зашто су странци српски језик учили на народним и радничким

универзитетима?

У којим научним радовима/чланцима су објављени резултати досадашњих истраживања наставе на радничким/народним универзитетима?

Проверите са својим родитељима да ли имају пријатеље из иностранства са којима су се школовали.

Задатак за израду пројекта

Посетите архив локалног народног или радничког универзитета. Покушајте да пронађете документацију у вези са реализацијом наставе српско(хрватско)г језика као страног. Анализирајте је детаљно, напишите научни рад и пошаљите га за часопис *Лингвистика: часопис за методологију наставе српског као страног, завичајног, мајерњег и немајерњег језика*.

Цитирана литература

- Богетић, Драган, Животић, Александар (2010). *Југославија и арајско-израелски рай 1967*. Београд: Институт за савремену историју.
- Бралић, Жељко (2016). Народни универзитет у Војводини између два светска рата (1918-1941). *Историјски часопис*, LXV, 425-452.
- Лазић, Милорад (2009). Неки проблеми страних студената на југословенским универзитетима шездесетих година XX века, с посебним освртом на афричке студенте. *Годишњак за друштвену историју*, 2, 61-78.
- Новаковић, Александар (2023). Настава српског као страног језика на Радничком универзитету у Крушевцу. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страног језик у теорији и пракси V* (238-248). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.
- Савић, Мирјана (2010). Описмењавање и просвећивање у Жичком срезу 1945-1955. *Наша прошлост*, 11, 149-183.

- Bondžić, Dragomir (2012). Opismenjavanje u Župi 1945-1950. U I. Todorović (ur.), *Nematerijalno kulturno nasleđe i lokalna sredina. Rezultati savremenih multidisciplinarnih istraživanja Aleksandrovačke župe i okolnih oblasti* (67-92). Aleksandrovac: Zavičajni muzej Župe.
- Bondžić, Dragomir (2014). Školovanje studenata iz zemalja u razvoju kao deo spoljne politike Jugoslavije 1950-1961. *Annales. Series historia et sociologia*, 24 (4), 637-648.
- Bondžić, Dragomir (2018). Development of science in Yugoslavia after the Second World War. *Kultura*, 161, 201-220.
- Dešić, Milorad (1990). Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog: dosadašnja

iskustva i naredni zadaci. U *Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 233–237.

Ignjatić, Zdravko (1983). Trideset godina Instituta za strane jezike. U O. Đurić (ur.), *Zbornik povodom trideset godina rada Instituta za strane jezike* (7–10), Beograd: Institut za strane jezike.

Извори

- Закон 1980: Закон о ратификацији Споразума о узајамном признавању сведочанстава, диплома и научних степена између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Социјалистичке Народне Либијске Арапске Џамахирије. *Службени листи СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 3/80.
- Споразум 1985: Самоуправни споразум о прихватању на школовање студената страног држављанства, *Службени гласник СР Србије*, 41, 16. новембар 1985. год., 2195–2197.
- Уредба 1984: Уредба о ратификацији Основног протокола између Савезног извршног већа Скупштине Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Генералног Народног Комитета за здравство Социјалистичке Народне Либијске Арапске Џамахирије о сарадњи у области здравства, *Службени листи Социјалистичке Федеративне Републике Југославије*, 15. новембар 1984. год., 191–398.

Девета лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНОГ СЛАВИСТИЧКОГ ЦЕНТРА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Једна од најзначајнијих институција у славистичком свету јесте Међународни славистички центар, покренут 1971. године. Од свог оснивања па до дана данашњег својим активностима доприноси проучавању и популаризацији славистике и србистике. Захваљујући организацији *Семинара српског језика, књижевности и културе*, као и *Међународног састанка слависта у Вукове дане* Центар је имао запажену улогу у развоју (методике) наставе српског као страног језика. Стога у овој лекцији анализирамо место и значај Међународног славистичког центра на том путу.

Кључне речи: Међународни славистички центар, Филолошки факултет, Семинар, Међународни састанак слависта у Вукове дане

Поред радничких и народних универзитета, важно место у конституисању и унапређењу (методике) наставе српског као страног језика припада и Међународном славистичком центру на Филолошком факултету у Београду. Реч је о јединственој научној институцији у словенском свету, која је основана са задатком да одржава везе са страним проучаваоцима српског језика, књижевности и културе.¹ Злата Бојовић (2010: 163) сматра да је основна мисија Центра да „на највишем стручном и научном нивоу подржава и унапређује студије српског језика на славистичким катедрама у свету”. Покренут је 1971. године на иницијативу наставника Филолошког факултета у Београду, Филозофског факултета у Новом Саду и Филозофског факултета у Приштини. Делатност Центра, осим проучавања српског језика, књижевности и културе, обухвата и: 1. организацију семинара српског језика под називом *Семинар српског језика, књижевности и културе*, 2. међународ-

¹ Анђелка Милојковић (1980: 267) га назива „једном значајном установом стручног и научног рада”.

ног научног састанка под називом *Међународни састајанак славистија у Вукове дане*, али и 3. пружање помоћи лекторатима српског језика на страним универзитетима. „Циљ МСЦ-а је да подстиче и помаже проучавање наше књижевне и културне баштине, као и учење и усавршавање српског језика у иностранству” (Новокмет 2016: 85). Анализа архивске документације показује да су се на челу овога центра (у функцији управника или члана управног одбора) налазили истакнути научни посленици: Слободан Марковић, Радмила Пешић, Нада Милошевић Ђорђевић, Злата Бојовић, Богољуб Станковић, Божо Ђорић, Милија Николић, Александар Терзић, Драгана Мршевић-Радовић, Јован Деретић, Гордана Јовановић, Бошко Сувајџић, Јелица Јокановић-Михајлов, као и да су у многобројним активностима центра учествовали најзначајнији умови славистике. Захваљујући њиховом залагању и континуираној реализацији наведених активности, Центар је умногоме допринео популаризацији србистике (и славистике) међу млађим генерацијама, јер су многи познати универзитетски професори, лингвисти, истраживачи и лектори на (иностраним) универзитетима били учесници традиционалног семинара и/или научне конференције под називом *Научни састајанак славистија у Вукове дане*.

Сваке године од 1. до 20. септембра, почевши од 1971. године, Међународни славистички центар организује тронедељни *Семинар српској језика, књижевности и културе*, током којих учесници присуствују низу предавања, вежбања и активности „које у себи прожимају тековине језичке културе и књижевности, али и традиције, историје, науке, староградске и рок музике, позоришта, филма и сл.” (Новокмет 2016: 85). У садашњој вишедеценијској наставној пракси Семинар је похађало више хиљада учесника (и страних студената) из европских и светских земаља, међу којима је било и наставника српскохрватског језика и књижевности у школама суседних земаља (Марковић 1974: 303). Реч је о страним или домаћим проучаваоцима славистике/србистике који теже побољшању наставних метода и стицању нових сазнања о језику и књижевности. Семинар је у првим годинама (након покретања) био организован у Београду, Новом Саду, Приштини и Тршићу, али је касније одлучено да буде реализован у Београду (на Филолошком факултету). „Учесници ових скупова су студенти српскохрватског језика, докторанди, асистенти, наставници универзитета, наставници средњих школа, као и они који по својој стручној оријентацији нису филолози, већ историчари, историчари уметности, етнологзи, библиотекари” (Марковић 1974: 304). Реализација семинара се изводи по унапред утврђеном програму који је усмерен ка одржавању: 1. свакодневних лекторских и конверзацијских вежби у више група, оформљених према знању језика, годинама учења и интересовању полазника, 2. предавања из лингвистике, историје књижевности,

културе, историје и друштвеног система, 3. факултативних курсева (из историје језика, акцентологије, народне и/или савремене књижевности, учења народних песама и игара и сл.), али и 4. стручних посета и студијских екскурзија до важних институција (Вуковог и Доситејевог музеја, Музеја савремене уметности, Народне библиотеке, Матице српске) и културноисторијских места и споменика културе (Гроба незнаног јунака на Авали, Вукове спомен-куће, Смедерева, манастира Жиче, Студенице, Манасије, Стражилова, Пећке патријаршије, цркве Богородице Љевишке, Сопоћана и др. места). „Осим путовања по Србији, семинар даје студентима прилику да темељно упознају Београд, његове туристичке вредности и потенцијале, историјска завештања, али и кључна места његовог културно-уметничког и научног идентитета” (Новокмет 2016: 87). Ипак, највећа вредност семинара за његове полазнике је та што језик уче и усавршавају у аутентичној српској средини, остварујући живи контакт за изворним говорницима и својим пријатељима и колегама. Реализатори семинара су сарадници Међународног славистичког центра са Филолошког факултета и угледни универзитетски професори који изводе радионице, предавања и курсеве. Рад у оквиру семинара и за потребе семинара резултовао је објављивањем капиталних дела која су имала више издања – уџбеника српског језика за странце Боже Ђорића и лекторских вежбања проистеклих из праксе Јелице Јоконовић Михајлов и Весне Ломпар. Баш као што то чине поменути уџбеници/приручници и сам семинар „пркоси временима ненаклоњеним славистици” (Новокмет 2016: 88).

Паралелно са семинаром организује се и скуп *Научни сасијанак славистија у Вукове дане*, који окупља истакнуте слависте из свих наших универзитетских одредишта, као и из великог броја славистичких центара Европе и Америке.² Први скуп, посвећен питањима југославистике у свету, отворио је академик Павле Ивић.³ Том приликом је истакао да, по замисли организатора, наведени научни састанци „треба да буду неформални разговори” у којима ће се „разменити сазнања и искуства”, јер је наука „у наше време веома широка” и не постоји појединац „који би све

² Радован Лалић (1955) у својој хроници под називом „Међународни славистички састанак у Београду” читаоце упознаје са праксом организовања славистичких конгреса у Прагу (1929), Варшави (1934) и Београду (1955), објашњавајући потребу за окупљањем свих искрених заљубљеника и поштовалаца славистичког наслеђа.

³ „Непосредни организатори и потписници Првог научног састанка, међу којима су и оснивачи Међународног славистичког центра, били су професори Слободан Марковић, Нада Милошевић-Ђорђевић, Живојин Станојчић, Богдан Терзић, Љубомир Поповић (у следећим годинама управници Центра су били: Слободан Марковић, Живојин Станојчић, Радмила Пешић, Нада Милошевић-Ђорђевић, Јован Деретић, Божо Ђорић, Злата Бојовић, Драгана Мршевић-Радовић) (Бојовић и сар. 2010: 164).

то могао систематски пратити” (Ивић 1971: 12). Другим речима, састанци имају радни карактер, јер сусрети са научницима из других средина потпомажу функционалну размену сазнања и изградњу чврстих пријатељстава, која инспиришу на нове послове:

„Али не ради се ту само ни толико о публикацијама. До њих се ипак може доћи. Има ту нешто друго што је незаменљиво. То је људски контакт. То су разговори, не само о ономе што је објављено него и ономе што ће тек бити написано. То су дискусије из којих произлазе идеје о будућим књигама. То су они неусиљени, отворени разговори који омогућују да се стекне права слика о томе шта се о нечему мисли у разним срединама” (Ивић 1971: 12).

Пракса нам је показала да од првог састанка који је, како Ивић истиче, имао експериментални карактер *Научни скуп слависта у Вукове дане* постао традиционално окупљање искрених зналаца и заљубљеника у српски језик, књижевност и културу, који их у својим рефератима сагледавају са дијахронијског или синхронијског становишта. Као теме за организацију састанка бирају се „горућа” питања из области србистике и славистике, при чему се из године у годину круг тема проширује и усмерава ка систематичном проучавању оних појава у српском језику и књижевности које нису биле довољно истражене, и то из свих епоха. Резултати преданог рада и сарадње сваке године се објављују истоименој публикацији, јединственој у словенском свету. Радови објављени у наведеној публикацији репрезентују актуелна истраживања најзначајнијих србиста и слависта у датом тренутку.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

На који начин бисте објаснили функцију Међународног славистичког центра?

Када је основан Међународни славистички центар?

Које су основне активности његовог деловања?

Зашто је (за методичку наставу српског као страног језика) важан *Семинар српског језика, књижевности и културе*?

Објасните значај *Научног састанка слависта у Вукове дане*.

Задатак за израду пројекта

Посетите дигиталну библиотеку Филолошког факултета Универзитета у Београду или другу електронску базу података. Пронађите извештаје о реализацији Семинара и Научног састанка. Упознајте се са важним чи-

њеницама у вези са њиховом организацијом и реализацијом.

Цитирана лијераиура

- Бојовић, Злата (2010). Четрдесет година Међународног славистичког центра на Филолошком факултету у Београду. *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор*, 76, 163–168.
- Голубовић, Ана (2016). *Библиографије из области лингвистике у научној периодици XIX и XX века* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет.
- Ивић, Павле (1971). Уводна беседа. *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, 1, 11–13.
- Лалић, Радован (1955). Међународни славистички састанак у Београду. *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор*, XXI, 3–4, 394–398.
- Марковић, Слободан (1974). Рад МСЦ у периоду од 1971. до 1974. године. *Научни састајанак славистија у Вукове дане*, 4, 305–320.
- Новокмет, Слободан (2016). 46. семинар српског језика, књижевности и културе. *Хроника*, XXXV, 3–4, 85–88.

- Milojković, Anđelka (1980). Međunarodni slavistički centar – jedna značajna ustanova stručnog i naučnog rada. *Književnost i jezik*, XXVII, 2, 267–268.

Десета лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ ЗБОРНИКА МЕЂУНАРОДНИ САСТАНАК СЛАВИСТА У ВУКОВЕ ДАНЕ У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Иако се у уџбенику везујемо за дешавања у периоду од 1945. до 1986. године, у овој лекцији ћемо (силом прилика) морати да учинимо својеврсни методолошки хибрис. Као једна од серијских публикација са најдужом традицијом у Срба зборник/часопис *Међународни састанак слависта у Вукове дане* је најпре поставио чврсте темеље изучавању методике наставе српског као страног језика, а затим допринео њеном убрзаном развоју. Стога ћемо настојати да сагледамо место и стварни значај који је зборник имао на том путу.

Кључне речи: славистика, србистика, Међународни састанак слависта у Вукове дане, зборник, часопис

Међународни састанак слависта у Вукове дане представља јединствену публикацију у словенском свету, која окупља радове истакнуте слависте из свих домаћих и иностраних универзитетских центара. Учесници научног скупа *Научни састанак слависта у Вукове дане* резултате својих истраживања сваке године објављују у публикацији са вишедеценијском традицијом. Са једне стране, она је „збир монографија, зборника од којих сваки има своју специфичну тему и наслов”, а, с друге стране, „серијска публикација” са категоријом часописа од националног значаја – М51 (Голубовић 2016: 51-52). Он представља ризницу научних радова најзначајнијих светских лингвиста, слависта и србиста у двадесетом и двадесет првом веку. Њихов континуирани рад омогућио је да се круг тема прошири и усмери „према систематичном проучавању оних појава у српском језику и књижевности које у [дотадашњој] науци нису биле довољно истражене, и то из свих епоха, од средњег века до нашег времена” (Бојовић и др. 2010: 165). У њему су покренуте неке од најважнијих питања србистике и сла-

вистике. Између осталог, у самом зборнику је објављен већи број радова из области методике наставе српског као страног (нематерњег и завичајног) језика. Иако се у уџбенику обрађују питања важна за развитак методике у периоду од 1945. до 1986. године, у овом поглављу ћемо анализирати допринос који је зборник *Научни сасџанак славистиџа у Вукове дане* имао по развитак поменуџе научне дисциплине. Зато ћемо значај овог зборника сагледати у целисти, обухватајући све до дана данашњег објављене бројеве (и не везујући се само за улогу који је имао у периоду пре 1986. године). Наш фокус ће бити усмерен ка стварању јасније слике о објављеним радовима, областима проучавања и ауторима који су јој у својим истраживањима посветили посебну пажњу. Дакле, грађу за истраживање чинили су објављени зборници и радови у периоду од 1971. до 2023. године (доступни у дигиталној библиотеци и на дигиталном репозиторијуму Филолошког факултета Универзитета у Београду).

Учесници *Научној сасџанка славистиџа у Вукове дане* део своје пажње усмерили су ка важним теоријско-методолошким питањима методике наставе српског као страног (нематерњег и завичајног) језика. Радови су објављивани у два наврата: најпре, у првом зборнику 1971. године, а затим у континуитету у свескама зборника након 1994. године. Анализа радова нам је показала да су аутори показали креативност у избору садржаја својих истраживања. Осим општих питања српског језика, књижевности и културе, истраживачи су се у области методике наставе српског као страног и њених поддисциплина (методике наставе српског као нематерњег и српског као завичајног језика) бавили (у преко педесет радова): 1. статусом србистике и лектората на иностраним универзитетима, 2. општим питањима методике наставе српског као страног језика, 3. изазовима у усвајању и подучавању српског језика као страног (нематерњег и завичајног) и 4. карактеристикама онлајн-наставе.

1. Статус србистике и лектората на иностраним универзитетима

Анализа садржаја свезака зборника са научног скупа показала нам је да велики број аутора у својим радовима проучава питање положаја србистике и лектората на иностраним универзитетима. Већ у првој свесци зборника (1971), која је тематски била посвећена проучавању југославистике, чак пет аутора бави се питањем статуса српског језика на европским и америчким универзитетима. Петар Бранг у раду „О истраживањима југословенске културе на швајцарским универзитетима” (1971) указује на почетке славистике у Швајцарској, стављајући у први план лингвисте који су се бавили проблемима српског језика и правне историје југословенских народа: Александар Васиљевић Соловјев, Ернест Дикеман, Јасмина Шакић. У истом маниру то чине Герхард Неве-

кловски у раду „О стању југославистике у Бечу” (1971), Миле Томићи у раду „О стању југославистике у СР Румунији” (1971), Едвард Станкијевич у раду „Јужнословенске студије у Сједињеним Америчким Државама” (1971) и Моника Патриц у раду „Проучавање југославистике на универзитетима у Великој Британији” (1971). Сви наведени аутори указују на традицију подучавања српскохрватског језика, значајне професоре и места у којима се наш језик могао учити. Овој теми су се истраживачи у овом зборнику вратили након двадесет и четири године, када су објављена четири рада: „Статус сербокroatистике на универзитету у Хамбургу” (1996) Олге Елејмајер Животић, „Извештај о настави српског језика на универзитету у Одеси” (1996) Аделаиде Смољске, „Бугарска сербокroatистика” (1996) Лили Лашкове и „Српски језик у дијаспори” (1996) Мирјане Бурзан. У њима се аутори баве положајем и историјским развитком славистике, местом и делатношћу лектората за српски језик и, нажалост, економским (не)приликама њиховог функционисања. У вези са последњим питањем, већ наредне године глас подиже Ценка Иванова у раду „О наставном процесу на српском језику на страним универзитетима” (1997), указујући на потребу пружања конкретне методолошке помоћи у наставном процесу. Идентично мишљење имају и Јоанис Пападрианос у раду „Седам деценија србистике у Грчкој (1926–1996)” (1997) и Дарина Дончева у раду „Статус србистике на Универзитету у Пловдиву” (1997). Анализа нам је показала да од овог годишта аутори почињу указивати на тешкоће у функционисању катедри и лектората за српски језик, које су, с једне стране, финансијске природе (недостатак економске сигурности), а, с друге стране, методолошке природе (недостатак квалитетног наставног материјала). Такву праксу, сасвим природно и логично, задржавају Валентина Зенчук „Садржај и организација курса за нову српску специјализацију на московском универзитету *Ломоносов*” (2002), Вероника Јармак у раду „Нови аспекти наставе српског језика као страног за Украјинце и Русе” (2002), Татјана Дункова у раду „Настава српског језика у Бугарској” (2002), Владислав Лубаш у раду „Настава српског језика у Пољској – некад и сад” (2005), Војкан Стојичић у раду „Српски језик као страни у Републици Грчкој – изазови и перспективе” (2018), Александар Стефановић у раду „Настава српског језика на даљину на Сорбони” (2022), Маја Ђукановић у раду „Настава српског језика и културе у Словенији” (2022), Драгана Грбић у раду „Српски језик, књижевност и култура између *Исџока* и *Зайада* на универзитетима у Савезној Републици Немачкој (Институт за славистику, Универзитет у Келну, Семинар за славистику Мартин Лутер, Универзитет Хале-Витенберг)” (2022) и Оливера Дурбаба у раду „Српски језик на универзитетима немачког говорног подручја” (2022). Притом, истраживачи наглашавају промене у функционисању

лектората проузроковане друштвено-политичким дешавањима током деведесетих година прошлога века и борби аутентичног српског језика са политички дизајнираним језицима.

2. Општа питања методике наставе српског као страног језика

Већи број истраживача се у својим објављеним радовима бавио важним општеметодичким темама у настави српског као страног језика. Богољуб Станковић у раду „Једно виђење актуелних организационих и методичких питања изучавања српског као страног језика” (2002) сагледава: 1. могућности институционализованог изучавања и проучавања српског као страног језика, 2. врсте научних и стручних окупљања, 3. организацију србиста на међународном нивоу, 4. питање издавања уџбеника и приручника и 5. принципе у организацији и методици изучавања српског језика као страног. Последњем питању аутор посебну пажњу посвећује у раду „О принципима у организацији и методици изучавања српског језика као инословенског и страног” (2003), издвајајући чак дванаест принципа, међусобно повезаних и неизоставних на било ком часу српског као страног језика. Исту линију размишљања о општеметодичким питањима српског као страног језика задржавају и: Аделаида Смољска, Весна Крајишник, Небојша Маринковић и Ксенија Кончаревић. Весна Крајишник и Небојша Маринковић у раду „О активностима Центра за српски језик као страни на Филолошком факултету у Београду” (2002) упознају читаоце са историјским развитком и функционисањем најстаријег центра за изучавање српског као страног језика. Рад у Центру са већим бројем ученика омогућио је Небојши Маринковићу да, са методичког становишта, сагледа: 1. важност развоја комуникативне компетенције код ученика - „О могућностима стицања комуникативне компетенције пре граматичке компетенције” (2003), 2. функционалност различитих метода и приступа у пракси - „О начинима дефинисања појмова из глотодидактике” (2003), „О одређивању садржаја неких појмова из глотодидактике” (2004), „Метода или приступ, методе или приступи: појмовни и термилошки аспекти проблема” (2005) и 3. улогу граматике у формирању комуникативне компетенције - „Утицај граматике на дефинисање компетенције” (2007). У вези са наведеним питањима, Аделаида Смољска у раду „Улога текстова у изучавању српског језика као страног” (2002) и Оливера Дурбаба у раду „Новински текстови у настави српског језика као страног” указују на важност текстова у изучавању страног језика, њихов квалитет у уџбеницима, приручницима и додатном дидактичком материјалу за учење српског језика, издвајајући добре и лоше стране њихове примене у пракси. Задржавајући исту мисаону нит, Ксенија Кончаревић у радовима „Конфронтациона лингвокултурологија

и нова парадигма наставе српског језика као страног” (2003), „Конфронтирање у високошколској настави граматике српског језика као страног” (2004) и „Презентација српске културе у уџбеницима српског језика као страног - теоријски оквир и конструкцијска решења” (2005) указује на важност и културолошке компетенције за сврсисходно учење и несметано коришћење језика. У вези са питањем квалитета и функционалности наставних материјала Ирина Иванова и Душанка Звекић-Душановић сагледавају место речника у настави српског као страног – „Речници у настави српског језика као страног на МГУ” (2018), односно у настави српског као нематерњег – „Речници у настави српског као нематерњег језика” (2018).

3. Изазови у усвајању и подучавању српског језика као страног (нематерњег и завичајног)

Свакодневан рад у настави српског као страног (нематерњег и завичајног) језика утицао је да се у анализираним зборницима објави већи број радова који се баве конкретним питањима усвајања нашег језика. Све радове бисмо могли поделити у две велике групе: 1. важна питања у подучавању граматичких и лексичких садржаја и 2. грешке у учењу српског језика. У оквиру прве класификационе групе уочавамо настојања истраживача и наставника-практичара да осветле природу српскога језика из перспективе својих ученика-странаца. Као најважнија питања обрађују се: 1. предлошко-падежне конструкције у српском (као страном) језику – Весна Крајишник „Конкурентна употреба приједлошко-падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном” (2000); Биљана Голубовић „Психолингвистички приступ деклинационом систему у настави српског као страног језика” (2008), 2. усвајање лексике из одговарајућих тематских кругова – Весна Крајишник „Лексика са значењем породичних односа у српском језику као страном” (2003), Ксенија Кончаревић „Нека питања презентације лексике у настави српског језика у инословенској средини” (2006), „О једном лингвокултуролошком моделу дескрипције и дидактичке презентације лексике” (2007), „Лингвокултуролошка презентација ономастичке лексике у настави српског језика у инословенској средини” (2008); Душанка Звекић-Душановић „Обичајна лексика у уџбеницима за српски као нематерњи језик” (2010), „Граматичко-лексичке карактеристике текста и степен његове разумљивости у српском језику као нематерњем” (2011); Галина Тјапко „(Књижевно)језички идиоми у настави српског језика као страног” (2020); Љиљана Бањанин „Разговорни језик у усвајању српског као страног језика” (2020). Питањем грешака у учењу српског језика баве се у својим радовима Татјана Дункова „Предлог као врста речи и проблеми учења српског језика код

Бугара” (1998), Гордана Иричанин „Типичне интерференцијске грешке у настави страних језика (српског и немачког)” (1999), Слободан Стевић „Постизање природности израза у писаној форми српског језика као страног” (2000) и Александар Урком „Типични проблеми и грешке у подучавању српског као страног језика код мађарских говорника” (2023). У својим радовима истраживачи настоје да опишу граматичке особености српскога језика, укажу на интерференцију матерњег језика ученика и српског као страног језика, али и понуде конкретна решења за редукцију броја грешака.

4. Специфичности онлајн-наставе

Сходно развоју информационо-комуникационих технологија с почетком новог миленијума, дошло је до неминовних промена у образовном систему и, између осталог, у учењу и подучавању страних језика. Наставници српског као страног језика запослени при званичним центрима и у приватним школама препознали су потребу унапређења сопственог рада кроз употребу интернета на својим часовима. Пратећи еволуцију наставе страних језика (пре свих, енглеског, немачког, шпанског, француског), наставници Филолошког факултета у Београду (и Центра за српски као страни језик) Весна Крајишник, Небојша Маринковић и Весна Ломпар међу првима су предузели конкретне активности на унапређењу наставне праксе кроз креирање онлајн-курсева српског као страног језика. У радовима објављеним током 2012. и 2013. године сагледавају место, улогу и значај онлајн-курсева српског као страног језика. Небојша Маринковић у студији „Учење на даљину и усвајање српског као страног језика” (2012) најпре даје кратак опис историје учења језика на даљину уз помоћ савремених информационо-комуникационих технологија, представљајући најзначајније пројекте и методе који се користе у савременој глотодидактици кроз електронске медије. Наведеним питањем аутор се бави у раду „Нова терминологија у дидактици српског језика као страног” (2013) у коме представља најважније термине који се могу употребити при увођењу онлајн наставе српског као страног језика на домаћим универзитетима. Задржавајући исту мисаону нит, Весна Крајишник и Весна Ломпар у раду „Концепција онлајн-курса српског као страног језика” (2012) представљају концепцију првог курса за учење српског језика на даљину путем платформе Мудл. Приказујући садржај курса на нивоу А1 за одрасле ученике, аутори сагледавају битне методичке аспекте овог вида подучавања. И у радовима објављеним у потоњим зборницима са научног скупа своју пажњу усмеравају ка важним елементима онлајн-курса. Тако у раду „Специфичности вежби у онлајн курсу српског као страног језика” (2013) представљају типове и структуре вежби, наглаша-

вајући предности вежби овога типа у односу на конвенционалне вежбе, какве се срећу у актуелним уџбеницима. Задржавајући фокус на онлајн-курсу српског као страног језика, ауторке у раду „Искусства у онлајн-настави српског као страног језика за ниво А1” (2015), са одговарајуће временске дистанце, сагледавају функционалност гореописаног курса након два циклуса, користећи статистичке податаке добијене помоћу вештачке интелигенције инкорпориране у платформу *Мудл*. У вези са овом темом Милица Маринковић у раду „Савремене технологије и онлајн-лекторат у настави српског језика” (2023) на примеру функционисања лектората у Торину упоређује промене у наставном процесу које су проузроковане развојем савремених информационаих технологија.

Зборник *Научни састџанак славистџа у Вукове дане* несумњиво је имао важну улогу у конституисању методике наставе српског као страног језика. У преко педесет објављених радова фундаменталним питањима ове области бавили су се слависти и србисти из српских земаља и иностранства: Богољуб Станковић, Весна Крајишник, Ксенија Кончаревић, Небојша Маринковић, Весна Ломпар, Душанка Звекић-Душановић, Оливера Дурбаба; Аделаида Смољска, Ценка Иванова, Дарина Дончева, Валентина Зенчук, Татјана Дункова и др. Многи од побројаних су, захваљујући квалитету својих радова објављених у свескама овог зборника, признати у словенском свету као изврсни познаваоци постулата методике наставе српског као страног језика. Истраживање нам је, такође, показало да су радови наведених аутора допринели, осим популаризацији методике наставе српског као страног језика, развоју њених поддисциплина – методике наставе српског као нематерњег и методике наставе српског као завичајног језика. Заснивајући своја истраживања на реалним наставним ситуацијама и на узорку ученика из иностранства, пограничних подручја и дијаспоре, истраживачи су у објављеним радовима пружили драгоцен извор сазнања о актуелним питањима методике страног језика у XX и XXI веку. Такође, објављени зборници представљају ризницу науке јединствену у словенском свету, која млађим генерацијама пружа увид у развој славистике, србистике и методике наставе српског као страног (нематерњег и завичајног) језика током деценија деловања Међународног славистичког центра при Филолошком факултету у Београду.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Од када се публикује часопис/зборник *Међународни састџанак славистџа у Вукове дане*?

Које теме из методике наставе српског као страног језика су обрађене у овом часопису/зборнику?

Ко су аутори научних чланака/прилога?

Коју категорију у овом тренутку (према категоризацији Министарства) има часопис/зборник Научни састанак слависта у Вукове дане?

Којом темом (која је у зборнику/часопису обрађена) бисте волели да се у блиској будућности бавите? Зашто?

Задатак за израду пројекта

Посетите дигиталну библиотеку Филолошког факултета Универзитета у Београду. Користећи могућност изборног претраживања, пронађите архиву зборника/часописа под називом *Научни састанак слависта у Вукове дане*. Отворите први број зборника и прочитајте уводне речи професора Павла Ивића.

Цитирана литература

Бојовић, Злата (2010). Четрдесет година Међународног славистичког центра на Филолошком факултету у Београду. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 76, 163-168.

Голубовић, Ана (2016). *Библиографије из области лингвистике у научној периодици XIX и XX века* (докторска дисертација). Београд: Филолошки факултет.

Извори

Бањанин, Љиљана (2020). Разговорни језик у усвајању српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 49/1, 173-184.

Бранг, Петер (1971). О истраживањима југословенске културе на швајцарским универзитетима. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 1, 29-30.

Бурзан, Мирјана (1996). Српски језик у дијаспори. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2, 339-345.

Вероника Јрмак (2002). Нови аспекти наставе српског језика као страног за Украјинце и Русе (Опште напомене. Фонетика. Акцентуација). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 243-251.

Голубовић, Биљана (2008). Психолингвистички приступ деклинационом систему у настави српског као страног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 37/1, 475-484.

Грбић, Драгана (2022). Српски језик, књижевност и култура „између Истока и Запада” на универзитетима у Савезној Републици Немачкој (Институт за славистику, Универзитет у Келну и Семинар за славистику Мартин Лутер, Универзитет Хале-Витенберг). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51, 45-57.

- Дончева, Дарина (1997). Статус србистике на Универзитету у Пловдиву. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 26/2, 1997, 499–501.
- Дункова, Татјана (1998). Предлог као врста речи и проблеми учења српског језика код бугара. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 27/2, 349–356.
- Дункова, Татјана (2002). Настава српског језика у Бугарској (проблеми и перспективе с обзиром на специфику проучавања два сродна јужнословенска језика). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 253–261.
- Дурбаба, Оливера (2004). Новински текстови у настави српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/1, 271–278.
- Дурбаба, Оливера (2022). Српски језик на универзитетима немачког говорног подручја. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51, 59–72.
- Ђукановић, Маја (2022). Настава српског језика и културе у Словенији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51, 37–44.
- Ellermeyer Životić, Olga (1996). Status serbokroatistike na Univerzitetu u Hamburgu. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2, 475–480.
- Звекић-Душановић, Душанка (2011). Граматичко-лексичке карактеристике текста и степен његове разумљивости у српском језику као нематерњем. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 40/1, 439–450.
- Звекић-Душановић, Душанка (2018). Речници у настави српског као нематерњег језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/1, 493–499.
- Звекић-Душановић, Душанка (2010). Обичајна лексика у уџбеницима за српски као нематерњи језик. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 39/1, 319–330.
- Зенчук, Валентина (2002). Садржај и организација курса за нову српску специјализацију на Московском универзитету „Ломоносов“. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 237–241.
- Иванова, Ирина (2018). Речници у настави српског језика као страног на МГУ. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 47/1, 487–492.
- Иванова, Ценка (1997). О наставном процесу на српском језику на страним универзитетима. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 26/2, 495–497.
- Иричанин, Гордана (1999). Типичне интерференцијске грешке у настави страних језика (српског и немачког). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 28/2, 227–233.
- Кончаревић, Ксенија (2003). Конфронтациона лингвокултурологија и нова парадигма наставе српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 31/1, 2003, 229–239.
- Кончаревић, Ксенија (2004). Конфронтација у високошколској настави граматике српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 33/1, 179–190.
- Кончаревић, Ксенија (2005). Презентација српске културе у уџбеницима српског језика као страног – теоријски оквир и конструкцијска решења. *На-*

- учни састанак слависта у *Вукове дане*, 34/1, 2005, 217–228.
- Кончаревић, Ксенија (2006). Нека питања презентације лексике у настави српског језика у инословенској средини (теоријски оквир и уџбеничка реализација). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 35/1, 395–405.
- Кончаревић, Ксенија (2007). О једном лингвокултуролошком моделу дескрипције и дидактичке презентације лексике (модел лингвокултуролошког поља у настави лексике српског језика као страног). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/1, 439–447.
- Кончаревић, Ксенија (2008). Лингвокултуролошка презентација ономастичке лексике у настави лексике српског језика у инословенској средини. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 37/1, 441–451.
- Крајишник, Весна (2000). Конкурентна употреба приједлошко–падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 29/1, 327–342.
- Крајишник, Весна (2003). Лексика са значењем породичних односа у српском језику као страном. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 31/1, 275–284.
- Крајишник, Весна, Ломпар, Весна (2012). Концепција онлајн курса српског као страног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 41/3, 167–176.
- Крајишник, Весна, Ломпар, Весна (2013). Специфичности вежби у онлајн курсу српског као страног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 42/3, 115–123.
- Крајишник, Весна, Маринковић, Небојша (2002). О активностима Центра за српски језик као страни на Филолошком факултету у Београду. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 263–266.
- Лашкова, Лили (1996). Бугарска сербодокроатистика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2, 481–483.
- Lubas, Wladislaw (2005). Настава српског језика у Пољској – некад и сад. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/1, 207–215.
- Маринковић, Милица (2023). Савремене технологије и онлајн лекторат у настави српског језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 52/1, 365–373.
- Маринковић, Небојша (2003). О могућностима стицања комуникативне компетенције пре граматичке компетенције. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 31/1, 285–291.
- Маринковић, Небојша (2003). О начинима дефинисања појмова из глотодидактике. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/3, 247–254.
- Маринковић, Небојша (2004). О одређивању садржаја неких појмова из глотодидактике / Небојша Маринковић. – *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 33/3, 223–228.
- Маринковић, Небојша (2005). Метода или приступ, методе и приступи: појмов-

- ни и термилошки аспекти проблема. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 34/4, 297–305.
- Маринковић, Небојша (2007). Утицај граматике на дефинисање компетенције. *Научни састанак у Вукове дане*, 35/3, 175–185.
- Маринковић, Небојша (2012). Учење на даљину и усвајање српског као страног језика. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 41/3, 177–184.
- Маринковић, Небојша (2013). Нова терминологија у дидактици српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 42/3, 153–158.
- Neweklowski, Gerhard (1971). О стању југославистике у Бечу. *Научни састанак слависта у Вукове дане: реферати и саопштења*, 1, 25–28.
- Пападријанос, Јоанис (1997). Седам деценија србистике у Грчкој: (1926–1996). *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 26/2, 485–493.
- Patridge, Monika (1971). Проучавање југославистике на универзитетима у Великој Британији. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 1, 81–83.
- Смољска, Аделаида (1996). Извештај о настави српског језика на универзитету у Одеси. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/2, 481–483.
- Смољска, Аделаида (2002). Улога текстова у изучавању српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 2002, 231–236.
- Станковић, Богољуб (2002). Једно виђење актуелних организационих и методичких питања изучавања српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, 225–230.
- Станковић, Богољуб (2003). О принципима у организацији и методици изучавања српског језика као инословенског и страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 31/1, 241–248.
- Stankiewicz, Edward (1971). Јужнословенске студије у Сједињеним Америчким Државама. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 1, 75–79.
- Стевић, Слободан (2000). Постизање природности израза у писаној форми српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 29/1, 261–268.
- Стефановић, Александар (2022). Настава српског језика на даљину на Сорбони. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 51, 29–36.
- Стојичић, Војкан (2018). Српски језик као страни у Републици Грчкој – изазови и перспективе. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 48/1, 217–228.
- Tomici, Mile (1971). О стању југославистике у СР Румунији. *Научни састанак слависта у Вукове дане: реферати и саопштења*, 1, 63–66.
- Тјепко, Галина (2020). (Књижевно)језички идиоми у настави српског језика као страног. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 49/1, 161–171.
- Урком, Александар (2023). Типични проблеми и грешке у подучавању српског као страног језика код мађарских говорника. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 52/1, 397–407.

Једанаеста лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ УЏБЕНИКА СРПСКИ ЈЕЗИК ЗА СТРАНЦЕ ПРОФ. БОЖЕ ЂОРИЋА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Студентима србистике који су одслушали обавезне предмете из методике добро је позната функција коју уџбеници имају у наставном процесу. У настави српског као страног језика један уџбеник је заузео посебно место. Реч је о уџбенику *Српски језик за странце* проф. Боже Ђорића, који је користило више стотина предавача и више хиљада странаца за учење основа српског језика. С обзиром на чињеницу да се у наставној пракси користи деценијама, међу методичарима наставе је означен као „уџбеник који траје”. Стога ћемо у овој лекцији настојати да сагледамо његове основне карактеристике и спознамо место и значај који је имао у развиту (методике) наставе српског као страног језика.

Кључне речи: српски језик за странце, Филолошки факултет, уџбеник који траје, почетни и средњи течај

Питање припреме, објављивања квалитетних уџбеника у настави српског као страног језика почело је да се разматра још са организацијом првих курсева за странце средином прошлога века. Многи истраживачи и наставници-практичари настојали су пруже одговарајуће одговоре у вези са њиховим местом, улогом и дидактичко-методичким обликовањем. Међу првима су то учинили Ранко Бугарски, Наум Димитријевић, Зоран Гачић и Радмило Маројевић. Са једне стране, Ранко Бугарски (1984: 17) и Наум Димитријевић истицали су потребу пописа свих уџбеника, приручника, снимљених материјала и других помагала, док су, са друге стране, Зоран Гачић (1986: 143) и Радмило Маројевић (1986: 34-37) сагледавали квалитет (до) тада објављених уџбеника, констатујући да постоји очигледна потреба дизајнирања оних који би одговорили на захтеве савремене наставе. И у каснијим годинама је питање места и функције уџбеника у настави српског као страног језика окупирало пажњу истраживача. Примера ради, Ђорђе Оташевић

(2014: 25) сагледава обимну библиографију објављених уџбеника, закључујући да се, и поред очигледне мањкавости, „не може рећи да [...] ништа није урађено”, јер, напротив, „има много тога – и доброг и одличног”. Један од таквих одличних, функционалних и корисних уџбеника који се у наставној пракси користио (и користи) деценијама јесте уџбеник професора Боже Ђорића¹ *Српски језик за странице*, који је, иако објављен 1985. године, доживео већи број издања почетком новог миленијума – 2002, 2005. и 2006. године. Анализа електронских библиотечких фондова нам показује да се појавило најмање девет издања овог уџбеника,² мада је њихов број далеко већи, јер су касније објављена издања са различитим варијантама страног језика. У времену након Другог светског рата, када је настава српско(хрватско)г језика заживела на институтима, радничким универзитетима и факултетима, постојала је потреба за уџбеником оваквог профила.

„Досадашња пракса је показала да је недостатак оваквога уџбеника наставницима-лекторима умногоме отежавао посао не само на овом и сличним славистичким семинарима на српскохрватском језичком подручју него и иначе у школама и институтима специјализованим за наставу српскохрватског језика странцима” (Радић 1985: 230–231).

Првобитни назив уџбеника био је, у складу са тада актуелним питањима језичке политике, *Српскохрватски језик за странице 1*, при чему је бројчана ознака указивала на намеру аутора да објави и његов наставак/наставке.³ Дакле, уџбеник *Српски језик за странице* настао је у оквирима деловања Међународног славистичког центра и намере да „обезбеди потребне приручнике”, те је овај уџбеник првенствено био намењен страним студентима, учесницима Скупа слависта, који се на Филолошком факултету у Београду организује од 1971. године: „Пред нама је први приручник ове врсте. [...] Концепција овог приручника прилагођена је потребама *Скуиа слависта*” (Ђорић 1985: 5). Дакле, он није писан уз примену контрастивних/компаративних приступа (према одређеном језику), јер су полазници из различитих земаља и са различитим матерњим језицима. Професор Вељко Брборић (2014: 599) запажа да је уџбеник тек од петог издања

¹ „Професор Б. Ђорић је од 1990. до 1998. године био управник Међународног славистичког центра, уз то је радио и као лектор и професор српског (српскохрватског) језика на неколико светских универзитета и одржао, као професор по позиву, велики број предавања студентима који уче српски као страни језик и у Србији и изван Србије” (Брборић 2014: 595–596).

² Сва издања забележена у електронском каталогу НБС биће пописана у изворима на крају рада.

³ У каснијим издањима бројчана ознака се више не наводи, а наставак овог уџбеника никада није објављен.

(1995) „прилагођен језичком пореклу полазника, па је приређен у четири варијанте, с подршком на четири школска језика – енглеском, немачком, француском и руском”. Како се у поговору самог уџбеника наводи, настао је као резултат: 1. ауторовог дугогодишњег рада са странцима (током поменутих семинара), 2. искуства у учењу страних језика и 3. проучавања сличних приручника других аутора.⁴ Још по објављивању је предвиђано да ће „ући у ред незаобилазних приручника у настави српскохрватског језика за странце” (Радић 1985: 234). Настојећи да одговори захтевима савременог образовања и реалним потребама ученика с краја XX и почетка XXI века, уџбеник је доживео више издања, сходно ставу аутора о потреби његовог континуираног усавршавања током времена. Изузетно је важно напоменути да је уџбеник у многобројним (ре)издањима претрпео одређене (махом, ликовно-графичке и садржинске) промене,⁵ али не и промене структуре која је отпочетка била добро осмишљена. Вељко Брборић (2014: 595–604) сагледава концепцију и промене у различитим издањима, настојећи да пружи објективан увид у разлоге због којих је он „уџбеник који траје” и који је „превазишао ауторове првобитне намере и очекивања”, поставши „сигурна опција у учењу или поправљању знања српског језика код оних говорника којима српски језик није матерњи”. Дуга традиција примене овог уџбеника у наставној пракси најбољи је показатељ његовог квалитета и изванредне замисли професора Боже Ђорића.

Уџбеник је (био) намењен савладавању основа српског језика на почетном и средњем нивоу. Садржај уџбеника чине предговор, увод, двадесет лекција, пет прегледа граматике српско(хрватско)г језика, исто толико ревизија и тестова, те одређени број песама за певање (са мелодијом).⁶ У уводном поглављу аутор даје најосновније податке о српско(хрватско)м језику, његовим писмима (са одговарајућим илустрацијама), акцентима и фонолошком систему (вокалима и консонантима). Као основни квалитети уџбеника истичу се: 1. систематичност и поступност у представљању градива, 2. прилагођеност текстова могућностима ученика, 3. присуство разноврсних садржаја и 4. њихова логичка организација.

⁴ „У основи уџбеника је источна варијанта српскохрватског књижевног језика и то екавског изговора” (Ђорић 1985: 367), мада је 2005. године у коауторству за Зорицом Никитовић објављено издање уџбеника писаног (и)јекавицом. Уџбеник је у већем делу штампан латиницом, али је и један број текстова представљен ћириличким писмом (ради његовог успешнијег савладавања).

⁵ Примера ради, представљајући издање уџбеника из 1995. године, Весна Ломпар (1995: 181) истиче да су измене „настале, поред осталог, и као последица промена на политичкој и историјској карти Европе после пада Берлинског зида”.

⁶ У овој лекцији анализиран је садржај другог поправљеног издања уџбеника објављеног 1985. године.

Наиме, садржаји у лекцијама се представљају систематично и поступно (од лакших ка тежим). Према речима професорке Весне Ломпар (1995: 179), од прве до тринаесте лекције су садржаји осмишљени за изучавање српског на почетном нивоу, а од тринаесте до двадесете на средњем нивоу. Свака лекција садржи четири дела који су означени (латиничним) словима А, В, С и D. Наведени делови лекције имају своје појединачне функције: А – представљање основног текста лекције (обично у виду дијалога), В – истицање одговарајућих делова из лекције, С – представљање вежбања према задатом обрасцу и D – пружање увида у додатни текст (најчешће скраћена верзија основног текста), решавање питања у вези са додатним текстом, реализација вежби према задатој илустрацији/фотографији и вежби за проверу знања. „Основни текстови који су заступљени у уџбенику по својој тематској оријентацији обухватају свакодневне ситуације које су ученику представљене најчешће кроз праћење живота једне градске породице” (Радић 1985: 232). Аутор је користио и анегдоте, басне, приповетке, пословице и одређене одломке из текстова уметничке књижевности. Граматички садржаји су из практичних разлога, а према замисли аутора, подељени у сегменте од по четири лекције, чиме се наставнику/лектору омогућава да континуирано прати напредак својих ученика, а свој рад прилагоди њиховим потребама и могућностима⁷: 1. од прве до четврте лекције (*Мој шешир, Моја мајка је лепа, Гаргероба, Како је време?*) инсистира се на обради граматичког рода, броја, конгруенције, односно именица, придева, заменица, основних бројева и глагола *бићи* (*јесам*); 2. од пете до осме лекције (*Цицарейте су у шеширу, У вину је истина, Болница, Појед са балкона*) ученици се упознају са падежним системом, редним бројевима, присвојним придевима, презентом и основним елементима синтаксе; 3. од девете до дванаесте лекције (*Куда да идемо вечерас?, У самојојслузи, Породица, Конјиненци, земље, Трагови*) знања се проширују упитним заменицама, компаративом придева, футуrom, перфектом, презентом свршених глагола; 4. од тринаесте до шеснаесте (*Сличноси, Школа, Сиремање сиана, Ручак*) сагледава се промена именица средњег рода по падежима, показних и присвојних заменица, усваја се разлика између имперфективних и перфективних глагола, обрађују императив глагола, глаголски прилог садашњи и трпни глаголски придев, те одређене гласовне алтернације; од седамнаесте до двадесете лекције (*Сиорси, Писмо, У Траду, Градски саобраћај*) ученици се упознају са променом збирних именица (по падежима), обликом футура другог и аориста.

⁷ „Настојало се да се уџбеником обухвате најбитније појаве српскохрватског језика и то у обиму и на начин приступачан почетницима. Остављене су по страни категорије и појаве које се и иначе налазе на језичкој периферији (плусквамперфекат и имперфекат, на пример), као и сви други сложенији језички садржаји који ће чинити саставни део уџбеника за виши течај српскохрватског језика.

Иако је у њиховом представљању аутор настојао да користи најсавременије приступе дидактичко-методичког обликовања, уџбеник је конципиран тако да „подразумева учење уз наставника, јер су одређени граматички проблеми дати више као подсетник, а за детаљније информације потребна су усмена објашњења на самом часу” (Ломпар 1995: 179). Лексички садржаји обрађени у лекцијама одговарају темама из свакодневне говорне праксе, а коришћен је и већи број (око 400) илустрација, цртежа и фотографија, за које је аутор сматрао да „олакшавају разумевање текстова и усвајање основне лексике” (Ђорић 1985: 368) и које су у тренутку публиковања уџбеника у потпуности одговарале у уџбеницима сличне намене публикованих током деведесетих година прошлога века. Посебан квалитет уџбеника представљају многобројна и разноврсна вежбања, која долазе уз текстове, а намењена су усвајању одређених језичких конструкција и проверавању напретка ученика. У вези са тим, Првослав Радић (1985: 232), писац првог приказа овог уџбеника, истиче: „Грамагичка вежбања представљају посебну вредност уџбеника. Њихова бројност (око хиљаду) и разноврсност омогућују ученицима да непрестано упознају и савлађују структурне особености српскохрватског језика без посебних граматичких објашњења”.⁸ Вежбања заступљена у одељку „С” заснивају се на примени обрасца, док се вежбања у одељку „D” темеље на провери стечених знања (тако што ће ученик на празна места уписати тражени/очекивани одговор. Вежбања су заступљена и у пет поглавља под називом *Грамагичка, ревизија, варијације, шест*. У њима се табеларно, графички и текстуално врши систематизација обрађеног градива, али и дају додатни текстови намењени читању, препричавању и богаћењу речника. Такође, „налази се и лексика из претходног циклуса лекција разврстана по категоријама речи, као и краћи текстови и граматичка вежбања на којима се може проверити и утврдити стечено знање из претходних лекција” (Радић 1985: 231). У одељку под називом *Певајмо заједно* дати су текстови дванаест песама (уз њихове нотне системе): *Синоћ, кад је био мрак, Тихо, ноћи, Ај, шито ћу, нане, болује ми дика, Русе косе, цуро, имаш, Шито се боре мисли моје, Кад ја биоћох на дембашу, Пред Сенкином кућом, Леје ли су, нано, Гружанке девојке, Да зна зора, Љубила сам црно око и Зора зори, дан се дијели*. За методичаре наставе је посебно функционалан поговор у коме аутор објашњава примењену методологију у обликовању и представљању садржаја.

⁸ Радић (1985: 233) посебно издваја: 1. вежбања која чине питања у вези са одређеним текстом, 2. вежбања која се састоје у убацивању одговарајућег наставка или облика, 3. вежбања која се састоје у убацивању одговарајуће речи из групе датих речи, 4. вежбања према различитим обрасцима.

Имајући у виду све добре стране анализираног уџбеника, професор Вељко Брборић (2014: 603) сматра да ће уџбеник „бити књига с најдужим трајањем”, за коју је „тешко је замислити да ће добити конкуренцију када је у питању временски период којим су подучаване бројне генерације странаца нашем језику”.⁹ Неспорно је (на основу свега горе написаног) да уџбеник *Српски језик за странце* Боже Ћорића представља један од најквалитетнијих уџбеника и наставних материјала који је икада написан и објављен за потребе реализације наставе српског као страног језика. Уједно је и најбољи показатељ на који начин квалитетан наставни материјал одолева времену и промени захтева у образовном систему. Концепцијски и садржински уџбеник је настао у времену у коме су, након више деценија преданог рада лингвиста, истраживача и наставника-практичара, постављени темељи методике наставе српског као страног језика. Деведесетих година прошлога века уџбеничка продукција је достигла свој врхунац, а објављивањем овог уџбеника званично је отпочела нова ера у систематичнијем и организованијем приступу поучавању српског као страног језика. Међутим, уџбеник је надживео „своје време” и деценијама био коришћен као основни наставни материјал у центрима за учење српског као страног језика, приватним школама, али и на многобројним универзитетима и славистичким катедрама широм Републике Србије. Резултати најновијег спроведеног истраживања показали су нам да се уџбеник користи и дан-данас (Новаковић 2024: 119–128). Тачније, иако је доживео најмање девет издања, уз минималне измене, представља наставни материјал који предавачи српског као страног језика цене и радо користе. Данас га већина предавача користи на нешто другачији начин од оног који је то био непосредно након његовог објављивања; уместо као примарно средство рада (и подучавања), предавачи уџбеник препознају као допуну новопубликованих уџбеника које одликује нешто савременије дидактичко-методичко обликовање.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

На који начин се у научној литератури означава уџбеник проф. Боже Ћорића *Српски језик за странце*?

Када је објављено прво издање наведеног уџбеника?

Колико издања је уџбеник доживео?

На који начин је уџбеник структуриран?

Које су основне карактеристике његовог дидактичко-методичког обликовања?

⁹ „Лако се може десити да овај уџбеник *преживи* још коју деценију” (Брборић 2014: 603).

Задатак за израду пројекта

Пронађите прво издање уџбеника професора Боже Ђорића *Српски језик за странце*. Анализирајте његово дидактичко-методичко обликовање. Упоредите га са дидактичко-методичким обликовањем уџбеника који се данас користе у наставној пракси. У чему је доминантна разлика?

Цитирана литература

- Брборић, Вељко (2014). Књига која траје: (уџбеник *Српски за странце* Боже Ђорића). *Српски језик*, 19, 595–604.
- Ломпар, Весна (1995). Божо Ђорић: *Српски за странце*. *Књижевности и Језик*, 43(3/4), 179–181.
- Новаковић, Александар (2023). *Српски језик за странце* Боже Ђорића у наставној пракси на почетку треће деценије XXI века. *Анали Филолошког факултета у Београду*, XXXVI, 151–160.
- Оташевић, Ђорђе (2014). Приручници за наставу српског језика као страног. *Лингвистичке актуелности*, 25, 2014, 21–30.
- Радић, Првослав (1985). Божо Ђорић: Српскохрватски језик за странце 1. *Књижевни Језик*, 14(4), 230–234.

- Bugarški, Ranko (1984). Pregršt pitanja o srpskohrvatskom kao stranom jeziku. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani“* (17–22). Beograd: Institut za strane jezike.
- Dimitrijević, Naum (1984). Uslovi modernizacije srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Okrugli sto „Srpskohrvatski jezik kao strani“* (34–40). Beograd: Institut za strane jezike.
- Gaćić, Zoran (1986). Kako poboljšati motivaciju naših polaznika. U P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog“* (141–145). Beograd: Institut za strane jezike.
- Marojević, Radmilo (1986). Teorijsko-metodološka pitanja nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. U P. Vučković (ur.), *Naučni skup „Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog“* (34–37). Beograd: Institut za strane jezike.

Извори

- Ђорић, Божо (1985). *Српскохрватски за странце 1*. Београд: МСЦ.
- Ђорић, Божо (1987). *Српскохрватски за странце 1*. Београд: МСЦ.
- Ђорић, Божо (1989). *Српскохрватски за странце*. Београд: МСЦ.
- Ђорић, Божо (1990). *Српскохрватски за странце*. Београд: МСЦ.
- Ђорић, Божо (1995). *Српски за странце*. Београд: МСЦ.
- Ђорић, Божо (1997). *Српски за странце*. Београд: Чигоја штампа.
- Ђорић, Божо (2002). *Српски за странце*. Београд: Чигоја штампа.

Ђорић, Божо (2005). *Српски за сѝранце*. Београд: Чигоја штампа.

Ђорић, Божо (2006). *Српски за сѝранце*. Београд: Чигоја штампа.

Дванаеста лекција

МЕСТО И ЗНАЧАЈ НАУЧНОГ РАДА ПРОФЕСОРА МИЛОРАДА ДЕШИЋА У РАЗВОЈУ (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Током вишедеценијског постојања методике наставе српског као страног језика већи број универзитетских професора исказао је интересовање за проучавањима наставне теорије и праксе. Посебну улогу у утемељењу научне дисциплине и усмеравању њеног даљег развитка имао је др Милорад Дешић, професор методичке групе предмета на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Стога ћемо у овој лекцији анализирати његов допринос развоју (методике) наставе српског као страног језика.

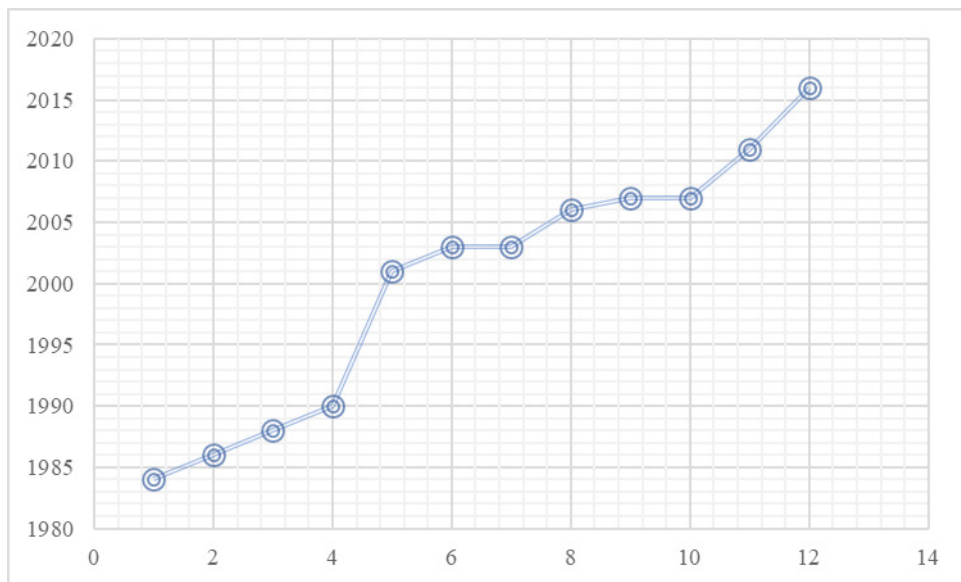
Кључне речи: србистика, методика наставе, Филолошки факултет, Милорад Дешић, научни рад

Преглед доступне литературе и осталих извора показао нам је да је веома мало истраживања у којима су се србисти бавили доприносом који су појединци, пре свих, универзитетски професори пружили утемељењу и развоју методике наставе српског као страног језика. Разумевање њиховог места и улоге на том путу значајно би утицало на разумевање законитости по којима се методика наставе српског као страног језика током претходних деценија развијала. Зато бисмо овом приликом посебно издвојили ангажовање професора Милорада Дешића, вишегодишњег управника Центра за српски као страни језик при Филолошком факултету у Београду и аутора више научних радова. Своју професионалну каријеру започео је 1966. године на Институту за српскохрватски језик у Београду, где је радио као асистент. Напредовао је из звања у звање, захваљујући раду и прегалаштву. Обављао је (у исто време) више наставничких и научних послова. По угледу на своје професоре и колеге србисте, један део професионалне каријере усмерио је ка реализацији научних истраживања и наставном раду у области наставе српског као страног језика. Наиме, као лектор српскога

језика радио је две школске године (1967-1969) на универзитету у Клермон-Ферану у Француској (Спасојевић, Шћепановић 2006: 7). Сви каснији избори у наставничка звања на Филолошком факултету у Београду били су захваљујући реализацији наставе на предмету *Методика настави српског језика*, а захваљујући константном раду и напредовању, професор Милорад Дешић обављао је функцију управника Центра за српски као страни језик при Филолошком факултету у Београду од његовог оснивања 1986. године па све до 2008. године, када га је на том месту наследила професорка Весна Крајишник. Био је редовни учесник и реализатор лекторских радионица на семинарима за стране слависте које је организовао Међународни славистички центар, надограђујући знање и искуство у раду са страним студентима. Био је члан организационог одбора прве конференције посвећене настави српског као страног језика *Српски језик као страни у теорији и пракси I* 2006. године, а уредник је истоименог зборника радова објављеног 2007. године, у чијем је предговору указао да је за развитак методике наставе српског као страног језика „потребно велико ангажовање свих оних који се њиме баве у оквирима свога деловања, али и шире научне, културне и друштвене јавности” (Дешић 2007: 5). Посебно је водио рачуна о школовању наставног подмлатка – био је ментор у изради првог доктората из области методике наставе српског као страног језика, који је одбранила Весна Крајишник 2005. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Анализа библиографије радова професора Милорада Дешића, коју су сачинили Ивана Спасојевић и Михајло Шћепановић (2006), као и електронског библиотечког каталога, показала нам је да је објавио дванаест научних чланака – десет радова и два приказа – из области наставе српског као страног језика.

Утицај научних радова професора Дешића у директној је диспропорцији са њиховим бројем. Другим речима, значај објављених радова професора Милорада Дешића много је већи и далекосежнији од онога што би се на први поглед могло претпоставити. Објављивани су у периоду од четири деценије, у тренуцима када је било потребно застати, осврнути се на урађено и предложити даље кораке у развоју (методике) наставе српског као страног језика. Већина радова је настала у периоду трајања његовог мандата на месту управника поменутог центра – девет радова је објавио у периоду од 1986. до 2008. године, док је само један рад објавио пре, а два после окончања мандата (в. графички приказ). Такође је интересантно да је само један рад из наведене области објавио у часопису – *Књижевност и језик*, а све остале у зборницима радова са округлих столова и научних скупова/конференција – *Усљех у учењу са сћановишића њсихолинџивисћике* (Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора), *Настава српскохрвајског језика као*

сїраної (Београд: Институт за стране језике), *Учење језика, комуника-
тивни ѱрисїуї и образовање насїавника* (Нови Сад), *Савремене ѱен-
денције у учењу и насїави сїраних језика* (Никшић), *Уџбеник у насїави
сїраних језика* (Никшић), *Педесетї јодина Инсїиїїуїа за сїране језике:
1953–2000* (Београд), *Насїава језика у реформи образовања* (Никшић),
Срїски као сїрани језик у ѱеорији и ѱракси I (Београд), *Шездесетї јодина
Инсїиїїуїа за срїски језик САНУ* (Београд), *Срїски као сїрани језик
у ѱеорији и ѱракси II* (Београд) и *Срїски као сїрани језик у ѱеорији и
ѱракси III* (Београд).¹⁰

Графички приказ 1. Хронолоїија објављивања радова ѱрофесора Дешић

Професор Милорад Дешић је у различитим фазама своје професионалне каријере настојао да сагледа актуелна питања наставе српског као страног језика. У томе му је умногоме помогло богато искуство стечено у настави (са странцима), али и активно управљање Центром. У првом објављеном раду из ове области – „Настава српскохрватског језика у француској средини: основне тезе” (1984) – сагледава изазове у настави српског језика у иностранству. Као важне смернице у унапређењу ове врсте наставе издваја неопходност формирања група према знању матерњег језика и према месту рођења, јер се, како професор истиче, користе једни поступци „кад је ријеч о рођеној дјечи у Француској”, а други „кад се ради о дјечи која су дошла из Југославије са одређеним познавањем српскохрватског језика” (Дешић 1984: 160). Том приликом професор Дешић успоставља разлику између наставе српског језика као завичајног и српског језика као страног и нематерњег. Наведеном питању, са станови-

¹⁰ Зборници су побројани уз поштовање хронолошког принципа.

шта методичара наставе језика, приступа и у раду „Истраживања у методици наставе српскохрватског језика” (1985), у коме указује на постојање „наставе српскохрватског језика у специфичним условима”. Поред претходнопоменуте наставе „српскохрватског језика деце наших радника у иностранству”, препознаје и постојање наставе „српскохрватског језика као страног (у раду са странцима) и српскохрватског као језика друштвене средине (у раду са припадницима других народа и народности у Југославији)” (Дешић 1985: 178). Питањем проблематике наставе српског као страног језика бави се у приказу зборника са округлог стола *Настава српскохрватског језика као страниј, одржаног октобра 1986. године. У чланку „Проблеми наставе српскохрватског језика као страног”* (1988) систематично образлаже наставне проблеме издвојене у рефератима учесника округлог стола: повезаност наставе српског језика као страног са социолингвистиком, психолингвистиком, контрастивном анализом, недоумице у вези са обрадом граматичких питања или питања постојања плана, програма и квалитетних уџбеника. Посебну пажњу усмерава ка радовима угледних лингвиста и наставника: Ранка Бугарског, Зденике Гудељ-Велаге, Радмила Маројевића, Зоре Вукадиновић, Миљенка Ковачићека, Зорана Гачића, Дарка Жигића, Зорана Хамовића, Часлава Стојановића, Вере Васић, Љубице Живановић, Владиславе Петровић, Весне Пожгај, Здравка Игњатића. Затим, у раду под називом „Настава српскохрватског језика као страног – досадашња искуства и наредни задаци” (1990) професор Дешић у настави српског као страног језика види могућност да се наша држава повеже са пословним партнерима у другим земљама тако што ће им се омогућити да и сами уче наш језик. Као важна места у, тада, тридесет година дугој традицији подучавања српског као страног језика, издваја институте (Институт за стране језике у Београду), факултете (Центар за српскохрватски као страни језик Филолошког факултета у Београду), центре за учење страних језика (Центар за културу и образовање у Београду, Центар за учење страних језика у Загребу) и народне и радничке универзитете („Владимир Дујић”, Београд; „Радивој Ђирпанов”, Нови Сад). Том приликом сагледава њихов број, рад по групама, трајање и типове курсева, наставне материјале (пре свега, уџбенике и приручнике), функционалност метода и ваннаставних активности, место и улогу завршних испита, те и стручну и методичку оспособљеност наставника (који су у том тренутку исказивали интересовање за усавршавањем у овој области). Стиче се утисак да се професор Дешић у каснијим годинама управо посвећивао детаљној обради питања која су годинама била држана по страни. У радовима „Српски језик као страни данас” (2003) и „Српски језик као страни у теорији и пракси” (2007) детаљније приступа сагледавању теоријских и практичних питања за, како

у том тренутку истиче, „недовољно проучену област српског језика као страног”, у којој постоји „доста неријешених питања” (Дешић 2007: 267), али за коју чврсто верује да ће се тек развијати:

„Вјерујемо да ће се наредних година српском језику као страном посвећивати много већа пажња. Већим залагањем стручњака, србиста, настава ће постати квалитетнија, уџбеници ће бити бољи, појавиће се студије о значајним проблемима из ове веома комплексне области. Надамо се да ће ове напоре подржати наша држава и друштво у цјелини” (Дешић 2003: 67).

Као најважније проблеме наставе српског као страног језика издваја: 1. рад у хетерогеним групама (по матерњем језику, образовању, занимању, узрасту и сл.), 2. место реализације наставе (у изворној и страниј средини), 3. последице распада заједничке државе (познавање различитих варијанти српског језика), 4. бројност група, 5. дужину трајања течајева, 6. језик посредник који се користи у настави, 7. садржај наставних програма и његову реализацију у аутентичној језичкој средини, 8. упознавање културе српскога народа, 9. квалитет основних и помоћних наставних средстава и 10. функционалност завршних тестова. Такође, примећује да развитак наведене области зависи од степена умрежавања центара, лектората и катедри за учење српског језика као страног, али и броја научних скупова и публикација посвећених решавању различитих теоријских и практичних питања. Као значајна достигнућа у развоју ове врсте наставе издваја организацију научне конференције *Српски као страни језик у теорији и пракси*, одбрану докторске дисертације професорке Весне Крајишник *Лексички минимум српског као страног језика* (2005), увођење предмета *Српски језик као страни*, односно оснивање Центра за српски као страни језик при Филолошком факултету. У вези са последњенаведеним, професор Дешић у нешто раније објављеном раду „Двадесет година рада Центра за пракси као страни језик” (2007) сагледава функционисање најстаријег центра ове врсте у Републици Србији, пружајући детаљне информације о врстама и начину организације курсева, пореклу ученика, садржајима курсева, коришћеним наставним материјалима и научном раду запослених наставника. Том приликом указује на његов постепен раст и развој, како у погледу активности тако и у погледу броја ученика и редовно запослених наставника, јер се показало у пракси да „српски бренд није само шљивовица него и српски језик” (Дешић 2007: 11). Као важно питање наставе српског као страног језика у својим радовима издваја потребу образовања квалитетних кадрова. Овим питањем се посебно бавио у чланку под називом „Образовање наставника српског језика као страног” (2004). И тада, баш као што је то случај и данас,

српски језик су странцима (у нашој земљи и у иностранству) предавали „наши професори српског језика и књижевности, професори страних језика којима је матерњи српски, затим страни професори српског језика који су подучавали своје сународнике” (Дешић 2004: 127), али су се, како професор Дешић истиче, у тој улози налазили понекад и предавачи чија професија није била тесно везана за наставу српског (или страног) језика. Као узроке лошег савладавања српског језика издваја непостојање студија које би обучиле предаваче „за овакву релативно уску област”,¹¹ због чега предлаже реформу наставних планова и програма, односно оснивање „студијске групе за српски језик као страни” (Дешић 2004: 127). Био је мишљења да би трећину таквог студијског програма требало да: обухватају предмети из области методике наставе страних језика (посебно српског као страног језика), реализацију теоријске и практичне наставе у институцији у којој се учи српски као страни језик, али и основе српске културе и цивилизације – војсковође, уметнике, научнике, спортисте, ликовна и музичка остварења, филм, музику, позориште, религију и сл.

Посебан део опуса професора Милорада Дешића чине радови у којима се бавио питањем места и функције акценатске норме у настави српског као страног језика. У раду „Прозодијски елементи у настави српскохрватског језика као страног” (1986) истиче да се овом питању „поклања мало пажње, како у уџбеницима тако и у самој настави српскохрватског језика” (Дешић 1986: 106). Узрок таквом чињеничном стању препознаје у поступању наставника, који се питањем акцената баве само онда кад према плану и програму на њих дође ред, али и у нерешеним питањима школовања и усавршавања наставника који предају српски језик странцима. Побдијајући тврдње квазилингвиста да српски језик не поседује четири акцената, изражава уверење да странци, уз одговарајући напор, могу научити, али и да странац треба да почне са учењем акцената од самог почетка. Веома је важно истакнути да професор Дешић посебну пажњу усмерава ка методима корекције грешака: „Најпре се исправља мјесто акцената, затим квантитет и на крају, кад се доста поодмакне у учењу, интонација” (Дешић 1986: 106). Посебно издваја функционалне акценатске вежбе, које би требало да током средњег течаја српског језика омогуће савладавање система кроз три фазе: 1. одређивање места акцената, 2. разликовање дугих и кратких акцената и 3. разликовање узлазне и силазне интонације. Иако не издваја четврту и/или пету фазу, посебно издваја савладавање неакцентованих дужина и логичког акцената, дајући примере из сопствене наставне праксе. У истом раду износи запажања о квалитету уџбеника и приручника.

¹¹ Такође, према мишењу професора Дешића, непостојање оваквог типа студија проузроковало је појаву тзв. „случајних лектора” (Дешић 2006: 129).

Анализа научног опуса професора Дешића показује нам да је неретко у својим радовима пажњу усмеравао ка наставним материјалима који се користе у настави српског као страног језика, а чија је функција да наставу учине занимљивијом и знатно ефикаснијом. Најпотпуније сагледавање овог питања изнео је у раду „Озвучени уџбеник српског језика као страног” (2003), где под термином *озвучени уџбеник* подразумева уџбенички комплет који обухвата основни уџбеник, аудио-касету и компакт-диск. Озвучавање уџбеника представља, према мишљењу професора Дешића, настојање да се ученицима из иностранства пружи „могућност да самостално раде и да се за краће вријеме оспособе за комуницирање на страном језику” (Дешић 2003: 199). Посебну пажњу усмерава ка објашњавању два термина: *звучни њексџови* и *звучне илустрације*. Под *звучним њексџовима* подразумева основне текстове лекција, текстове вежби и текстове речника, напомињући да их морају читати и интерпретирати најбољи спикери и глумци (како мушки тако и женски), који ће умногоме олакшати посао наставницима, чији говор „није толико изграђен да би послужио као узор, модел стандарда” (Дешић 2003: 200). Ова врста текстова односи се на артикулационе, морфолошке, синтаксичке, лексичко-семантичке и стилистичке вежбе. Посебну пажњу усмерава ка фонолошко-фонетским вежбама и месту гласовних промена, показујући (том приликом) своје богато искуство рада у настави српског језика као страног и изражавајући (још једном) уверење да квалитет споразумевања са саговорницима зависи од познавања српских акцената и изговора – екавице и јекавице:

„Познато је да се у српском језику користе два писма: ћирилица (основно српско писмо) и латиница. Странци треба да науче оба писма, полазећи од онога које им је ближе (Руси и Бугари од ћирилице, Пољаци и Италијани од латинице). Српски књижевни језик *џојаџ* је и изговорима – екавским и јекавским. Требало би да слушаоци са других језичких подручја потпуно владају једним изговором, али да донекле познају и онај други. Основни изговор биће онај којим се служи наставник: ако је он из Србије, биће то екавица, а ако је из Црне Горе или Републике Српске, биће јекавица (вуковска, друкчија од хрватске јекавице)” (Дешић 2003: 202).

Посебно место би, према мишљењу професора Дешића, у озвученим уџбеницима требало да имају и снимљени говори познатих личности – уметника, научника, спортиста (Иве Андрића, Десанке Максимовић, Бранка Ћопића, Добрице Ћосића, Милорада Павића, Александра Белића и др.). Уз наведено, *звучне илустрације* би требало да оживотворе сам уџбеник, јер се комбинују са текстовима и ликовним прилозима. Под

њима подразумева шумове изазване природним појавама, звукове разних предмета и направа, гласове животиња, паралингвистичке елементе (плакање, смејање, кашљање), музичке прилоге (фолклорне и друге мелодије).

Професор Дешић је током своје професионалне каријере пажњу усмерио и ка питању места српског језика након политичких превирања у бившој (заједничкој) држави. Наведено питање је отворио у горепоме-нутом раду „Озвучени уџбеник српског језика као страног”:

„Наиме, деведесетих година двадесетог вијека распала се Југославија, а тиме и српскохрватска језичка заједница. Од једног књижевног језика, српскохрватског (хрватскосрпског односно хрватског или српског), са српском и хрватском варијантом, добили смо три књижевна језика: српски, хрватски и бошњачки (који Бошњаци зову босанским). Разлози за овакав развој догађаја не леже у самом језику него су дошли споља, из друштва, као резултат друштвених промјена. Строго лингвистички гледано, и даље је у питању један језик, једна језичка структура, са више варијаната, али у социолингвистичком погледу, то јест државном, политичком, фигурирају три књижевна језика. Оно што се код нас десило одразило се и на наставу некад јединственог језика у свијету. Наиме, поред лектората и катедара српскохрватског језика, све више се оснивају лекторати и катедре посебних језика: српског, хрватског и бошњачког (босанског) језика. Значи да је конкуренција српском језику на страним универзитетима сада већа него раније (кад су конкуренти били, поред руског, бугарски, пољски и други словенски језици). Тиме је и обавеза лектора и професора српског језика као страног у данашње вријеме много већа. Свакако да је и држава обавезна да води далеко више рачуна о лекторатима српског језика у иностранству – избором добрих кадрова (што није увијек случај), снабдијевањем лектората наставним материјалима, упућивањем финансијске помоћи лекторима, како то раде друге државе (због изостајања такве помоћи тешко је наћи лекторе српског језика за неке земље) итд.” (Дешић 2003: 200-201).

Ипак, више пажње му је посветио у посебном раду под називом „Српски језик као страни у БХС контексту” (2011). Анализирајући друштвено-историјска дешавања, професор указује на појаву још једног – црногорског – као четвртог језика. Према речима Вељка Брборића (2006: 417), у свом правописном раду није учествовао у расправама вођеним током времена „правописних страсти” и превирања. Заступао је став да предавачи српског као страног језика треба да постепено своје ученике упознају са основним особинама хрватске језичке варијанте, изражавајући наду да ће то исто чинити и они који на хрватској територији предају

свој језик. Другим речима, разрешење политичких проблема проналази у интегралном приступу, који ће омогућити „полазницима да своја знања и вјештине максимално искористе у свакодневном животу” (Дешић 2011: 188). Међутим, и сâм истиче да су за такав вид ангажовања наставника потребни додатни напори за припрему и упознавање друге језичке варијанте: посебно појединачних разлика у лексичком, морфолошком и правописном систему. У вези са последњим, у два рада сагледава место правописа у настави српског као страног језика. Најпре то чини у раду „Правопис у настави српског језика као страног” (2001), у коме посебно разматра функцију правописа у приручницима за учење српског језика као страног, закључујући да, и поред његове важности, није заступљен у довољној мери. Ово питање додатно разрађује у раду „Ортографија и ортоепија у српском као страном језику” (2016). Говорећи о карактеристикама српског правописа, као најчешћа питања издваја: 1. екавски/ијекавски изговор, 2. место и врсте акцената, 3. писање „критичних сугласника”, 4. коришћење ћирилице/латинице, 5. писање великог и малог слова, 6. састављено/растављено писање речи и 7. писање интерпункцијских знакова.

Наставно-научна достигнућа професора Милорада Дешића, чије се професионално деловање поклапа са периодом зачетка систематичнијих и организованијих проучавања у области методике наставе српског као страног језика, допринела су подизању угледа универзитета, али и целокупном развоју методике наставе српског као матерњег и методике наставе српског као страног језика. Током наставне и научне каријере показао је посвећеност у унапређењу наставне праксе и преданост у научном утемељењу методике наставе српског као страног језика. Своју каријеру градио је обављајући послове лектора, доцента, ванредног и редовног универзитетског професора, а део свог научног рада и промишљања посветио је питањима развитака наставе српског као страног језика, унапређењу методике и неговању наставног подмлатка. У својим радовима је врло често умео да у одговарајућем делу рада проговори о већем броју проблема и недоумица у вези са наставом српског као страног језика. Милорад Дешић је током четири деценије дављења методиком наставе српског језика умео да, са одговарајуће временске дистанце, сагледа урађено и предложи даље кораке за сигуран развитак (методике) наставе српског као страног језика. Из данашње перспективе бисмо рекли да је добар део савета прихваћен – акредитоване су посебне мастер (и основне) академске студије за школовање предавача, а и постоји већи број публикација у којима истраживачи могу објављивати резултате својих истраживања. Ипак, још увек не постоји часопис у коме би се публиковали искључиво радови из области методике наставе српског као страног језика, чиме би

још једно предвиђање професора Дешића било остварено.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Ко је професор Милорад Дешић?

На који начин је током професионалне каријере био повезан са методиком наставе српског као страног језика?

Колико је научних чланака из методике наставе српског као страног језика професор Милорад Дешић објавио током професионалне каријере?

Којим питањима се посебно бавио у својим научним радовима?

Објасните значај који је рад професора Милорада Дешића имао по развитаку методике наставе српског као страног језика.

Задатак за израду пројекта

Пронађите библиографију радова професора Милорада Дешића коју су написали Ивана Спасојевић и Михаило Шћепановић 2006. године у часопису *Српски језик: студије српске и словенске*, 11, 1/2, 7-8. Упознајте се са научним описом професора Милорада Дешића. Издвојите теме из области методике наставе српског језика којима се током своје професионалне каријере посебно бавио.

Цитирана литература

Брборић, Вељко (2006). О правописном раду Милорада Дешића. *Српски језик: студије српске и словенске*, 11, 1/2, 417-425.

Николић, Милка (2020). Библиографија српског као страног језика (1991-2018). У: *Српски језик као странани у теорији и пракси IV* (ур. Весна Крајишник), Београд: Филолошки факултет, 593-623.

Спасојевић, Ивана, Шћепановић, Михаило (2006). Биографија проф. др Милорада Дешића. *Српски језик: студије српске и словенске*, 11, 1/2, 7-8.

Извори

Дешић, Милорад (1984). Настава српскохрватског језика у француској средини. У *Усвех у учењу са стипендијом психолошког института*. Београд: Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, 160-161.

Дешић, Милорад (2001). Правопис у настави српског језика као страног. У Ј. Вучо (ур.), *Савремене тенденције у учењу и настави страних језика*. Никшић: Филозофски факултет, 71-77.

Дешић, Милорад (2003). *Ozvučeni udžbenik srpskog jezika kao stranog*. У Ј. Vučo (пр.), *Udžbenik u nastavi stranih jezika*. Nikšić: Univerzitet Crne Gore,

199-205.

- Дешић, Милорад (2003). Српски језик као страни данас. У П. Вучковић (ур.), *Педесет година Института за стране језике: 1953-2000*. Београд: Институт за стране језике, 63-67.
- Дешић, Милорад (2004). Образовање наставника српског језика као страног. У Ј. Вучо (ур.), *Настава језика у реформи образовања*. Никшић: Филозофски факултет, 126-129.
- Дешић, Милорад (2007). Двадесет година рада Центра за српски као страни језик. У М. Дешић (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси*. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 7-11.
- Дешић, Милорад (2007). Српски језик као страни у теорији и пракси. У С. Танасић (ур.), *Шездесет година Института за српски језик САНУ: Зборник радова I*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 267-271.
- Дешић, Милорад (2011). Српски језик као страни у БХС контексту. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језику теорији и пракси II*. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 187-195.
- Дешић, Милорад (2016). Ортографија и ортоепија у српском као страном језику. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси III*. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 125-129.

- Dešić, Milorad (1985). Istraživanja u metodici nastave srpskohrvatskog jezika. *Književnost i jezik*, 3-4, 173-178.
- Dešić, Milorad (1986). Prozodijski elementi u nastavi srpskohrvatskog jezika kao stranog. У Р. Vučković (ur.). *Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog*. Београд: Institut za strane jezike, 106-108.
- Dešić, Milorad (1988). Problemi nastave srpskohrvatskog jezika kao stranog. *Književnost i jezik*, XXXV, 78-79.
- Dešić, Milorad (1990). Nastava srpskohrvatskog jezika kao stranog: dosadašnja iskustva i naredni zadaci. У *Učenje jezika, komunikativni pristup i obrazovanje nastavnika*. Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti, 233-237.

Тринаеста лекција

КОНТИНУИТЕТ У ИСТРАЖИВАЊИМА (МЕТОДИКЕ) НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Анализа научних радова нам је показала да је у периоду од 1961. до краја 2023. године у области методике наставе српског као страног језика објављено преко четири стотине научних прилога (радова, приказа и библиографија), и то у четрдесет једном зборнику радова и тридесет и четири научна часописа. Аутори су у својим радовима истражили најразноврсније теме које се тичу општеметодичких питања наставе страног језика и питања из области методике наставе српског као страног језика. Стога у овој лекцији пружамо класификацију и преглед обрађених тема.

Кључне речи: српски језик, методика наставе српског као страног језика, глотодидактика, историјски развитак, библиографија

Компаративни приступ трима објављеним библиографијама радова из области српског као страног језика, чији су састављачи Весна Крајишник (1992), Милка Николић (2020) и Александар Новаковић (2023а), показују нам не само да је интересовање за проучавањима у овој научној дисциплини порасло већ и да се, сходно новопубликованим научним публикацијама (чланака, радова, приказа и сл.), увећао број часописа и зборника у којима су током шездесет година они објављивани. Александар Новаковић (2023а) у „Библиографији радова из области методике наставе српског као страног језика (2018–2022)” бележи запажен раст броја објављених радова у периоду од само пет година, указујући на значај четири зборника радова са истоимене научне конференције: *Српски као страни језик у теорији и пракси* (Филолошки факултет у Београду и Центар за српски као страни језик). О значају наведених зборника зна се и приповеда годинама уназад, а врло често се у научним круговима карактеришу као својеврсни методички приручници за све који се баве наставом српског језика за странце

(Крајишник 2016: 10). Ипак, преглед горепоменутих библиографија показује нам да су развоју ове научне дисциплине допринели и многи други зборници радова и, у новије време, часописи, у којима универзитетски професори, истраживачи и наставници-практичари објављују резултате својих најразноврснијих научних истраживања.

Анализа корпуса нам је показала да је у периоду од 1961. до краја 2023. године у области методике наставе српског као страног језика објављено преко четири стотине научних прилога (радова, приказа и библиографија), и то у четрдесет једном зборнику радова и тридесет и четири научна часописа. Све зборнике радова и часописе могли бисмо поделити у две велике групе: прву групу би чинили они зборници радова и часописи у којима је објављено више десетина научних чланака, док би другу групу чинили зборници и часописи у којима је објављено мање од два рада. Првој групи (између осталих) припадају зборници радова *Српски као сѝрани језик у ѝеорији и ѝракси (I-V)*, *Српскохрватски језик као сѝрани* (1984), *Насѝава српскохрватској језика као сѝраној* (1986), *Савремена ѝроучавања језика и књижевностѝи*, *Прва конференција „Живи језици”*, односно часописи *Научни сасѝанак славистѝа у Вукове дане*, *Славистѝика*, *Српски језик: сѝудије српске и словенске*, *Филолој*, *Лиѝар*, *Примењена линѝвистѝика*, *Годишњак за српски језик*, *Philologia Mediana*, *Метѝодички видици*, *Прилози насѝави српској језика и књижевностѝи* (в. графички приказ 1). Другој групи припадају зборници радова *Зборник радова Педагошкој факултѝета у Ужицу*, *Конѝекстѝи*, *Језик, књижевностѝи, алѝтернатѝиве*, *Зборник радова савеѝовања „Друшѝтвена функција знања сѝраних језика”*, *Теме језикословне у срѝистѝици кроз дијакронију и синхронију: зборник у часѝи Љиљани Субоѝић*, *Филолошка истрѝживања данас*, *Кулѝурно-ѝоѝѝорна средсѝва у функцији насѝаве и учења*, *Језик, кулѝура, образовање*, *Образовање и усавршавање насѝавника*, *Уѝбеник у насѝави сѝраних језика*, *Шездесет ѝ година Инсѝитѝуѝа за српски језик САНУ*, *Семинар српској језика, књижевностѝи и кулѝуре*, *Неѝовање српској језика и књижевностѝи*, *Српско језичко насѝеђе на ѝросѝору данашње Црне Горе и српски језик данас*, *Кулѝура: у ѝоѝрази за новом ѝарадѝимом*, *Пуѝевима речи: зборник радова у часѝи Даринки Горѝан Премк*, *Кулѝуре у дијалоју*. *Филолоѝија и инѝеркулѝуралностѝи*, *Зборник Инсѝитѝуѝа за српски језик САНУ: Српски језик и акѝуелна ѝиѝања језичке ѝолиѝике*, *Мулѝидисциѝлинарностѝи у насѝави језика и књижевностѝи*, *Акѝуелни ѝеоријско-метѝодолошки ѝроблеми ѝроучавања и насѝаве словенских језика, књижевностѝи и кулѝура*, *Брендрави у књижевностѝи, језику и уметностѝи*, *Сусретѝ кулѝура*, *Српски језик, књижевностѝи, уметностѝи*, *Срѝија између Исѝока и Зайада: наука, образовање, кулѝура и уметностѝи*, односно часописи *Баѝѝина*, *Учење и насѝава*, *Метѝодичка ѝеорија и ѝракса*,

Словеника, Наслеђе, Исходошћѡа, *Facta Universitatis: Series Linguistics and Literature*, Језици, Преводилац, Зборник Маѡишце срѡске за филолоѡију и линѡвѡсѡику, Наш језик, Књѡжевна исѡјорија, *Opera Slavica*, Анали Филолошкоѡ факулѡиетѡа у Беоѡрагу и др. Њихови аутори су угледни универзитетски професори и сарадници, истраживачи на институтима, страни слависти и наставници-практичари. Међу њима су они који су се методиком наставе српског као страног језика бавили током већег дела професионалне каријере, али и прваци срѡбистичке и славистичке науке који су исказали интересовање ка проучавањима у овој научној дисциплини: Ана Батас, Биљана Бабић, Биљана Николић Мастоѡ, Бранислава Богдановић, Валентина Зенчук, Вељко Брѡборић, Весна Крајишник, Весна Ломпар, Весна Половина, Војкан Стојичић, Душанка Звекић Душановић, Душка Кликовац, Зона Мркаљ, Зора Вукадиновић, Зорица Несторовић, Ирена Грицкат, Исидора Бјелаковић, Јасмина Дражић, Јелена Ајѡановић, Јелена Војновић, Јелена Перишић, Јелена Редли, Јулијана Вучо, Ксенија Кончаревић, Љиљана Бањанин, Марина Јањић, Милка Николић, Милораѡ Дешић, Милош Ковачевић, Наташа Милићевић Добромиров, Наташа Спасић, Наум Димитријевић, Неѡјша Маринковић, Никиѡа Стрижак, Никола Кремзер, Оливера Дурбаѡа, Оља Арсић Перишић, Петар Вучковић, Радмило Маројевић, Рајна Драгићевић, Роберт Бонковски, Слоѡодан Новокмет, Стефан Милошевић и др.

У објављеним научним радовима обрађене су најразноврсније теме из области методике наставе српског као страног језика: општеметодичка питања наставе (српског као) страног језика и питања из области методике наставе српског као страног језика (организациона питања и функционисање центара/института, наставни програми: изучавање граматике и правописа, анализа грешака, место и карактеристике онлајн-курсева и статус српског језика у иностранству, место и улога наставника и ученика, функционалност наставних метода, приступа и модела, односно наставних средстава и материјала).

1. Општеметодичка питања наставе (српског као) језика

Општеметодичка питања наставе страног језика окупљају све радове у којима се аутори баве основним питањима глотодидактике и контактне лингвистике. У оквиру прве наведене групе сагледава се појам страног језика и глотодидактички аспекти наставе страног језика: указује се на начине дефинисања појмова из ове области, представљају терминолошка решења и успостављају разлике између одређених термина (*меѡѡог* или *ѡрѡсѡиуѡ*), указује на значај граматичког минимума, сагледава место граматике и дистрибуције граматичких категорија у настави, дефинишу појмови откривене и скривене граматике. Ипак, највише пажње аутори

усмеравају ка испитивању места и функције граматичке, комуникативне и лингвокултуролошке компетенције у настави. У другој групи питања сагледава се термилошко одређење интерференције и међусобних утицаја језика (класичних језика и српског, грчког и српског) по ефикасност наставног процеса, указује се на значај познавања елемената матерњег језика ученика, предочавају се опште карактеристике усвајања српског као трећег страног језика, односно као језика окружења за потребе рада и образовања.

2. Фундаментална питања из области методике наставе српског као страног језика

Анализа корпуса нам је показала да се, природно и логично, аутори у највећем броју радова баве фундаменталним питањима методике наставе српског као страног језика. У првом реду реч је о радовима у којима се сагледава историјски развитак ове научне дисциплине и најважнија питања њеног постојања. Наиме, почев од 1984. године и одржавања првог округлог стола посвећеног питању наставе српског као страног језика, сагледавају се важна теоријско-методолошка, односно дидактичко-методска питања наставе срско(хрватско)г језика као страног, услови модернизације наставног процеса, место и улога наставних принципа.

2.1. Организациона питања наставе српског као страног језика

Важну подтему у оквиру фундаменталних питања методике наставе српског као страног језика чине организациона питања, у оквиру којих се сагледава: функционисање центара и института за српски као страни језик, квалитет наставног програма, место и улога наставника и ученика, функционалност метода, приступа и модела, квалитет наставних средстава и материјала и могућност реализације онлајн-наставе.

2.2. Функционисање центара/института за српски као страни језик

У оквиру ове подтеме аутори радова сагледавају активности центара за учење српског као страног језика при филолошким и филозофским факултетима у земљи, односно функционисање Института за стране језике. У оквиру прве групе посебну пажњу аутори усмеравају ка историјском развоју и реализованим пројектима у оквиру деловања центара за српски као страни језик при Филолошком факултету у Београду, Филозофском факултету у Новом Саду и Нишу. У оквиру друге групе сагледава се наставни процес на Институту за стране језике, и то: основне карактеристике течајева српског као страног језика, њихова функционалност, али и искуства у раду 1) са ученицима који имају различите матерње језике и 2) помоћу савремених методичких модела и приступа.

2.3. Наставни програм у настави српског као страног језика

Питање наставног програма у настави српског као страног језика годинама уназад привлачи пажњу лингвиста, методичара наставе, истраживача и наставника-практичара. Многи аутори су се посредно бавили овим питањем у радовима из области фундаменталних питања наставе српског као страног језика. Међутим, постоји неколико објављених радова у којима су се аутори детаљно бавили овом темом. Посебну пажњу усмерили су ка месту и функцији *Заједничкој евројској референтној оквира*, односно ка концепцији програма за наставу српског као страног, односно српског као нематерњег језика. Посебан сегмент ове теме заузимају важна питања наставне обраде садржаја из области граматике српског језика.

2.3.1. Питања изучавања граматике и правописа у настави српског као страног језика

Анализа наведене грађе показала нам је да су лингвисти, методичари наставе и истраживачи своју пажњу усмерили ка питању презентовања садржаја из области граматике, и то: фонетике, фонологије и прозодије, морфосинтаксе, творбе речи, лексике и лексикологије, семантике и правописа. У оквиру фонетике, фонологије и прозодије сагледавају се важна питања презентовања фонолошког система српског језика и подучавања акценатског система. Значајан део истраживања усмерен је ка питањима подучавања/учења градива из области морфосинтаксе: променљивих и непроменљивих врста речи (посебно именица, придева, заменица, глагола; предлога, прилога, речца, узвика и везника), глаголских времена и начина, односно реда речи и рекције. Такође, анализа нам је показала да је сагледана функција творбе речи у овој врсти наставе, као и питања усвајања творбених модела у српском језику код одраслих и код деце. У оквиру лексике/лексикологије детаљно се испитују лексички аспекти учења српског као страног језика са фокусом на: 1) теоријска питања важности минималног речника неопходног за успостављање неметане комуникације, 2) значај фразеологизама, идиома и колокација и 3) начин обраде лексике у функцији именовања породичних односа и обичаја. Нешто мање интересовања истраживачи су посветили изучавању садржаја из области семантике и правописа (правописних компетенција, важности ортографије и места нестандардног језика).

2.3.2. Анализа грешака у настави српског као страног језика

У блиској вези са изучавањем садржаја из области граматике налазе се и научни радови у којима аутори сагледавају грешке приликом

учења српског као страног језика, тражећи могуће узроке који су до њих довели. У више радова аутори сагледавају природу грешака које настају приликом учења српског језика и врше њихову класификацију према пореклу / матерњем језику ученика – руски, италијански, француски, румунски, мађарски и нивоу учења језика – почетни, средњи и напредни. Ипак, највећи број радова у фокусу има само један граматички или правописни ниво. Тако се анализирају грешке на фонетско-фонолошком нивоу, морфосинтаксичком – употреба падежних облика (генитива и локатива), предлошко-падежних конструкција, глаголских облика (презента, футура првог и партиципа актива), односно на правописном нивоу – најчешће ортографске грешке, изузеци од правила, грешке при изради диктата или успостављања писане комуникације. Коришћени приступ у реализацији овог истраживања не пружа нам могућност да се појединачно бавимо сваким објављеним научним радом, али нам је њихово ишчитавање показало да је услед међусобног преплитања врло тешко повући јасну границу у погледу обрађиване теме. Примера ради, иако се у готово свим горепоменутом радовима изналазе потенцијална решења за уочене проблеме у наставној пракси, само један рад својим насловом то експлицитно апострофира.

2.4. Питања онлајн-наставе српског као страног језика

Једно од важнијих организационих питања методике наставе српског као страног језика јесте питање концепције, места и квалитета онлајн-наставе. У четрнаест радова, од којих је највећи број објављен у зборницима *Српски као страни језик у теорији и пракси* и часопису *Научни састанак слависта у Вукове дане*, аутори се баве најразличитијим питањима из ове (под)области. Најпре су сагледана питања могућности подучавања српског као страног језика на даљину и примене интернета у наставној пракси, а затим су детаљно обрађена питања концепције онлајн-курсева – оквир и информатичко-програмска решења, функционалност платформи за реализацију ових типова курсева – *Hook Up!*, *Нема проблема*, функционалности ових типова курсева, али и функционисања онлајн-лектората српског језика.

2.5. Статус српског језика у иностранству

Једно од важнијих питања у области методике наставе српског као страног језика (а и србистике уопште) јесте питање статуса српског језика у иностранству. У својим радовима аутори најпре сагледавају основну улогу и значај изучавања српског језика у иностранству, прошлост, садашњост и будућност функционисања лектората за српски језик, усмеравајући пажњу ка актуелним теоријско-методолошким питањима њиховог

функционисања при универзитетима и на славистичким катедрама у: Македонији, Бугарској, Словенији, Пољској, Словачкој, Русији, Украјини, Немачкој, Аустрији, Грчкој, Великој Британији, Француској, Румунији, Финској, Италији, Сједињеним Америчким Државама, Јапану, Кини и Јужној Кореји.

2.6. Место и улога наставника и ученика

Реч је о врло интересантном и изузетно важном питању квалитета наставног процеса. У радовима је пажња усмерена ка улози коју наставник има у настави српског као страног језика, најчешћим недоумицама наставника-почетника, могућностима иницијалног образовања и стручног усавршавања, односно ка вези између узраста ученика и резултата у наставном процесу и посебно ка психолингвистичким основама наставе и важности мотивације у учењу српског као страног језика.

2.7. Наставне методе, приступи и модели

У веома блиској вези са личношћу и делањем наставника српског као страног језика налазе се питања делотворности наставних метода, приступа и модела. У својим радовима аутори су посебну пажњу усмерили ка месту, улози и функционалности савремених метода и нових приступа у учењу српског као страног језика. Успостављајући границу између ефикасних и нефункционалних приступа настави српског као страног језика, у радовима се разматрају питања примене комуникативне, асоцијативне и драмске методе, интервјуа, односно зависности модела, модела обрнуте учионице и лексичког приступа.

2.8. Наставна средства и материјали у настави српског као страног језика

Анализа грађе нам је показала да су аутори највише пажње током вишедеценијског развитка методике наставе српског као страног језика посветили питању квалитета и функционалности наставних средстава и пропратног материјала. У оквиру ове групе обрађена су питања квалитета уџбеника и њихове функционалности у наставној пракси. Другим речима, 1) извршена је њихова класификација према нивоима на којима се користе, 2) сагледана функционалност применом критеријума за теоријску и практичну евалуацију и 3) указано је на могућности њиховог осавремењивања (кроз објављивање електронских интерактивних уџбеника). Такође, посебно је истакнут значај речника, граматике за странце, тестова, филмова и стрипова. Са особитом посвећеношћу истраживачи су приступили сагледавању места и улоге (аутентичних, књижевних и некњижевних, ауторских и народних) текстова у настави српског као

страног и уџбеницима, односно могућностима употребе корпуса у настави српског као страног језика.

Реализовано истраживање пружило нам је важне податке о историјском развоју методике наставе српског као страног језика. Посебну пажњу ка проучавањима у овој области посветили су најпре методичари наставе, а затим и прваци србистичке и славистичке науке – угледни универзитетски професори, сарадници и истраживачи. У својим радовима истражили су најразноврсније теме које се тичу општематодичких питања наставе страног језика и питања из области методике наставе српског као страног језика. Тако су се у оквиру општематодичких питања наставе страног језика бавили основним питањима глотодидактике и контактне лингвистике, док су се у оквиру питања методике наставе српског као страног језика бавили проучавањима организационих питања и функционисања центара/института, наставним програмима, изучавањем граматике и правописа, анализом грешака, местом и улогом наставника и ученика, функционалношћу наставних метода, карактеристикама онлајн-курсева и статусом српског језика у иностранству. Притом, сви радови имају полифункционалну природу, обрађујући, поред основне теме, и одређени број подтема, што нам сугерише да наведену поделу треба сматрати условном. Међутим, бројност радова и обрађених тема, као и број зборника/часописа омогућавају нам да закључимо да је методика наставе српског као страног језика чврсто утемељена у србистичкој, славистичкој и глотодидактичкој науци, те да будући проучаваоци имају добре основе на којима ће реализовати нова истраживања.

Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената

Које теме су обрађене у досадашњим истраживањима (методике) наставе српског као страног језика?

У којим зборницима и часописима су аутори објављивали резултате својих истраживања?

Издвојите тему која није могла да буде обрађена у периоду од 1945. до 1986. године.

Ко су аутори анализираних радова?

Која тема (према Вашем мишљењу) није у довољној мери обрађена?

Задатак за израду пројекта

Пронађите радове (користећи поменуте библиографије) у којима су ауто-

ри оставили сведочења о србистици ван наших граница у периоду након Другог светског рата. Издвојите запажања о њеном статусу на европским (и светским) универзитетима.

Цитирана лиџераџура

Крајишник, Весна (2016). Нека питања из методике наставе српског као страног језика. У: *Српски као страни језик у теорији и пракси III* / Ур. Весна Крајишник. Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик, 7-26.

Николић, Милка (2020). Библиографија српског као страног језика (1991-2018). У: *Српски језик као страни у теорији и пракси IV* (ур. Весна Крајишник), Београд: Филолошки факултет, 593-623.

Новаковић, Александар (2023). Библиографији радова из области методике наставе српског као страног језика (2018-2022). *Живи језици*, 43(1), 181-195.

Krajišnik, Vesna (1992). Bibliografija jugoslovenskih radova o srpskohrvatskom jeziku kao stranom (1960-1990). *Živi jezici*, XXXIV-XXXV/1-4, 184-203.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Садржај претходних лекција показао нам је да период након Другог светског рата заиста можемо назвати златим добом методике наставе српског као страног језика. Захваљујући отвореној спољној политици према иностранству, наша тадашња држава потписала је велики број билатералних споразума који су омогућили имиграцију иностраног становништва у нашу земљу. Нашавши се у новој средини имали су потребу и жељу да науче језик српског домицилног становништва, због чега се покреће значајан број течајева српског као страног језика на Институтима, у центрима за учење српског као страног језика и при народним и радничким универзитетима. Са порастом броја ученика природно је растао и број србиста (и професора страних језика) који су учествовали у организацији и реализацији течајева. Но, литература из ове области сведочи нам да је постојао раскорак између поменутих наставне праксе, са једне стране, и теоријског и научног приступа, са друге стране. Њихов практичан рад неретко је био омеђен сопственим искуством, које су или задржавали за себе или делили са колегама из институције у којој су запослени. Веома су ретко заинтересовану стручну јавност обавештавали о својим резултатима, те су сазнања о методици наставе српског језика остајала затворена унутар зидова института, центара, народних и радничких универзитета. Ипак, из перспективе данашњег методичара наставе српског као страног језика можемо разумети сву сложеност и изазовност ситуације у којој су наши претходници живели, радили и настојали да, сходно тадашњим могућностима, унапреде методiku наставе српског као страног језика. По свему судећи, они су у томе успели – конституисани су први институти, промењена улога народних и радничких универзитета, основани (међународни) центри за учење српског као страног језика, организована прва окупљања, конференције и састанци, публиковани први уџбеници (и остали наставни материјали) и реализована прва систематска научна истраживања теорије и праксе. Посебну пажњу ка проучавањима у овој области посветили су најпре методичари наставе, а затим и прваци србистичке и славистичке науке – угледни универзитетски професори, сарадници и истраживачи. Покренута је жива расправа о фундаменталним питањима из области методике наставе српског као страног језика (функционисању центара/института, потреби наставног програма српског језика за стране држа-

вљане, анализи грешака, статусу српског језика у иностранству, месту и улози наставника и ученика, функционалности наставних метода, приступа и модела, односно наставних средстава и материјала).

Током анализираниог периода постављени су чврсти темељи будућем развоју методике наставе српског као страног језика. Четрдесетогодишња епоха у развоју методике наставе српског као страног језика само се привидно окончала организацијом округлих столова 1984. и 1986. године, када је установљен Центар за српски као страни језик на Филолошком факултету у Београду. Заправо, његовим оснивањем започела је реализација свих идеја о могућем (и потребном) развоју (методике) наставе српског као страног језика (које су годинама биле обликоване). Центар је изнедрио генерације успешних методичара наставе српског као страног језика, који су својим залагањем и преданим радом допринели унапређењу квалитета наставне теорије и наставне праксе. У њему је реализовано више стотина течајева, а српски језик савладало неколико десетина хиљада страних ученика/студената. Такође је састављен програм српскохрватског језика за стране држављане, одбрањена и прва докторска дисертација из области методике наставе српског као страног језика, али и објављени многобројни уџбеници и приручници за наставнике и ученике. У великој мери је утицао да се истоимени центри оснују и на другим србистичким катедрама – у Новом Саду, у Нишу, у Крагујевцу и у Бањалуци. Са повећањем броја заинтересованих научника, истраживача и практичара реализоване су многобројне идеје зачете у периоду након Другог светског рата – публиковани су квалитетни универзитетски уџбеници, акредитоване су (основне и) мастер академске студије за образовање будућих предавача српског као страног језика, потпомогнут је рад лектората (у изузетно сложеним геополитичким односима), одбрањене нове докторске дисертације, објављено више уџбеника из методике наставе српског као страног језика, покренут први ускоспецијализовани часопис за методiku наставе српског као страног језика и реализована комплексна истраживања наставне теорије и праксе у којима су аутори размотрили различите аспекте наставе српског као страног језика. Њихова анализа нам је показала да је у периоду од 1961. до краја 2023. године у области методике наставе српског као страног језика објављено више од четири стотине научних прилога (радова, приказа и библиографија), и то у четрдесет једном зборнику радова и тридесет и четири научна часописа. Бројност радова и обрађених тема, као и број зборника/часописа омогућавају нам да закључимо да је данашња методика наставе српског као страног језика чврсто утемељена у србистичкој, славистичкој и глотодидактичкој науци. Будући проучаваоци засигурно имају добре основе са којих ће усмеравати њен будући развој.

РЕГИСТАР АУТОРА

Б

Банђур, Вељко 14, 17
Бањанин, Љиљана 89, 92, 119
Белић, Александар 19, 111
Богдановић, Бранислава 55, 59, 67, 119
Богетић, Драган 73, 76
Бојовић, Злата 79, 81, 83, 85, 92
Бонџић, Драгомир 71, 73, 76
Бранг, Петар 86, 92
Брборић, Вељко 98, 99, 101, 102, 112, 114, 119
Бреро, Вања 58, 67
Бугарски, Ранко 56, 57, 60, 61, 63, 64, 67, 97, 103, 108
Бурзан, Мирјана 65, 67, 87, 92

В

Васић, Вера 22, 24, 63, 70, 108
Васић, Смиљка 25
Владисављевић, Димитрије 15, 17
Вујадиновић, Даница 23, 33, 36, 37, 40, 41, 42, 45–47, 48, 49, 57, 74
Вујисић-Живковић, Наташа 14, 17, 18
Вукадиновић, Зора 23, 35, 40, 45, 48, 49, 53, 54, 62, 70, 108, 119
Вукомановић, Славко 57, 64, 70
Вучетић, Зорица 58, 70
Вучковић, Петар 21, 23, 24, 33, 35, 40, 45, 47, 53–55, 63, 66, 67–70, 103, 115, 119

Г

Гачић, Зоран 58, 67, 97, 103, 108

Голубовић, Ана 82, 83, 85, 92
Голубовић, Биљана 89, 92
Грбић, Драгана 87, 92
Гудељ-Велага, Зденка 56, 67, 108

Д

Дабић, Богдан 58, 67
Депепе, Марк 13
Дешић, Милорад 8, 10, 11, 15, 16, 22, 42, 53, 55, 56, 60, 74, 105–119, 147
Димитријевић, Наум 22, 24, 56, 57, 63, 64, 97, 103, 119
Дончева, Дарина 87, 91, 93
Дункова, Татјана 87, 89, 91, 93
Дурбаба, Оливера 87, 88, 91, 83, 119

Ђ

Ђерић, Радослав 62, 67
Ђукановић, Маја 87, 93
Ђурић, Остоја 25, 56, 61, 65, 67, 77

Е

Елермејер Животић, Олга 93

Ж

Живанић, Љубица 23, 61, 70
Животић, Александар 76
Жигић, Дарко 20, 25, 64, 70, 108
Жилетић, Зоран 63, 70
Зарић, Божидар 61, 70
Звекић-Душановић, Душанка 89, 91, 93, 119
Зенчук, Валентина 87, 91, 93, 119

И

Иванова, Ирина 89, 93

- Иванова, Ценка 87, 91
 Ивић, Павле 14, 17, 66, 81, 82, 83, 92
 Игњатић, Здравко 20, 21, 25, 62, 64, 68, 73, 77, 108
 Иричанин, Гордана 90, 93
- Ј**
 Јармак, Вероника 87
 Јерковић, Јован 56, 68
 Јовановић, Јелена 23, 35, 40
- К**
 Кнафлич, Владислава 25
 Ковачићек, Миљенко 59, 68
 Кончаревић, Ксенија 88, 89, 93, 94, 119
 Костић, Ђорђе 19, 20, 25
 Крајишник, Весна 15–18, 45, 67, 76, 88–91, 94, 106, 109, 114, 115, 117, 118, 119, 125
 Кремзер, Никола 60, 62, 68, 119
- Л**
 Лазић, Милорад 73, 74, 76
 Лалић, Радован 81, 83
 Лашкова, Лили 87, 94
 Ломпар, Весна 81, 90, 91, 94, 99, 101, 103, 119
 Лубаш, Владислав 87
- М**
 Максимовић, Александра 14, 18
 Малетић, Нада 58
 Маринковић, Милица 91, 94
 Маринковић, Мирјана 15, 17, 94
 Маринковић, Небојша 88, 90, 94, 95, 119
 Марковић, Слободан 80, 81, 83
 Маројевић, Радмило 22, 24, 63, 64, 68, 97, 103, 108, 119
 Микеш, Меланија 58, 68
- Милојковић, Анђелка 79, 83
 Милошевић, Милош 21, 22, 25, 80
 Милутиновић, Десанка 68
 Михаиловић, Љубомир 64, 68
 Мишеска-Томић, Олга 56, 68
 Мразовић, Павица 57, 68
- Н**
 Николић, Милка 16, 17, 114, 117, 119, 125
 Новаковић, Александар 15, 16, 17, 21, 24, 42, 44, 45, 59, 67, 72–76, 102, 103, 117, 125, 147, 149
 Новаковић-Шашић, Дубравка 57, 69
 Новокмет, Слободан 80, 81, 83, 119
- О**
 Опачић, Гордана 58, 69
 Оташевић, Ђорђе 97, 103
- П**
 Пападријанос, Јоанис 95
 Патриц, Моника 87
 Перић, Александар 59, 69
 Петровић, Владислава 59, 69, 108
 Плавшић, Првослав 58, 69
 Пожгај-Хаџи, Весна 59, 69, 108
 Поткоњак, Ненад 14, 17
 Прћић, Љубица 58, 69
- Р**
 Радић, Првослав 98, 99–101, 103
 Раос-Ђурчин, Ранка 57, 59, 69
 Риђановић, Мидхат 59, 69
- С**
 Савић, Мирјана 71, 76
 Сладојевић, Весна 64, 69
 Смољска, Аделаида 87, 88, 91, 95
 Спасојевић, Ивана 106, 114

Стаменковић, Ксенија 15, 17, 147
Станкијевич, Едвард 95
Станковић, Богољуб 80, 88, 91, 95
Стевановић, Михајло 19, 24
Стевић, Слободан 90, 95
Стефановић, Александар 95
Стојановић, Радмило 63, 69
Стојановић, Часлав 59, 69
Стојичић, Војкан 87, 95, 119

Т

Танасић, Срето 19, 24
Танасковић, Дарко 58, 70
Танчић, Драган 14, 17
Тјапко, Галина 89
Томић, Ново 57, 70
Томићи, Миле 87, 95

Ђ

Ђорић, Божо 8, 10, 11, 80, 81, 97–103
Ђупић, Драго 19, 24

У

Урком, Александар 90, 95

Х

Хамовић, Зоран 62, 68, 108

Ц

Церовић, Станица 23, 41, 42, 46, 74

Ш

Шкара, Даница 58, 69
Шћепановић, Михаило 106, 114

ИНДЕКС ПОЈМОВА

А

аудио-визуелна метода 21

Б

библиографија 13, 17, 23, 24, 55, 64, 83, 92, 98, 114, 117, 118, 124, 125, 128
билатерални споразум 15, 71, 73, 77, 77

Г

глобално-структурна метода 21
глотодидактика 88, 117, 119, 124

Д

дидактичко-методичко облик. 11, 27, 32, 35, 39, 41, 43–45, 47, 53, 100, 102, 103

Е

екскурзија 81

И

Институт за стране језике 15–17, 19–25, 27, 32, 35, 39, 41, 45, 47, 49, 53, 55, 56, 59, 60, 62–66, 73, 74, 107, 108, 115, 120

К

Коларчев народни универзитет 15
комуникативна метода 21, 23, 37, 48, 62, 123
контрастивна анализа 56, 58, 62, 108

Л

лектор 61, 80, 86, 98, 100, 110, 112, 113

М

магнетофон 20
Међународни славистички центар 8, 10, 15, 79–83, 92, 98, 106
методика наставе српског као завичајног језика 22, 56, 57, 65, 76, 86, 89, 91, 107
методика наставе српског као нематерњег језика 76, 89, 121

Н

народни универзитет 7, 10, 19, 20, 32, 39, 44, 45, 47, 49, 71–77, 108, 127, 147
Научни састанак слависта у Вукове дане 80, 81, 83, 85, 86, 91–95, 118

О

озвучени уџбеник 111, 112

П

педагошка историографија 10, 11, 13, 14, 16, 17
Покрет несврстаних 71, 72

Р

раднички универзитет (в. народни универзитет)

Ф

фонетска лабораторија 20, 21, 25

ИЗ РЕЦЕНЗИЈА

РЕЦЕНЗИЈА УЏБЕНИКА

ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА НАКОН II СВЕТСКОГ РАТА ДОЦ. ДР АЛЕКСАНДРА НОВАКОВИЋА

Према подацима доступним у званичној научној литератури до повећања заинтересованости за проучавања у области методике наставе српског као страног језика долази након Другог светског рата као резултат сложених друштвено-политичких прилика на простору бивше југословенске државе и тадашњих тенденција у образовању XX века. Нажалост, до дана данашњег није објављена студија у којој би се детаљније проговорило о овом интересантном периоду у развоју методике наставе српског као страног језика, а све корисне и интересантне чињенице сачуване су у више десетина радова и у сећањима појединаца који су директно били укључени у реализацију наставе. Препознавши чињеницу да је младом методичару наставе и истраживачу заиста тешко да дође до таквих сведочења о историјском развоју ове научне дисциплине, Александар Новаковић је написао уџбеник *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након II светског рата*, у коме се усмерио ка сагледавању места улоге институција, појединаца и наставних средстава који су директно допринели научном утемељењу и развоју методике наставе српског као страног језика. Директни подстицај за проучавање наведеног периода у развоју методике наставе српског као страног језика дошао је, према речима аутора, од чланова комисије за одбрану докторске дисертације (проф. др Марине Јањић, проф. др Вељка Брборића, проф. др Весне Крајишник, проф. др Јасмине Дражић и проф. др Снежане Божић), који су га својим сврсисходним коментарима упутили на потребу упознавања и спознавања наслеђа које му у тренутку писања дисертације заиста није било познато. Схватајући тежину и значај савета, аутор је приступио вишегодишњем истраживачком раду у намери да пронађе што више информација које би му пружиле потпунији увид у чињенично стање ствари. Наравно, свестан сложености наведеног истраживачког задатка, аутор се ограничио на период од 1945. до 1985. године, а у уџбенику унео само оне информације до којих је успео да дође, остављајући другим истраживачима (а и себи) довољно простора за реализацију но-

вих истраживања наведене теме.

Садржај уџбеник чине предговор, тринаест лекција, закључна разматрања, регистар појмова, индекс аутора и изводи из рецензија. У *Предговору* аутор детаљно образлаже подстицаје који су га навели да се лати посла истогриографских проучавања развитка методике наставе српског као страног језика, детаљно описујући методолошке поставке истраживања. Осим прве, претпоследње и последње лекције, све остале лекције имају униформни назив: 1. *О важности сагледавања историјској развојка (методике) наставе српској као страног језика*, 2. *Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 3. *Место и значај уџбеника Почетни итечај српскохрватској језика у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 4. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 1: почетни итечај за странце у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 5. *Место и значај уџбеника Средњи итечај српскохрватској језика у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 6. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 2: средњи итечај за странце у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 7. *Место и значај зборника радова са два округа стола у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 8. *Место и значај радничких и народних универзитетских у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 9. *Место и значај Међународној славистичкој центра у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 10. *Место и значај зборника Међународни савременак славистика у Вукове дане у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 11. *Место и значај уџбеника Српски језик за странце проф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српској као страног језика*, 12. *Место и значај научној рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српској као страног језика* и 13. *Континуитет у истраживањима (методике) наставе српској као страног језика*. У њима аутор сагледава важност историографских истраживања у методици наставе српског као страног језика, а затим у више огледа улогу коју су имали Институт за стране језике, народни и раднички универзитети, Међународни славистички центар, професори Божо Ђорић и Милорад Дешић, односно зборници радова, научни часописи и први уџбеници за учење српско(хрватско)г језика. Свака лекција, сходно захтевима дидактичко-методичког обликовања ове врсте приручника, садржи краће објашњење садржаја уз истицање кључних речи, односно одређени број питања за проверу савладаности представљеног градива. Настојећи да укаже на важност анализираниог периода, али и прикаже његову улогу у постизању континуитета у развоју методике наставе српског као страног језика, аутор је у три лекције указао на постигнуте резултате након 1986. године и

отварања Центра за српски као страни језик при Филолошком факултету у Београду. На самом крају уџбеника налазе се *Рејисџар њојмова*, *Индекс ауџора* и изводи из рецензија.

Сви представљени садржаји намењени су младим истраживачима и методичарима наставе са циљем олакшања процеса сагледавања значаја који су појединци, институције и њихови резултати имали у развоју методике наставе српског као страног језика. Представљени су на логичан и ефикасан начин, остављајући довољно простора будућим истраживачима за конституисање нових истраживања. На основу свега реченог, топло препоручујем уџбеник за објављивање, верујући да ће допринети унапређењу наставе на предмету Методика наставе српског као страног језика у оквиру академских студија Србистике на Филозофском факултету у Нишу.

Проф. др Марина Јањић

РЕЦЕНЗИЈА РУКОПИСА
*ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА* АЛЕКСАНДРА
НОВАКОВИЋА

Рукопис уџбеника *ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА* аутора др Александра Новаковића, доцента на Департману за србистку Филозофског факултета Универзитета у Нишу, обухвата укупно 153 странице А4 формата. Чини га 13 поглавља (лекција) којима претходи Предговор, а након којих следе кратка закључна разматрања (Уместо закључка), Регистар аутора и Индекс појмова, потом простор за изводе из рецензија, библиографски подаци о радовима који су у уџбенику објављени и биографска белешка о аутору.

У Предговору аутор поставља истраживачке и временске оквире које предметност публикације обухвата, указује на сопствене истраживачке подстицаје и интенције, образлаже постављене циљеве и досегнуте резултате. Читалац сазнаје да се период 1945–1986. сматра „златним добом методике наставе српског као страног језика”, те да је у том смислу био инспиративан за откривање дубљих разлога таквог процвата ове научне области; додатни научни изазов представљало је одсуство већег броја публикованих научних и стручних резултата из датог периода, што је последица другачије образовне праксе и тадашњег начина стручног/научног усавршавања и напредовања. Наиме, о начинима рада са странцима који изучавају српски језик, о искуствима и могућностима унапређења ове „најперспективније области србистике” тада се више дискутовало на округлим столовима, научним скуповима и конгресима, а објављивање радова било је од секундарног значаја. Утолико је сваки покушај да се стечено богато искуство, готово полувековно, у области српског као страног језика прикупи, систематизује, опише и обједини у форми лако доступне публикације, пажње и подршке вредан напор. Уџбеник др Новаковића резултат је управо таквих научничких настојања. Поред тога што евидентира постојећа достигнућа, он и експлицитно и имплицитно подстиче на даља истраживања, допуне „празних места” која постоје у сазнањима о историјском развоју ове научне дисциплине, усмерава правце будућих проучавања одређених њених аспеката, академски поштено осветљавајући туђе и несобично делећи своје увиде са заинтересованим читаоцима – студентима, наставницима, научницима. Како и сам у Предговору наводи, уџбеник је „резултат преданог истраживања библиотечких фондова, виртуелних библиотека и електронских база по-

датака, детаљног ишчитавања пронађених научних и стручних радова, али и плодотворних разговора са србистима чији је део професионалне каријере тесно повезан са наведеном епохом.” Ове различите истраживачке активности произвеле су тринеаст огледа, који чине средишњи део уџбеника; неки од њих претходно су публиковани у релевантним научним часописима, о чему постоји прецизна забелешка на крају књиге.

Сви огледи могу се тематски груписати – на оне који аналитички или синтетички начелно описују дату проблематику (1. *О важности сагледавања историјској развојка (методике) наставе српској као сѣраној језика*; 13. *Континуишећ у исираживањима (методике) наставе српској као сѣраној језика*); потом на оне који се баве појединачним значајним уџбеницима за учење српског као страног језика (3. *Место и значај уџбеника Почетни течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 4. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 1: почетни течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 5. *Место и значај уџбеника Средњи течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 6. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*, 11. *Место и значај уџбеника Српски језик за странце ѣроф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*); трећу групу чинили би огледи о значајним институцијама које имају кључну улогу у реализацији, али и научном промишљању ове наставе (2. *Место и значај Института за сѣране језике у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*, 8. *Место и значај радничких и народних универзитетиа у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*, 9. *Место и значај Међународној славистичкој центира у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*), што доводи и до (два) огледа који се баве зборницима које су дате институције публиковале (7. *Место и значај зборника радова са два округла сѣола у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*, 10. *Место и значај зборника Међународни састанак слависта у Вукове дане у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*); на крају, један (односно два) огледа посвећена појединцима који имају истакнуте заслуге у овој области, проф. др Божи Ђорићу и проф. др Милораду Дешићу (12. *Место и значај научној рада ѣрофесора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српској као сѣраној језика*).

Побројани огледи дају добар, детаљан увид у квалитет различитих приступа учењу српског као страног језика, бележе напредак и промене који су, током неколико деценија, (у)чинили аутори уџбеника, практичари ове наставе, континуирано побољшавајући материјале које користе, стално преобликујући и развијајући пратећу дидактичко-методичку

апаратуру, иновирајући концепте и моделе учења у складу са научним и технолошким напретком, а под окриљем надлежних образовних и научних институција и будним оком и ангажманом стручњака у овој области.

Уџбеник Александра Новаковића обogaћен је илустративним материјалом: фотографијама корица и/или изабраних страна уџбеника које анализира; иза сваког огледа налази се попис цитиране литературе и извора, што је нарочито важно за будућа истраживања. Значајна је и функционална димензија уџбеника, усмерена на студенте као будуће кориснике публикације: иза сваке лекције налазе се *питања, задаци и радни налози* за њихов практичан рад и *задатак за израду пројекта*, чиме се подстичу студентске истраживачке навике и склоности и (потенцијално, уколико дође до реализације) унапређују њихове вештине академског рада.

У целини гледано, садржај уџбеника у свим сегментима потврђује ауторову апсолутну инволвираност и искрену посвећеност области коју истражује; а да њену добробит и даљи развој доживљава као своју научну мисију, открива и један у научном дискурсу не тако уобичајен искорак у лично: „У овом тренутку смо настојали да у уџбенику представимо резултате оних у вези са чијим радом смо могли да пронађемо и прикупимо довољан број информација за писање текста лекције, *дајући чврсто обећање* да ћемо место, улогу и значај осталих сагледати у будућим студијама (када будемо дошли до довољног броја потребних информација)” (истакла С. Б).

Верујући да све наведено сведочи о квалитету и вредности понуђеног рукописа, са задовољством га препоручујемо за објављивање.

Проф. др Снежана Божић

РЕЦЕНЗИЈА УЏБЕНИКА
ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА
ДОЦ. ДР АЛЕКСАНДРА НОВАКОВИЋА

Уџбеник „Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата“ доцента Александра Новаковића настао је са идејом обједињавања свих важних информација у вези са научним утемељењем и развојем методике наставе српског као страног језика у другој половини XX вијека. Намијењен је студентима, младим истраживачима и методичарима наставе као водиља за сагледавање и разумевање улоге коју су знајачне институције, догађаји и појединци имали на успостављање и развој методике наставе српског језика као страног.

Уџбеник се састоји од 13 лекција које су, махом, униформно именоване и тиме јасно и прецизно комуницирају свој садржај и циљ: 1. О важности сагледавања историјског развитка (методике) наставе српског као страног језика, 2. Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 3. Место и значај уџбеника *Почетни шечај српскохрватској језика* у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 4. Место и значај уџбеника *Српско-хрватски језик 1: почетни шечај за странце* у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 5. Место и значај уџбеника *Средњи шечај српскохрватској језика* у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 6. Место и значај уџбеника *Српскохрватски језик 2: средњи шечај за странце* у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 7. Место и значај зборника радова са два округла стола у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 8. Место и значај радничких и народних универзитета у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 9. Место и значај Међународног славистичког центра у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 10. Место и значај зборника *Међународни састанак слависта у Вукове дане* у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 11. Место и значај уџбеника *Српски језик за странце* проф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српског као страног језика, 12. Место и значај научног рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српског као страног језика и 13. Континуитет у истраживањима (методике) наставе српског као страног језика. Додатну прегледност и концизност уџбенику дају апстракт и кључне ријечи које се налазе на почетку сваке лекције, а посебну вриједност у контексту кориштења овог уџбеника у раду са студентима доноси избор

питања, задатака и радних налога за практичан рад студената који прате сваку од лекција. Питања и задаци су осмишљени тако да студентску пажњу усмјере на најважније чињенице и закључке који су у свакој појединачној лекцији изнесени, те да их наведу на критичко и систематично промишљање о прочитаном. Такође, сваку од лекција прати одјељак под називом „Задатак за израду пројекта“ који студенте усмјерава на истраживачки приступ обрађеним темама и омогућава им да додатно прошире и утврде своје знање кроз самостално истраживање архивске и библиотечке грађе, интернет извора и дигитализованих издања, при чему се инсистира на критичком промишљању и компаративном сагледавању различитих наставних приступа, уџбеничких рјешења, дисперзивности тема од интереса за развој методике наставе српског језика као страног и сл. На крају сваке лекције наведена је цитирана литература, што читаоцима омогућава даље самостално истраживање.

Осим главног дијела који се састоји од наведених лекција, уџбеник садржи предговор у коме аутор износи своју мотивацију за писање овог уџбеника, циљеве које је њиме желио да оствари, али и изазове и потешкоће са којима се приликом истраживања сусрео. Врло јасно наглашава да уџбеник који се налази пред читаоцем не нуди одговоре на сва питања у вези са утемељењем и развојем методике наставе српског језика као страног, те да закључци до којих се дошло отварају много простора за даља истраживања и темељнија испитивања одређених појава и пракси. У поглављу „Уместо закључка“ аутор констатује како је истраживање показало да је у периоду од 1961. до краја 2023. године у предметној области објављено више од четири стотине научних прилога, те како је бројност радова и заступљених тема показатељ да је „данашња методика наставе српског као страног језика чврсто утемељена у србистичкој, славистичкој и глотодидактичкој науци“, те како „[δ]удући проучаваоци засигурно имају добре основе са којих ће усмеравати њен будући развој“. Још један значајан и користан сегмент уџбеника свакако представљају „Регистар аутора“ и „Индекс појмова“ који додатно доприносе његовој прегледности и претраживости, те олакшавају читаоцу сналажење у тексту. Тим прије, овај уџбеник могуће је читати интегрално, пратећи хронолошки кључне догађаје и имена која су допринијела развоју саме дисциплине, али и фрагментарно, односно, фокусирајући се само на један аспект или сегмент (значај уџбеника, значај округлих столова и зборника, значај најистакнутијих чланова научне заједнице и сл.) читајући појединачне лекције.

Иако се и самим насловом („фрагменти“) аутор ограђује од свеобухватног приступа анализи овог питања, јасно је да је истраживање спроведено студиозно и систематично, те да нуди заиста широк увид у

сам настанак и развој методичке теорије и праксе, наставних концепата, уџбеника и начина њиховог кориштења, те издвајање методике наставе српског језика као завичајног и нематерњег као посебних поддисциплина крајем прошлог вијека. Аутор је истражујући доступну литературу издвојио најважније чиниоце утемељења ове методичке дисциплине, указујући истовремено на простор и могућности за даља истраживања, те неопходност наставка научне дискусије у вези са могућностима развоја дисциплине. Тиме је не само оправдао наслов свог уџбеника и циљ који је пред себе поставио него и указао на правце у којима будућа истраживања могу да се развијају.

Због свега наведеног, са задовољством препоручујемо рукопис „Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата“ доц. др Александра Новаковића за штампање.

Доц. др Нина Говедар

РЕЦЕНЗИЈА УЏБЕНИКА
ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА НАКОН II СВЕТСКОГ РАТА
ДОЦ. ДР АЛЕКСАНДРА НОВАКОВИЋА

Методика наставе српског као страног језика има дугу генезу, о којој се изузетно мало зна, те се често о њој говори као о релативно младој дисциплини без конкретних временских одредница. Уџбеник доц. др Александра Новаковића *Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након Другог светског рата*, пружа детаљан увид у историјски развитак методике наставе српског као страног језика и за сада је једина таква публикација овог обима. Аутор објашњава како су научници, истраживачи и наставници практичари стихијски, али узлазном путањом кренули ка организованом приступу овој дисциплини.

Мотив којим је иницирано истраживање, колегу аутора чини врсним истраживачем спремном да критику сагледа као добронамерну, увиди значај теме и евентуалне пропусте детаљније истражи и презентује.

Уџбеник је изузетно добро конципиран, прегледан и доследно организован у тринаест лекција. Претходи им предговор, а прате их закључна разматрања, регистар појмова, индекс аутора и изводи из рецензија. Обухвата следеће теме: 1. *О важности сагледавања историјског развитка (методике) наставе српског као страног језика*; 2. *Место и значај Института за стране језике у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 3. *Место и значај уџбеника Почетни течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 4. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 1: почетни течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 5. *Место и значај уџбеника Средњи течај српскохрватског језика у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 6. *Место и значај уџбеника Српскохрватски језик 2: средњи течај за странце у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 7. *Место и значај зборника радова са два округа стола у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 8. *Место и значај радничких и народних универзитета у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 9. *Место и значај Међународног славистичког центра у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 10. *Место и значај зборника Међународни састанак слависта у Вукове дане у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 11. *Место и значај уџбеника Српски језик за странце проф. Боже Ђорића у развоју (методике) наставе српског као страног језика*; 12.

Место и значај научног рада професора Милорада Дешића у развоју (методике) наставе српског као страног језика и 13. Континуитет у истраживањима (методике) наставе српског као страног језика.

Посебно бих похвалила додатак “Питања, задаци и радни налози за практичан рад студената” и истакла “Задатак за израду пројекта” као веома интересантан, а пре свега сврсисходан додатак теоријским разматрањима. Тиме се овај уџбеник, осим пружања свих неопходних теоријских знања, приближава некој врсти приручника за индивидуални или групни истраживачки рад студената. Униформност наслова и систематичан приказ пружа добру основу и олакшава читаоцу праћење хронологије. Ипак, задаци за израду пројекта уз уџбенике (од треће до шесте лекције) би можда могли бити мало разноврснији како би заиста мотивисали студенте на истраживање. Предлажем да се, уколико аутор свуда остави исти истраживачки задатак, појединим поглављима дода још неки додатни не би ли био инспиративнији студентима.

Овакво истраживање било је неопходно у србистичкој литератури како би се сагледао развитак методике наставе српског као страног језика, као и економске, политичке и друштвене прилике које су имале доминантну улогу у конституисању и развоју. Бројност и разноврсност библиографских података омогућавају студентима и истраживачима да се додатно упознају са изворима и лакше усмере своја даља истраживања. Осим тога библиографски подаци о радовима аутора овог уџбеника указују на континуитет проучавања и зрелост аутора.

За потребе писања овог уџбеника аутор је морао да се суретне и ближе упозна са огромним бројем тешко доступних публикација. Сматрам да је изузетно тежак посао проналажења, а посебно класификације и анализе урадио предано, доследно и надасве квалитетно, а резултате изложио јасно, примереним научним стилем, а ипак лаким за разумевање и потпуно прилагођеним циљној групи. Као појединац који у овом тренутку, вроватно, располаже највећим бројем радова и зборника, сматрам да би било сврсисходно да уз закључак аутор дода још један параграф о томе шта је од отворених питања успешно решено, шта је остало без адекватног одговора и у ком смеру верује да ће се ова научна и наставна област даље развијати.

Упућујем све честитке аутору на одлично реализованом задатку и као један од истраживача и предавача српског као страног језика, изражавам захвалност што је једна оваква публикација угледала светло дана! Као неко ко се бави овом облашћу, из уџбеника који је преда мном могла сам сазнати много нових, корисних и интересантних информација. Стога, уџбеник топло препоручујем за објављивање, јер верујем да ће млађе колеге које тек развијају љубав према овој дисциплини имати

много тога да науче и да ће им овај уџбеник, а и бројне публикације на које се аутор позива у списку литературе умногоме олакшати прве научне и наставне кораке.

Др Наташа Спасић

БИБЛИОГРАФСКИ ПОДАЦИ О РАДОВИМА ОБЈАВЉЕНИМ У ОВОМ УЏБЕНИКУ

VIII лекција

Новаковић, Александар (2023). Настава српског као страног језика на Радничком универзитету у Крушевцу. У В. Крајишник (ур.), *Српски као страни језик у теорији и пракси V* (238–248). Београд: Филолошки факултет, Центар за српски као страни језик.

IX лекција

X лекција

Новаковић, Александар, Стаменковић, Ксенија (2023). Допринос зборника Међународни састанак слависта у Вукове дане развоју методике наставе српског као страног језика. *Славистика*, XXVII/2, 356–373. (уз одобрење коаутора)

XI лекција

Новаковић, Александар (2023). *Српски језик за странце* Боже Ђорића у наставној пракси на почетку треће деценије XXI века. *Анали Филолошкої факултету у Београду*, XXXVI, 151–160.

XII лекција

Новаковић, Александар (2024). Допринос професора Милорада Дешића развоју методике наставе српског као страног језика. *Књижевности и језик*, 71(2), 53–66.

XIII лекција

Део лекције је изложен на научној конференцији *Philologia Serbica: Небо у српском језику, књижевности и култури*, одржаној 26. марта 2024. године на Филолошком факултету у Бањалуци.

Напомена

На корицама овог уџбеника налазе се странице преузете из листа *Борба* од 14–15. септембра 1996. године, односно од 17. августа 1967. године.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Александар Новаковић је рођен 14. марта 1990. године у Крушевцу у породици просветних радника. У родном граду је завршио Основну школу „Јован Јовановић Змај” и средњу „Економско-трговинску школу” (смер пословни администратор) са одличним успехом. Школске 2008/2009. године проглашен је за светосавског ученика, односно добитник је награде коју град Крушевац додељује најбољим ученицима основних и средњих школа.

Уписује 2009. године основне студије Србистике на Филозофском факултету у Нишу. Након четири године их завршава са просечном оценом 9,31. Мастер студије српског језика уписује 2013. године. Испите је положио у најкраћем могућем року са просечном оценом 9,50. Дана 27. маја 2014. године одбранио је мастер(ски) рад под називом *Примена рачунара у настави фонетике српског језика* под менторством проф. др Марине Јањић. Исте године је добио награду за најбољег студента Мастер академских студија српског језика.

Докторске академске студије Филологије уписује 2014. године на Филозофском факултету у Нишу. Одбранио је докторску дисертацију 2021. године. Интересовање му је усмерено ка унапређењу наставе српског језика као страног, те ка анализи и унапређењу уџбеничког комплета који би у потпуности одговорио на изазове савремене школе.

Активно се бави наставним и научним радом. На Филозофском факултету у Нишу ради као доцент на Департману за србистику (*Методика наставе српског језика као страног*). Посебну пажњу усмерава на држање часова српског језика студентима из иностранства. Објавио је више од седамдесет научних радова и приручник *Увод у методикку наставе српског као страног језика*. Редовно посећује научне конференције и на њима учествује.

Александар М. Новаковић
**ФРАГМЕНТИ О МЕТОДИЦИ НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА У ДЕЦЕНИЈАМА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА**

Издавач

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ

За издавача

Проф. др Наталија Јовановић, декан

Координатор Издавачког центра

Доц. др Сања Игњатовић, продекан

Лектура

Доц. др Ивана Митић, Филозофски факултет у Нишу

Техничко уредништво

Александар М. Новаковић (дизајн корице)
Издавачки центар (дигитализација)

Прелом

Александар М. Новаковић

Формат

В5

Штампарија

Unigraf X-Cору, Ниш

Тираж

30 примерака

Ниш, 2024.

ISBN 978-86-7379-655-0

37.019.33::811.163.41'243"1945/1986"(075.8)

811.163.41'243:159.953.3"1945/1986"(075.8)

НОВАКОВИЋ, Александар, 1990-

Фрагменти о методици наставе српског као страног језика након другог светског рата / Александар М. Новаковић.

- Ниш : Филозофски факултет Универзитета, 2024 (Ниш : Unigraf X-Сору). - 153 стр. : илустр. ; 24 cm

Ауторова слика. - Тираж 30. - Биографија аутора: стр. 153. - Напомене и библиографске референце уз текст.

- Библиографија уз свако поглавље. - Библиографски подаци о радовима објављеним у овом уџбенику: стр.

151. - Регистри.

ISBN 978-86-7379-655-0

а) Српски језик -- Настава -- Методика -- 1945-1986 б) Страни језици -- Учење -- 1945-1986

COBISS.SR-ID 153270537
